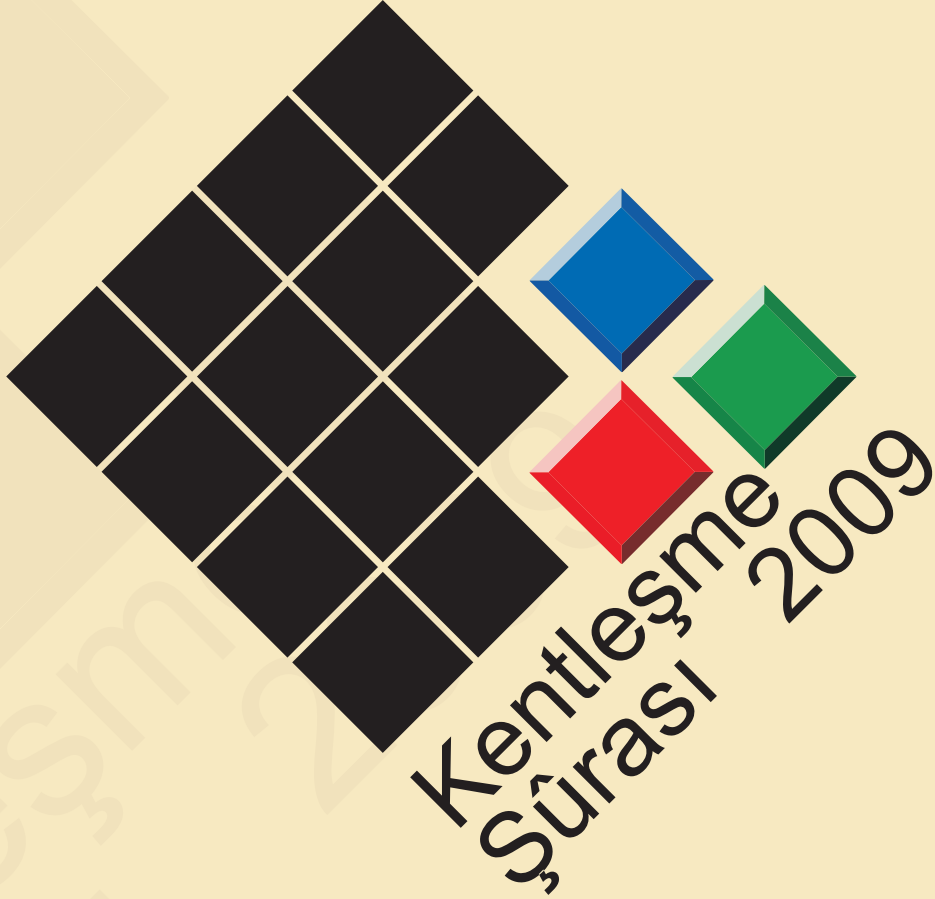

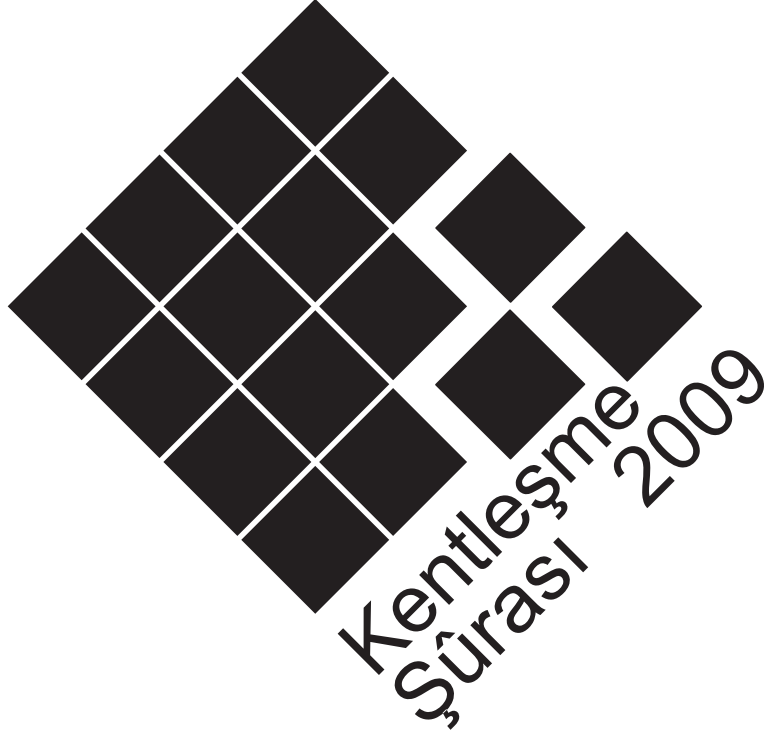
T.C.
BAYINDIRLIK VE İSKÂN BAKANLIĞI

**BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE
REKABET EDEBİLİR KENTLER KOMİSYONU RAPORU**

ANKARA - NİSAN 2009

T.C.
Bayındırlık ve İskân Bakanlığı

KENTLEŞME ŞÛRASI 2009

BÖLGESEL EŞİTSİZLİK,
YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR
KENTLER KOMİSYONU

ANKARA - Nisan 2009

SEKRETERYA BİLGİLERİ

Adres : Bayındırlık ve İskân Bakanlığı
Strateji Geliştirme Başkanlığı
Kentleşme Şûrası Genel Sekreterliği
Vekâletler Cad. No : 1 Bakanlıklar / ANKARA

Telefon : (312) 410 14 40 • 410 11 41 - 410 11 42

Faks : (312) 410 11 40

E-posta : sura@bayindirlik.gov.tr

Şûra Genel Sekreterliği adına iletişim ve koordinasyon:

Emrah SÖYLEMEZ

Telefon : (312) 410 26 45

Her türlü kullanım hakkı Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR KENTLER KOMİSYONU

Bölgesel Eşitsizlik, Yerel Kalkınma ve Rekabet Edebilir Kentler Komisyonu tarafından hazırlanmış olan rapor ve ekleri komisyonda görüşülmüş ve kabul edilmiştir.

Komisyon üye listesi

BAŞKAN	PROF.DR.	AYDA ERAYDIN	ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
BAŞKAN YRD.	YRD.DOÇ.DR.	ÇİĞDEM VAROL	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
BAŞKAN YRD.	YRD.DOÇ.DR.	LEVENT ÖZAYDIN	MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
RAPORTÖR	YRD.DOÇ.DR.	HATİCE KARAÇAY ÇAKMAK	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
RAPORTÖR	ŞEHİR PLANCISI	ÖZLEM ASLAN	BAYINDIRLIK VE İSKAN BAKANLIĞI TEKNİK ARAŞTIRMA VE UYGULAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
RAPORTÖR	YRD.DOÇ.DR.	TANYEL ÖZELÇİ ECERAL	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
ÜYE	BAŞKAN VEKİLİ	AKIN KAZANÇOĞLU	İZMİR TİCARET ODASI
ÜYE	PROF.DR.	AYŞE NUR ÖKTEN	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
ÜYE	YRD.DOÇ.DR.	BİLGE ARMATLI KÖROĞLU	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
ÜYE	YRD.DOÇ.DR.	BURAK BEYHAN	MERSİN ÜNİVERSİTESİ
ÜYE	BÖLÜM SORUMLUSU	CEREN AYDIN	TÜRK SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ
ÜYE	DİREKTÖR	EMİN DEDEOĞLU	TEPAV (TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI ARAŞTIRMA VAKFI)
ÜYE	UZMAN	ERDEM KAZAZ	BAŞBAKANLIK DPT BÖLGESEL GELİŞME VE YAPISAL UYUM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ÜYE	YRD.DOÇ.DR.	ERKAN POLAT	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
ÜYE	ŞEHİR PLANCISI	ESRA OĞUZ	SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI KÜÇÜK SANATLAR VE SANAYİ BÖLGELERİ VE SİTELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ÜYE	Y. ÇEVRE MÜHENDİSİ	FATMA BETÜL BAYGÜVEN	BAŞBAKANLIK TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU BAŞKANLIĞI
ÜYE	KURUL ÜYESİ	İSMAİL HAKKI KARAKELLE	REKABET KURUMU
ÜYE	PLANLAMA UZMAN YARDIMCISI	MUHAMMED HARTAVI	BAŞBAKANLIK DPT BÖLGESEL GELİŞME VE YAPISAL UYUM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ÜYE	GENEL SEKRETER	MUSTAFA ALPER	YASED - ULUSLARARASI YATIRIMCILAR DERNEĞİ
ÜYE	DOÇ.DR.	NADİR ÖCAL	ORTADOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
ÜYE	YRD.DOÇ.DR.	OĞUZ ÖZBEK	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
ÜYE	ŞUBE MÜDÜRÜ	RAHİMİ KÖSE	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI MAHALLİ İDARELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ÜYE	Y. MİMAR	SEDEF GÖNENÇ	BAYINDIRLIK VE İSKAN BAKANLIĞI İLLER BANKASI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ÜYE	YRD.DOÇ.DR.	SİBEL ECEMİŞ KILIÇ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ÜYE	Y. ŞEHİR PLANCISI	TURGAY ALBAYRAK	BAYINDIRLIK VE İSKAN BAKANLIĞI TEKNİK ARAŞTIRMA VE UYGULAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ÜYE	HARİTA MÜHENDİSİ	ZAFER POYRAZ	BEYPAZARI BELEDİYESİ
ÜYE	UZMAN	ZEYNEP ÖZLER	İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

İÇİNDEKİLER

I . GİRİŞ	5
II. MEVCUT DURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ	6
Bölgesel Eşitsizlik Kapsamında Komisyonca Yapılan Saptamalar	8
Son Dönemde Ortaya Çıkan Fırsatlar ve Olanaklar	20
Bilgi Altyapısının Geliştirilmesine Yönelik Çalışmalar	20
Teşvik Mevzuatında Öngörülen Değişiklikler	20
AB fonları ve AB'ye Uyum Süreci	21
Kurumlaşma Konusunda Artan Çabalar: Kalkınma Ajansları	21
III. SORUN ALANLARI, STRATEJİ VE EYLEM SEÇENEKLERİ TABLOLARI VE ÖZ RAPORLARI	
Sorunlar	22
Sorun Alanları Listesi	26
Stratejiler	27
Stratejiler Listesi	37
Eylemler ve Göstergeler	39
Eylem ve Gösterge Listesi	61
IV. BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR KENTLER KOMİSYONU ÇALIŞMASININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ	
İktisadi ve Sosyal Kalkınma İçin Temel Politika Önerileri ve Stratejiler	66
Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Politikaları, Stratejiler ve Eylemler	66
Sanayi Kalkınma Politikaları, Stratejiler ve Eylemler	66
Sürdürülebilir Rekabet Politikaları, Stratejiler ve Eylemler	67
Sürdürülebilir İstihdam Politikaları, Stratejiler ve Eylemler	67
Sosyal Politikalar, Stratejiler ve Eylemler	67
Bölgelerin/Yerelin Kalkınması ve Rekabet Gücü Kazanması İçin Bölgelerin Yapılarının Güçlendirilmesine Yönelik Ana Yaklaşım, Politika ve Stratejiler	68
Çevre Değerlerinin Korunması	69
Teknik Altyapısının Geliştirilmesi	70
Bilgi ve Teknoloji Üretimi	70
Yaşam Kalitesinin Geliştirilmesi	70
Yerel ve Özgün Kimliklerin Değerlendirilmesi	71
Yerele Özgün Mimari Özelliklerin Korunması	71
Bilgi Altyapısının Geliştirilmesi	72
Bölge Düzeyindeki Kurumsal Yapının ve Karar Süreçlerinin Düzenlenmesi	72
SONUÇ	77
RAPOR ÖZETİ	78
SORUN STRATEJİ EYLEM TABLOSU	80
KAYNAKLAR	92

I. GİRİŞ

Komisyonun Amaç ve Hedefi

8. Komisyon, Türkiye’de süregelen bölgesel eşitsizlik konusunun üstesinden gelebilmek için yerel kalkınmanın nasıl gerçekleştirilebileceğini tartışmayı ve öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Komisyonun Genel Çerçevesi ve Konuyu Ele Alış Biçimi

Komisyonun ana konusunu bölgesel gelişme politikaları, stratejileri ve uygulama araçları oluşturmaktadır. Bu kapsamda bölgesel eşitsizliklerin nedenlerinin tartışılması yapılmış, mevcut politika, karar verme süreçleri ve kurumsallaşmadaki eksiklikler belirlenmiş ve bölgesel/yerel kalkınmayı sağlayacak politikalar, stratejiler ve eylemler tanımlanmıştır.

Komisyonumuz bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi ve az gelişmiş bölgelerin hızla kalkınmalarının gerçekleştirilebilmesi için;

- Az gelişmiş bölgelerin mevcut potansiyel ve kapasitelerini destekleyecek politikaların oluşturulması,
- Tüm bölgelerin çekicilikleri artıracak özelliklerinin belirlenmesi ve bu bölgelerin çekiciliklerinin artırılmasına yönelik politikaların saptanması,
- Bölgelerin kapasitelerinin geliştirilmesinde darboğaz oluşturan konuların üstesinden gelinmesine yönelik önlemlerin tanımlanması,
- Bölgesel gelişmeye yönelik kurumsal yapının, karar verme süreçlerinin ve bu düzlemdeki planlama çalışmalarının konumlanması ve içeriğinin geliştirilmesi

konularında öncelikle mevcut durumu değerlendirmiş, mevcut durumu değiştirmek için stratejiler geliştirmiş, uygulanması gereken eylemleri belirlemiştir. Komisyon çalışmaları üç alt komisyon şeklinde örgütlenerek sürdürülmüş ve yapılan çalışmalar mevcut durum, sorunlar ve öneriler başlıkları altında özetlenmiştir.

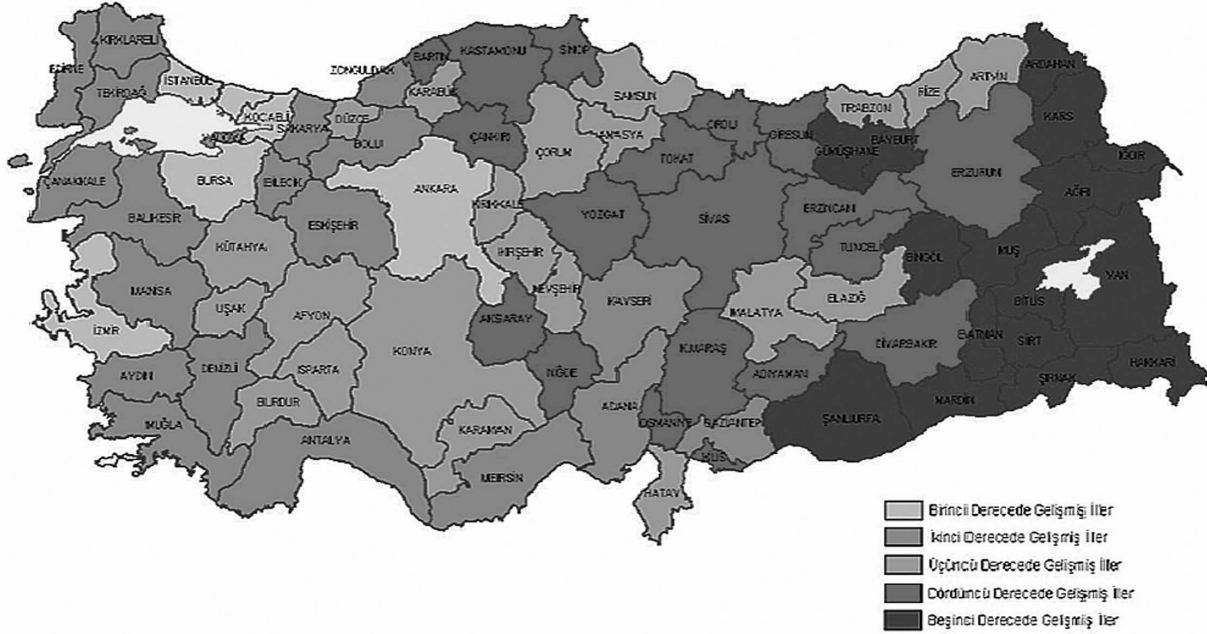
II.MEV CUT DURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bölgesel eşitsizlikler Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olup, bu sorun hem gelecekteki iktisadi gelişme için bir darboğaz oluşturmakta, hem de sosyal sorunlara kaynaklık etmektedir.

“İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması” (DPT, 2003) Türkiye'deki iller ve bunların oluşturduğu bölgeler arasında çok önemli gelişmişlik farkları bulunduğunu göstermektedir. Bölgesel eşitsizliklerin oluşmasına yol açan sosyal ve ekonomik yapısal göstergeler, iller arasındaki kalkınma açısından önemli olan kapasitelerin de çok farklı olduğunu ortaya koymaktadır.

DPT'nin 2003 yılındaki çalışmasında; ülke, bölge, il ve ilçeler arası sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri, iller arasındaki farklılıkları oluşturan ve birbirleriyle etkileşim içindeki 58 sosyo-ekonomik gösterge temel bileşenler analizi (*principal components analysis*) tekniği kullanılarak değerlendirilmiş ve Türkiye'deki tüm iller 5 grup altında toplanmıştır (Harita 1, Tablo 1).

Harita1: Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre iller

Tablo 1: Kademeli il grupları itibariyle sosyo-ekonomik göstergeler

	1.GSYİH	2.TARÜR	3.İSSANAYİ	4.İSTİCAR	5.İSZİRA	6.İSÜCRE	7.ORTHA	8.YOĞUNL
1.Grup	45,9	12,1	25,4	15,7	18,1	69	3,82	372
2. Grup	26,9	35,1	12,5	10,2	51,5	41,3	4,09	86
3. Grup	14,4	25,2	8,1	6,4	62,8	30,5	4,80	69
4. Grup	8,7	17,7	5,3	5,1	68,5	26,3	5,46	53
5. Grup	3,9	9,7	2,5	3,9	69,3	26,6	7,19	51
Türkiye	100	100	13,3	9,6	48,3	43,5	4,5	88

	9.DOĞORA	10.OKURYZR	11.OKYKA	12.OKMSL	13.ELKTR	14.KIRASF	15.İÇMES	16.YEŞİLK
1.Grup	1,95	92,8	88	29,1	2,08	77,3	91,6	5,8
2. Grup	2,12	89,1	83,2	22,8	1,70	66,3	86,4	12,2
3. Grup	2,41	87,6	81,1	18,2	1,12	44,9	88,4	18,7
4. Grup	2,88	82,4	73,5	15,2	0,69	31,4	83,1	25,2
5. Grup	4,76	71,1	56,3	6,6	0,54	26,6	77,1	26,2
Türkiye	2,53	87,3	80,6	20,4	1,43	45,2	84,9	14,9

	17.HEK	18.YATK	19.SANL	20.OSB	21.KRD	22.TŞV	23.İHR
1.Grup	22	31,5	822	16124	72,6	3480	5581
2. Grup	11	21,5	715	5178	14,3	4239	1537
3. Grup	9	21,6	501	4046	5,3	1437	549
4. Grup	7	19,3	144	2613	6,5	1462	249
5. Grup	4	9,3	33	765	1,2	469	151
Türkiye	13	23	550	28726	100	2668	2248

Kaynak: DPT, 2003

Tablo'daki ilgili sütunların tanımlanması:

1. GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla İçindeki Pay
2. TARÜR: Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı
3. İSSANAYİ: Sanayi İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (birim: yüzde)
4. İSTİCAR: Ticaret İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (birim: yüzde)
5. İSZİRA: Tarım İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (birim: yüzde)
6. İSÜCRET: Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (birim: yüzde)
7. ORTHA: Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü Doğurganlık Hızı (birim:kişi)
8. YOĞUNL: Nüfus Yoğunluğu (birim: 2000 Kişi/Km2)
9. DOĞORA: doğurganlık hızı (birim: adet)
10. OKURYZR: Okur-Yazar Nüfus Oranı (birim: yüzde)
11. OKYKA: Okur-Yazar Kadın Nüfusun Toplam Kadın Nüfusa Oranı (birim: yüzde)
12. OKMSL: Mesleki ve Teknik Liseler Okullaşma Oranı (birim: yüzde)
13. ELKTR: .Fert Başına Elektrik Tüketim Miktarı (birim: Mws)
14. KIRASF: Kırsal Yerleşmelerde Asfalt Yol Oranı (birim: yüzde)
15. İÇMES: Yeterli İçme suyu Götürülen Nüfus Oranı (birim: yüzde)
16. YEŞİLK: Yeşil Karta Sahip Nüfus Oranı (birim: yüzde)
17. HEK: Onbin Kişiye Düşen Hekim Sayısı (birim: hekim)
18. YATK: Onbin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı (birim: adet)
19. SANL: Fert Başına İmalat Sanayii Elektrik Tüketimi (birim: Kws)
20. OSB: Organize Sanayi Bölgesi Parsel Sayısı (birim: adet)
21. KRD: Toplam Banka Kredileri İçindeki Pay (birim: yüzde)
22. TEŞV: Fert Başına Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı (birim: milyon TL)
23. İHR: Fert Başına İhracat Miktarı (birim: ABD Doları)

Bu çalışmadan da açıkça görülebileceği gibi eşitsizliğin kaynaklarını temelde bölgesel gelişmede yaşanan temel ekonomik ve sosyal sorunlar oluşturmakta, bu sorunların üstüne gidilerek çözülmesine yönelik yeterli çabanın harcanamaması ve bu ölçekteki kurumsallaşmadaki yetersizlikler sorunları giderek artırmaktadır.

Bölgesel Eşitsizlik Kapsamında Komisyonca Yapılan Saptamalar

Komisyonumuz mevcut durumun değerlendirilmesinde mevcut yapının özellikleri ve bu yapısal özellikleri değiştirmek/dönüştürmek için geliştirilen politikalar, uygulama araçları ve özellikle kamunun bu amaçla harcadığı çabaları ana başlıklar altında değerlendirmiştir.

Düşük, istikrarsız ve dengesiz bölgesel kalkınmaya bağlı olarak potansiyel üretim ve işgücü kaynakları harekete geçirilememekte ve işgücü/istihdam yaratmada sorunlar yaşanmaktadır

Gerek Türkiye'nin, gerek gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkenin en önemli makro ekonomik politikalarından biri işsizlikle mücadeledir. Pek çok görgül bulgu ve çalışma iktisadi büyüme ile istihdam artışının koşut olmadığını ve iş yaratmayan bir büyüme olgusunun (jobless growth) günümüz dünya ekonomisinin ana özelliğini yansıttığını göstermektedir. Bu nedenle istihdam yaratma için özel politikalara gereksinim vardır. Ancak, istihdam ve işsizlikle ilgili ulusal ölçekte politikalar bu sorunun aşılmasında yeterli olmayacaktır. Bu nedenle, bölgelere yönelik dengeli ve istikrarlı istihdam artırıcı politika araçlarının uygulamaya konması gerekmektedir. Sorun bölgesel ölçekte, özellikle nüfus hareketlerini belirlemesi nedeniyle çok daha fazla önem kazanmaktadır.

Tablo 1'de sunulan il gruplarına göre istihdamın profiline bakıldığında (3, 4, 5 ve 6. sütunlar), Türkiye'nin iller ve bölgeler arasındaki ekonomik yapısının oldukça sorunlu bir niteliğe sahip olduğu gözlenmektedir. Şöyle ki, 5. gruptaki illerde çalışanların yaklaşık %70'i tarım kesiminde yer alırken, bu çalışanların ortaya çıkardıkları ürünün Türkiye'deki toplam tarımsal üretimdeki payı %9,7 düzeyi ile sınırlı kalmaktadır (bkz. 2. sütun)

Üretim altyapısı ve fiziki altyapıda bölgelere göre dengesiz bir dağılım bulunmakta, az gelişmiş bölgelerin yatırımcılar için çekici olabilmesi sağlanamamaktadır

Türkiye'de üretim ve fiziki yatırım yetersizliği sorunu tüm ülke ölçeği için geçerli olan bir sorun alanı olsa da, üretim ve fiziki yatırım yetersizlik düzeyi il gruplarına göre farklı nitelik arz etmektedir. Üretim ve fiziki yatırım yetersizliğine ilişkin Tablo 1'deki 19 numaralı sütun incelendiğinde, Türkiye'deki ortalama fert başına imalat sanayi elektrik tüketiminin, 5. gruptaki illerdeki ortalama değer yaklaşık 17 misli kadar olduğu görülmektedir. Bu büyük farklılık ekonominin diğer sektörlerinde de kendini göstermektedir.

Diğer taraftan, bu mevcut durumu değiştirmek için uygulanan kamu destekleme politikaları ile yatırımların yönlendirilmesi çabaları da olumlu sonuçlar verememektedir. Mevcut teşviklerle az gelişmiş ve kaynaklar açısından dezavantajlı olan bölgelerde yatırımlar cazip hale gelememektedir. Tablonun 22. sütununda da gözlendiği gibi, Türkiye'de fert başına teşvik belgeli yatırım tutarına bakıldığında en avantajlı il grupları ile en dezavantajlı il grupları arasındaki farkın dokuz kat farklı olduğu gözlenmektedir. Teşviklerdeki bu orantısız dağılım deseni kamu yatırımları için de kendini göstermektedir. Türkiye'de toplam 81 ilin yaklaşık yarısının toplam teşvik içindeki payı %17 ve toplam kamu yatırımları içindeki payı %27 düzeyi ile sınırlı kalmaktadır. Son olarak, 1. gruptaki illere bakıldığında, bu gruptaki beş ilin toplam teşvikler içindeki payının %40, toplam yatırım içindeki payının ise %33,3 olduğu görülmektedir.

Kamu yatırımları ve teşviklerinin az gelişmiş bölgeleri cazip yatırım mekanları haline getirememesi yanı sıra, teşviklerin yerel özelliklere göre farklılaşmaması, teşviklerin gerçek yatırımcılara ulaşamaması, kayırmacılığın ortaya çıkması, yatırımların izleme/denetleme sorunları da bölgesel eşitsizliği artırmaktadır.

Üretimde etkinsizlik ve rekabet gücündeki yetersizlikler bölgesel gelişmeyi olumsuz etkilemektedir. Gerek ulusal pazarda, gerekse uluslararası piyasada kalıcı bir pay sahibi olmanın en önemli yolu rekabet gücünün yüksek olmasıdır. Türkiye ekonomisini bu açıdan değerlendirdiğimizde, özellikle bazı bölgelerin üretim etkinliği ve rekabet gücünde ulusal/uluslar arası piyasada yer alabilmek için oldukça yetersiz düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Örneğin, Tablo 1’de, en dezavantajlı iller grubunun Türkiye’nin dışsatım piyasasındaki yerini göstermesi açısından fert başına dışsatım değerleri (dolar cinsinden) oldukça düşündürücüdür. Bu bölgenin ortalama fert başına dışsatımı Türkiye ortalamasından yaklaşık 15 kat düşük iken, en avantajlı iller ortalamasından ise yaklaşık 37 kat daha düşük bir değere ancak ulaşabilmektedir. Üretimde ve rekabet gücündeki yetersizlikleri aşmak için önemli bir araç olarak kabul edilebilecek OSB kapasitesine bakıldığında da aynı tabloyla karşılaşılmaktadır. Türkiye’deki Organize Sanayi Bölgelerinin sahip olduğu toplam 28726 sanayi parselinden yalnızca 765 adedi 5. gruptaki illerde yer alırken, en avantajlı iller toplam OSB’de yer alan sanayi parselinin %60’ına sahiptir.

Kamu yatırımları bölgesel eşitsizlikleri azaltmada etkin olarak kullanılamamaktadır

Bölgesel eşitsizliği azaltmada güçlü bir araç olan kamu yatırımlarının bugüne kadar sektörel yaklaşımla yapılması, programlama, bütçe yapma ve uygulama süreçleri arasındaki ilişkinin zayıflığı ve izleme ve değerlendirmedeki eksikliklerde temel sorun alanlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Hazırlanan bölge planları genelde kendi finansmanlarıyla birlikte tasarlanmış planlar olmadığından, yapılacak uygulamalar merkezi kuruluşların bu planlara sahip çıkması ve kendi kaynak tahsis mekanizmalarını ve politika tercihlerini mekanda bu planlarla uyumlu bir şekilde yapmalarına bağlı kalmakta ve bu genellikle gerçekleştirilememektedir (Varol ve Eceral, 2008). Kurumsal yeniden yapılanmada kamu yatırımlarının ve devlet yardımlarının yönlendirilmesinde ve koordinasyonunda ulusal bir stratejinin benimsenerek tüm ilgili kurum ve kuruluşların yetkili ve sorumlu olacağı yeni bir örgütlenmenin tanımlanmasına ihtiyaç vardır.

Tarım sektöründeki gerileme giderek artmakta ve yapısal dönüşümün yaşanmadığı kırsal alanlar giderek artan ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır

Günümüzde, ekonomik, siyasi ve kültürel alanda uygulanan politika ve araçlarda; hem içerik, hem de uygulamalar açısından dünyada büyük değişiklik yaşanmaktadır. Bu değişikliklerin önemli nedeni yaşamın her alanında ortaya çıkan küreselleşmedir. Son çeyrek yüzyılda hızlanan küreselleşme, dünyanın bir bütün olarak algılanması yaklaşımını beraberinde getirmiştir. Bu algılamının bir sonucu olarak da dünyanın herhangi bir yerindeki çevresel, tarımsal ve kırsal sorunlar tüm dünyayı etkilemekte, bu da sorunlara yerinde müdahale etmeyi gerekli kılmaktadır.

Yol, içme suyu, elektrik, iletişim araçları, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin ulaştırılmadığı veya yetersiz kaldığı kırsal alanlardan kentlere doğru yaşanan yoğun göç, kalkınmakta olan ülkeler için büyük sorun alanları oluşturmaktadır. Bugün tüm dünya ülkelerinin kırsal alanlarını etkileyen nitelikli işgücünün ve gençlerin kırsaldan kente göçü,

kırsal nüfusun yaşlanması, kamu hizmetleri sunumunda yaşanan sıkıntılar, sermaye kaybı gibi ortak sorunlar bulunmaktadır. Bu sebeple, kırsal kalkınmanın sağlanması için tüm ekonomik ve sosyal sektörlerin bir arada planlanmasını gerektiren ve merkezinde sürdürülebilir kalkınmanın yer aldığı bütüncül yaklaşımlar kırsal kalkınma faaliyetlerine yön vermeye başlamıştır. Türkiye'nin bugüne kadarki sosyal ve ekonomik kalkınma sürecinde; modernleşme ve sanayileşme çabaları ve sosyo-ekonomik dönüşümün bir sonucu olarak, kentsel ve kırsal alanlar arası gelişmişlik farklılıkları ülkenin önemli sorunlarından birisi olma özelliğini korumaktadır. Bu süreçte, kırsal alanlar; kentlerin göstermiş olduğu gelişme ivmesini yakalayamamıştır. Türkiye ekonomisinin sanayi ve hizmet sektörleri lehine yapısal dönüşümü, bölgeler arası ve kırsal alanlardan kentlere gerçekleşen göç bunun temel nedenleri arasında bulunmaktadır (DPT, 2000).

Kırsal istihdamın yaklaşık üçte ikisini oluşturan tarım sektörünün (bitkisel üretim, hayvancılık, su ürünleri ve ormancılık alt sektörleri) GSYİH içindeki payı, dönemler itibarıyla azalma göstermiştir. 1980 yılında % 26,1 olan tarım sektörünün GSYİH içindeki payı 1990 yılında % 17,5'e 2004 yılında ise % 11,2'ye düşmüştür (DPT 2006b).

Tablo 2: Sektörlerin GSYİH İçerisindeki Payı (Cari Fiyatlarla, %)

	1980	1990	2000	2004
Tarım	26,1	17,5	14,1	11,2
Sanayi	19,3	25,5	23,3	24,9
Hizmetler	54,6	57,0	62,6	63,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT, 2006b

Tarım sektörünün istihdamdaki payı 1990 ve 2000 yıllarında sırasıyla % 46,9 ve % 36 olarak kaydedilmiş, 2004 itibarıyla bu oran % 34 oranında gerçekleşmiştir. Sektör ulusal istihdam içindeki nispi önemini büyük oranda korumakta, ancak sektördeki AR-GE çalışmalarındaki yetersizlik, organik tarım ve biyolojik çeşitliliğin ön plana çıkartılamaması sektörün önemli sorunları arasında görülmektedir.

Tablo 3: Tarım Sektörü ve Tarım Dışı Sektörlerde İstihdam (bin kişi)

Yıllar	TÜRKİYE			KIR		
	Tarım	Tarım Dışı	Toplam	Tarım	Tarım Dışı	Toplam
2004	7.400	14.391	21.791	6.716	3.233	9.949
%	34,0	66,1	100,0	67,5	32,5	100,0
2000	7.769	13.811	21.580	7.349	3.128	10.477
%	36,0	64,0	100,0	70,1	29,9	100,0
1995	9.080	11.506	20.586	8.635	2.559	11.194
%	44,1	55,9	100,0	77,1	22,9	100,0
1990	8.691	9.848	18.539	8.308	2.515	10.823
%	46,9	53,1	100,0	76,8	23,2	100,0

Kaynak: DPT, 2006b

Ayrıca, gıda sanayii imalat sanayiinin üretim değerinin % 20'sini oluşturmakta ve yaklaşık 250 bin kişiye istihdam sağlamaktadır. Kırsal ekonominin güçlendirilmesinde; başat istihdam alanı olan tarım sektörünün yapısal sorunlarının çözümü önemini korumaktadır.

Kırsal ekonomi istikrarlı bir çeşitlenme eğilimi göstermektedir. Ancak, kırsal alanın iş imkânları sunma konusundaki performansı tarımdan ayrılan işgücü ile karşılaştırıldığında yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Kırsal ekonominin çeşitlenme eğiliminde; yerel kaynaklara, coğrafi koşullara, kırsal alanların kentlerle ilişkilerine, sanayi ve turizm merkezleri ile hizmetlere erişim imkânlarına bağlı olarak hem bölgeler arasında hem de bölgelerin kendi içlerinde önemli farklılıklar görülmektedir.

Bölgesel kalkınma için büyük önem taşıyan sosyal ve beşeri sermaye açısından bölgeler arasında önemli dengesizlikler bulunmaktadır

Küreselleşme ile birlikte artan uluslararası ve işletmeler arası ilişkiler ve rekabet; teknoloji devrimine ayak uydurabilen, yüksek yetenekli, bilgili ve öğrenmeye açık işgücünü zorunlu kılmaktadır. Bu ise ülkelerin, insan kaynaklarını iyi planlamalarını ve işgücünü bu değerlere uygun olarak yetiştirmelerini gerektirmektedir. Türkiye, ekonomik kalkınmaya ivme kazandıracak, yeni ortaya çıkan koşullara duyarlı bir eğitim öğretim sistemi kurma, araştırma geliştirme çalışmalarına gerekli önem ve ağırlığı verme, yaşam boyu eğitimi sunarak insan kaynaklarını geliştirme konularında rekabet etmekte olduğu ülkelerin çok gerisinde kalmıştır.

Türkiye'de istihdamda olan nüfusun yaklaşık %70'i ve işsizlerin yaklaşık yarısı ilkökul veya altı eğitim düzeyine sahiptir. Hızlı nüfus artışının beslediği işsizlik, bölgesel gelişmişlik farkları sebebiyle büyük şehirlere göç ve bunun sebep olduğu hızlı ve çarpık kentleşme Türkiye'nin acilen çözüm bekleyen sorunlarının başında gelmektedir (DPT 2001).

Beşeri sermayenin yapısına bakıldığında Tablo 1'deki 5. gruptaki illerdeki kadınların okuma yazma oranının Türkiye ortalamasının oldukça altında kaldığı görülmektedir (bkz. Sütun 11). Öyle ki, en dezavantajlı il grubunda yaşayan kadınların yaklaşık yarısı okur-yazar değildir. Mesleki ve teknik liselerdeki okullaşma oranı da bu bölgelerde oldukça düşük düzeylerde seyretmektedir (bkz. sütun 12). Mesleki ve teknik liseler okullaşma oranı en düşük gelişmişlik düzeyinde olan il grubunda %6.6 iken, en gelişmiş iller grubunda %29 düzeyinde olmuştur.

Yaşam kalitesinin sağlanması ve temel hizmetlere erişim konularında aksaklıklar yaşanmaktadır

Türkiye'de pek çok alanda olduğu gibi temel hizmetlere erişim ve fiziksel altyapı çerçevesinde de bölgeler arasında önemli düzeyde eşitsizlikler gözlenmektedir. Örneğin Tablo 1'in 13. sütununda da gözlendiği üzere fert başı elektrik tüketiminde Türkiye'nin en gelişmiş il grubu ile en az gelişmiş il grubu arasında dört misli fark bulunmaktadır. Aynı zamanda, bu gösterge, en düşük gelişmişlik düzeyinde olan illerde yaşayan insanların Türkiye'deki ortalama bir bireyin elektrik tüketiminin üçte birini tükettiğini de ortaya koymaktadır. Karayolu ulaşımı ve yeterli içme suyu göstergelerinde de (14 ve 15. sütun) Türkiye'nin il ve bölgeler arasında önemli farklılıklar olduğu gözlenmektedir.

Sağlık koşullarına bakıldığında, Türkiye’de bölgeler arasında, gerek sağlık personeli, gerek sağlık altyapısı açısından ciddi bir farklılık olduğu görülmektedir. En az gelişmiş illerin yer aldığı bölgelerde yaşayanların sağlık hizmetlerine erişimde oldukça sıkıntı yaşadığını göstergelerden çıkarmak mümkündür. Örneğin on bin kişiye düşen hekim sayısı (17. sütun), birinci derecede gelişmiş illerde, en az gelişmiş iller grubunda göre yaklaşık yedi kat daha fazladır. Bunun yanı sıra en az gelişmiş illerin yer aldığı 5. grup illerde yaşayan her 4 kişiden birinin yeşil karta ihtiyaç duyması da (16.sütun) bölge insanların sağlık hizmetlerine ulaşmadaki sıkıntılarını yansıtan ayrı bir göstergedir.

Nüfus ve gelir dağılımındaki eşitsizlik ve yoksulluk, bölgelerin kalkınma ve rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir

Tablo 1’in 7, 8 ve 9. sütunları incelendiğinde demografik açıdan Türkiye’deki iller ve bölgeler arası farklılık net bir biçimde görülmektedir. 1. grup illerdeki nüfus yoğunluğunun 5. grup illerdeki yoğunluğa göre yaklaşık 7 kat fazla olması nüfus dağılımındaki eşitsizliğin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan, doğurganlık hızı ve ortalama hane halkı büyüklüğü verileri de, Türkiye’deki demografik yapının il ve il grupları arasındaki farklılığını göstermektedir.

Hane halkı kullanılabilir gelirlerinin %20’lik hane halkı dilimlerine göre dağılımı analiz edildiğinde ise, en düşük gelirli %20’lik hane halkı diliminin gelirden aldığı payın en düşük olduğu bölge Marmara Bölgesi (%4.3), en yüksek olduğu bölge ise Güneydoğu Anadolu Bölgesidir (%7.1). En yüksek gelirli %20’lik hane halkı diliminin gelirden aldığı payın en yüksek olduğu bölge Marmara Bölgesi (%61.2), en düşük olduğu bölge ise Doğu Anadolu Bölgesidir (%43.1) Gini katsayıları dikkate alındığında ise, Doğu Anadolu (0.37) ve Güney Doğu Anadolu (0.38) bölgelerinde bölge içi gelir dağılımının Türkiye geneline göre daha adil olduğu sonucuna varılabilir. (Kule, H ve Es M., 2007: 270)

Minimum Gıda Harcaması Yöntemine göre, yetersiz beslenen aileler veya mutlak yoksullar olarak adlandırılacak durumda olanlar, Türkiye’de nüfusunun %11’ini oluşturmaktadır. Kentlerde %7 olan bu oran, kırsal alanda %14’e çıkmaktadır. Bölgeler arasında ise toplam yoksulluk, nüfusun %3’ü olarak en az Ege’de görülürken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da aynı yöntemle göre yoksul oranı %18’e çıkmaktadır. Temel gereksinimler açısından bakıldığında bölgeler arasındaki sıralama değişmektedir. Güneydoğu Anadolu %37 yoksul oranı ile en fakir bölge olarak görülürken, Karadeniz Bölgesinde %34 olan yoksul oranını %33 oranıyla Doğu Anadolu izlemektedir (DPT, 2001: 138).

Verilen bu değerler yoksulluğun ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Buna karşılık özellikle yoksul grupların çoğunluğunu oluşturan dezavantajlı gruplara yönelik programlardaki yetersizlikler de önemli bir sorun alanıdır. İşsizlerin olduğu kadar, hali hazırda istihdam edilenlerin de ciddi bir nitelik sorunu yaşadığı ülkemizde dezavantajlı kesimler olarak sayılan kadınlar, engelliler ve eski hükümlüler, istihdam konusunda sorunlar yaşamaktadırlar.

25-64 yaş grubu nüfusun işgücüne katılım oranları incelendiğinde ülkeler arasında farklılıklar gözlenmektedir. Erkeklerin işgücüne katılım oranlarında ülkeler arası fark görece olarak daha düşüktür. Kadınların işgücüne katılım oranlarında ise ülkeler arası fark belirgin olarak daha yüksektir. OECD ülkeleri arasında Türkiye DİE’nin 1999 verilerine göre, %29.7’lik oran ile kadın nüfusun işgücüne katılımında en düşük seviyededir. Bunu %50’nin altındaki oranlar ile Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg ve İspanya izlemektedir. Çek Cumhuriyeti ve

kuzey ülkelerinde bu oranın %75'lerin üstünde olduğu görülmektedir. Dolayısı ile kadınların işgücüne katılım oranları arasındaki bu farklılık ülkeler arası işgücüne genel katılım oranları arasındaki farklılıkların da temel sebebidir (DPT 2001).

Örneğin Türkiye'de bu oran kadınlarda %29.7 iken erkeklerde %68.3'tür. Kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olması nedeniyle Türkiye ortalaması %48.7'lere düşmektedir. Ülkemizde kadınların gerek örgün ve gerekse yaygın eğitim hizmetlerinden yararlanma imkânları erkeklere nazaran daha düşüktür. Bu fark örgün ve yaygın eğitime katılım oranları incelendiğinde görülecektir. Kadınlara ilişkin eğitim rakamları kırsal ve kentte ciddi farklılıklar göstermektedir. Kırsal kesimde yaşayan kadının eğitim imkânlarına ulaşması ve yararlanması sadece buralardaki eğitim imkânlarının kente göre daha az olmasından değil, aynı zamanda bazı kültürel, sosyal ve geleneksel sebeplerle daha da zorlaşmaktadır. Uygulanan özel teşvikler ile düzeltilmeye çalışılmakla birlikte, ülkemizdeki kadınların meslek seçiminde bazı geleneksel kalıplar halen etkisini göstermektedir. Kadınlar toplumsal baskılar sebebiyle ileride iş bulabilecekleri mesleklere değil toplumun kadın mesleği olarak onayladığı mesleklere yönelmekte, bütün kadın nüfusun aynı gerekçelerle benzer davranış göstermesi sonucu istihdam imkânı olmayan mesleklere eğitim almaktadırlar. Bu geleneksel kalıp istihdamda da etkisini göstermektedir. Son yıllarda toplumda kaydedilen gelişmeler, kadının daha fazla iş hayatına dahil olması ve uygulanmaya çalışılan özel yönlendirme girişimleri sonucu meslek okullarının elektrik, metal, ağaç işlerinin bazı dallarında kız öğrenci kayıtları artmaya başlamıştır (DPT 2001).

Gerek eğitim düzeylerinin yükselişi, gerek ekonomik koşullar ve hanede daha fazla kişinin çalışma ihtiyacı gibi nedenlerle daha çok sayıda genç kadın çalışma hayatına katılmak isterken, işgücü piyasası onlara daha az şans tanımaktadır. Burada, mesleğe yöneltme, iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin hem işgücü arzı hem de işgücü talepleri açısından yaygınlaştırılmamasının ve toplumsal değer yargılarının da rolü bulunmaktadır. Bu çerçevede istihdamın artırılmasında hem aktif, hem de pasif istihdam politikalarının uygulanması gerekmektedir (DPT, 2001).

Bölgelerin rekabet gücünü etkileyen teknik altyapı ve çevre kalitesi açısından önemli farklılıklar vardır

Bugün Türkiye'de toplam nüfusun yaklaşık %60'ı kentlerde yaşamaktadır. Bölgelerarası ekonomik gelişmişlik farkı ve az gelişmiş yörelerde istihdam olanaklarının sınırlı olması insanları şehirlere, hatta bir kaç şehre yığılmaya zorlamaktadır. Bu ise söz konusu şehirlere başta işsizlik olmak üzere, eğitim, sağlık, çevre, alt yapı yetersizliği gibi sorunları ciddi düzeylere taşımaktadır (DPT, 2001).

1990'lı yıllarda çevre ve teknik altyapıda yaşanan sorunların Türkiye'de giderek arttığı görülmekte ve kentlerde yaşanan altyapı sorunları kentlerin rekabet edebilme kapasitelerini olumsuz etkilemektedir. Çünkü gelişmiş yöreler bir yandan çevre sorunları yaratırken, bir yandan da çevre sorunlarının en yoğun yaşandığı yerleri oluşturmaktadırlar. Türkiye'de çevre sorunlarının önemli ölçüde altyapı olanaklarının artan nüfusun gereksinimlerini karşılayamamasından kaynaklandığını bilinmektedir. Nüfusun ve kentleşme oranının artması çevre yönetimi üzerinde önemli etkilerde bulunmaktadır. Söz konusu artış, bir yandan doğal kaynaklar ve varlıklar üzerindeki baskıyı artırıcı yönde etkide bulunurken, diğer yandan da kentsel hizmetlerin gereği gibi yerine getirilmesinin önünde bir engel olarak durmakta ve bölgeler arası dengesizlikleri tetikleyen bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Altyapı ve

çevre sorunları mekâna ilişkin kaliteyi düşürmekte, kaynakların yetersiz kullanımına yönelik sorunlar bölgelerin rekabet güçlerine ve sürdürülebilir kalkınmalarına engel olmaktadır (Demirayak, 2002).

Doğal çevre değerlerinin korunması (koruma/kullanma dengesi) ilkesini göz ardı eden üst ölçekli yatırımlar, bölgelerde çevre ve teknik alt yapı sorunları yaratmakta, su, toprak ve hava kirliliğine bağlı olarak çevre sorunları yaşanması ise kırsal ve kentsel yerleşmelerde yaşam kalitesini olumsuz etkilenmektedir.

Kentleşme, nüfus ve sanayileşmenin hızlanması, ancak bunları karşılayacak kaynakların sınırlı oluşu, bir diğer sorun alanı olan su kaynaklarının dengeli kullanımı konusunu gündeme getirmektedir. Dünya ortalamasının altında yağış alan Türkiye su zengini bir ülke değildir. Günümüzde Türkiye’de kişi başına düşen su miktarı yıllık 1 500 m³ olarak hesaplanmaktadır. Yapılan kestirime göre önümüzdeki 20 yıl içinde nüfus 87 milyona ulaşacak, yıllık kişi başına düşen su rezervi ise 1042 m³ olacaktır. Bu rakamın uluslararası ölçütlerde su sorunu için tanımlanan 1000 m³’e çok yakın olması dikkat çekicidir. TÜİK’in 2030 yılı nüfus tahmininin 100 milyon dolayında olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kişi başına düşen su miktarını yıllık 1000 m³ rakamında tutmanın bile çok önemli olduğu anlaşılacaktır. 2006 yılı verilerine göre belediyelerde şebekeli içme suyuna erişim oranı %98 dolayında bulunsa da, kentsel gelişmenin plansız biçimde sürmesi içme suyunun sağlıklı ve sürekli biçimde sağlanmasının önünde engel oluşturmakta, büyük yerleşim yerlerinin su gereksiniminin karşılanmasında güçlükler çekilmektedir. Kırsal kesimde yerleşimin dağınıklığı ve kimi yerlerde kaynakların yetersizliği önemli sorunlar doğurmaktadır. Yer altı sularının yoğun biçimde kullanılması su düzeylerini düşürmüş, özellikle kimi kıyı alanlarında tuzlanma oluşmaya başlamıştır. Su kaynaklarının çevresindeki yapılaşma ile tarım ve sanayi etkinlikleri su kaynaklarındaki kirliliğinin en önemli nedenlerindedir. Orman varlığının tahribi ve erozyonun hızlanması, içme suyu kaynaklarını olumsuz yönde etkilemekte, göllerin ve barajların dolmasına neden olmaktadır. Merkezi ve yerel yönetim kuruluşları arasında eşgüdüm eksikliği görülmekte, kamu kurumları ve yerel yönetimlerde uzman personel sıkıntısı sürmektedir. “Kaçak su” en önemli sorunlardan birini oluşturmakta, tesislerin eskiliği ve yetersizliğinden ya da yasa dışı yararlanmadan kaynaklanan kaçak su kullanım oranının % 30–40 dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir. Su kaynaklarının korunması, yararlanılması ve geliştirilmesi konularını düzenleyen çerçeve bir yasal düzenleme de bulunmamaktadır (URL 7).

Atık Yönetim Politikalarının ise bütünsellikten yoksun olması ve açık biçimde tamamlanmış yaptırım ve uygulama araçlarına sahip olmaması; bölgelerde çevre sorunlarını artırmaktadır. Atık su yönetimi konusunda, bu suların bertaraf edilmesine yönelik kimi adımlar atılmış olsa da, alınan önlemler sanayileşme ve kentleşmenin hızına yetişememiş, sorun giderek büyümeye devam etmiştir. Kanalizasyon sularının arıtılmadan yüzey sularına boşaltılması önemli sorunlar doğurmakta, sanayi işletmelerinin arıtmadan bıraktıkları atık sular tehlike yaratmayı sürdürmektedir. TÜİK’in Belediye Kanalizasyon İstatistikleri Anketi sonuçlarına göre, 2001 yılında veri toplanan toplam 3215 belediyeden 2003’ü kanalizasyon hizmeti verirken, bu sayı, 2002 yılında 2115’e, 2003’de ise 2195’e çıkmıştır. TÜİK’in 2004 yılı verilerine göre anket uygulanan 3225 belediyeden 2226’sında kanalizasyon şebekesi bulunduğu, 2006 yılı verilerine göre ise 2321’inde kanalizasyon şebekesi bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, ulaşılan düzeyin, daha önce de belirtildiği gibi, gereksinimleri karşılamaktan uzak olduğu sonucuna varılmaktadır. Son yıllarda hizmet sunulan yerleşim yerleri sayısının artmış olmasına rağmen, kanalizasyon hizmetinden yararlanan nüfusta buna koşut bir büyüme meydana gelmiş değildir. 2001 yılında toplam

nüfusun %63,5'i kanalizasyon hizmetlerinden yararlanırken, söz konusu rakam 2002'de küçük bir artışla ancak %65'e, 2003 yılında %67'ye, 2004 yılında %68'e yükselmiş; TÜİK'in 2006 yılı istatistiklerine göre ise bu değer %72 olarak saptanmıştır. Buna benzer bir saptamayı atık suların arıtılması sorunu için de yapabiliriz. Tesis sayısı açısından bir iyileşme göze çarpmakta, 2001'de 126 olan arıtma tesisi sayısı, 2003'te 156'ya, 2004'te 172'ye, 2006'da ise 184'e yükselmektedir. Ancak, elde edilen bu gelişme henüz gereksinimleri karşılamaktan uzaktır. TÜİK 2006 verilerine göre Türkiye'de belediye nüfusunun %42'si bu hizmetten yararlanmakta iken, Türkiye geneline bakıldığında, arıtma tesislerinden yararlanan nüfusun genel nüfusa oranı %51'dir. OECD üyesi ülkelerde bu değer ortalama %64 düzeyinde olduğunu belirtmek gerekir. 16 AB ülkeleri arasında ise -Malta dışarıda bırakılırsa- en kötü durumda olan Türkiye'dir. Özellikle turizm işletmeleri ile yazlık konutların yoğun olarak bulunduğu kıyı bölgelerinde atık suyun arıtılmaması önemli sorunlar yaratmaktadır (TÜİK, 2008).

Katı atık sorunu ile ilgili olarak ise Türkiye'de tarım, ormancılık ve inşaat sektöründen kaynaklanan katı atıklara ilişkin bir çalışma yapılmadığından toplam katı atık miktarı hakkında net bir veriye ulaşılamamaktadır. Eldeki veriler yalnızca belediyelere ve imalat sanayi işyerlerine ilişkin sayılardan oluşmaktadır. TÜİK'in 2004 yılı Belediye Katı Atık İstatistikleri Anketi sonuçlarına göre, 3213 belediyeden 3028'inde katı atık hizmeti verilmektedir. 2004 yılı yaz mevsiminde 12,78 milyon ton, kış mevsiminde 12,23 milyon ton ve yıllık 25,01 milyon ton katı atık toplanmıştır. Bu sonuçlara göre 2004 yılı için kişi başı günlük ortalama katı atık miktarı, yaz mevsimi için 1,30 kg, kış mevsimi için 1,29 kg, yıllık ortalama ise 1,31 kg'dır. TÜİK'in 2006 yılında 3225 belediyede yaptığı araştırmaya göre, 3115 belediyede katı atık hizmeti verilmektedir. 2006 yaz mevsiminde 12,75 milyon ton, kış mevsiminde ise 12,53 milyon ton katı atık toplanmıştır. Kişi başına düşen günlük katı atık miktarı ise yaz mevsimi için 1,21 kg, kış mevsimi için ise 1,19 kg'dır (TÜİK 2008).

2006 yılında katı atık hizmeti veren belediyelerden toplanan 25,28 milyon ton katı atığın; %46,8'i belediye çöplüğünde, %37,3'ü düzenli depolama sahalarında, %10,1'i büyükşehir belediyesi çöplüğünde, %2,2'si başka belediye çöplüğünde, %0,6'sı gömülerek, %1,0'ı kompost tesislerinde, %1,0'ı açıkta yakılarak, %0,3'ü dereye ve göle dökülerek bertaraf edilmiştir (TÜİK, 2008). Ayrıca aynı bölgede çok sayıda yerel yönetim biriminin bulunması diğer altyapı hizmetlerinde olduğu gibi katı atık hizmetlerinde de işbirliği ve eşgüdümü zorunlu kılmakta belediye ve yerel yönetimlerde bulunan teknik donanımların geliştirilmesi ve yaptırımların uygulanmasını zorunlu kılmaktadır (URL 1).

Bölgesel kalkınma stratejilerinin belirlenmesi için gerekli teknoloji ve bilgi altyapısında eksiklikler bulunmaktadır

Günümüzde bilgi iletişim teknolojileri, insan hayatının vazgeçilmezleri haline gelmiştir. 21. Yüzyılda "Bilgi Toplumu"na geçmenin yolu bu teknolojilerin sahipliğine ve toplumda eşit ve yaygın olarak kullanılmasına bağlıdır. Günümüzde, rekabetçi üstünlüğü yerleşen bilgi, ağyapı ve kurumsal diyalogların inşası ile sosyal sermayeye dayandıran yeni bir nesil bölgesel politika anlayışı karşımıza çıkmakta ve bilgi teknolojileri insan hayatının vazgeçilmezleri haline gelmektedir. Geleneksel dönem bölgesel politikalarda, altyapı yatırımları, teşvikler, organize sanayi bölgeleri gibi araçlarla hayata geçirilmişlerdir. Yeni bölgesel politikalarda ise kalkınma araçları, sadece firmalar arasında değil, aynı zamanda firmalar ile yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları (STK) ve diğer bölgesel kuruluşlar

arasındaki ilişki-ağyapı-yenilikçilik üçgenindeki işbirliği ile şekillenmektedir. Diğer bir deyişle, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sadece görünen bilimsel ve teknolojik altyapı, politikaların içeriğini belirlemekte yeterli olmaktan çıkmakta, “inovasyon kültürü” bölgesel mimarinin vazgeçilmezleri arasına girmektedir.

Ancak ABD’den Avrupa’ya kadar pek çok ülkede, “Sayısal Uçurum” diye nitelendirilen, bilgi iletişim teknolojilerine erişimde eşitsizlik yaşanmaktadır. Türkiye de sayısal uçurumun yoğun olarak yaşandığı ülkelerden birisidir. Bunda, ülkedeki gelir dağılımı dengesizliği, çeşitli altyapı sorunları ve eğitim etkilidir. Günümüzde, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomik ve sosyal yaşamdaki gerekliliği, önemsenmesi gereken düzeydedir. Bilgi ve iletişim, 21.yüzyılın sembolü olup, ulusların gelişmişliğinin ana göstergesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bilgiye ulaşım, topluma yaymayı başarabilen ülkeler, yeni bilgilerin üretilmesi için de gerekli kaynağı yaratmış ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmiş olacaktırlar.

Gelişmişlik düzeyini etkileyen önemli unsurların başında gelen teknolojik gelişmeler ve bilgi üretiminde araştırma geliştirme faaliyetlerine ayrılan kaynaklar büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, AR-GE’ye en az kaynak ayıran Avrupa ülkesi konumundadır. Türkiye’nin AR-GE faaliyetlerine ayırdığı kaynak GSYH’sının %0,40’ı civarındadır. Örneğin ABD’nin AR-GE faaliyetlere ayırdığı pay Türkiye’nin toplam GSYH’sından daha fazladır (DPT, 2007).

Ülkeler “Bilgi Toplumu” hedefine ulaşmak için var olan toplumsal ve ekonomik yapılarını yeni teknolojiler ve uygulamalar çerçevesinde yeniden biçimlendirmek istemektedirler. Bunun gerçekleştirilmesi ulusal ölçekte iletişim altyapılarının kurulması, yani toplumun bütün kesimlerine adil ve yaygın erişiminin sağlandığı, bilgi ve hizmet kaynaklarına ulaşılmasına ve iletişim ağlarının oluşturulmasına bağlıdır.

Ülkemizde bilgi teknolojileri kullanım eğilimi hızla artsa da, OECD ülkelerinde bilgi ve iletişim teknolojileri yoğunluğu sıralamasında düşük yoğunluklu ülkeler arasında yer aldığımız görülmektedir. Bilgi iletişim teknolojileri sektöründe çalışanların toplam istihdam içindeki payları dikkate alındığında 1997 verileriyle Türkiye’de, BİT sektöründe çalışanların oranı %0,5 iken, Kanada’da %4,6, Çek Cumhuriyeti’nde % 3,3, Macaristan’da %5,7’dir (Kellecim, 2003). Türkiye’de bilgi iletişim teknolojilerine erişimde yaşanan sorunlar iki boyutta ele alınabilir. Birincisi bilgiye fiziksel olarak erişim sorunu yani çeşitli altyapı sorunları ve diğer nedenlerle kullanıcıların bu teknolojilere ulaşamaması, ikincisi ise kullanım için yeterli şartların oluşmuş olmamasıdır ki, bu da kullanımda beşeri altyapı eksikliği olarak söylenebilir.

Bölge düzeyindeki kurumsallaşma gerçekleştirilememiştir ve bölge düzeyinde karar alma ve planlama süreçlerinde belirsizlikler ve karmaşa vardır

Bölgesel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi, planlanması ve uygulamaya aktarılmasındaki yetersizliği ve mevcut kurumsallaşma eksikliklerini tanımlayan beş temel sorun alanı tespit edilmiştir. Bunlardan ilki bölge tanımının belirsizliğidir. Bölge tanımının belirsiz olması ve son dönemde bölgeyi tanımlamak üzere yapılan NUTS düzenlemesinin sağlıklı olması diğer tüm sorunların başında gelmekte, öncelikle çözülmesi gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak, bölge ölçeğinde planlama konusunda mevcutta var olan yetki karmaşası ile farklı mekansal planların yarattığı ve plan-uygulama ilişkisinin giderek zayıfladığı bir karmaşa ortamı söz konusudur. Burada ulusal planlarla bölge planları arasındaki ilişkinin

kurulamaması, üst ölçekte üretilen çok sayıda ve farklı türde planların bulunması, üst ölçekli planlarla ilgili çok sayıda farklı kurumun yetki kargaşası ve son yasal düzenlemelerle il stratejik planı, çevre düzeni planı gibi birbirlerinden farkı belirgin olmayan planlarla bölge düzeyi ile ilgili planlama sürecinin daha da karmaşık bir hale gelmesi alt sorun alanları olarak ifade edilmektedir. Üçüncü temel sorun alanı ise bölge planlarının içeriği, hazırlanması ve uygulanması sürecine yönelik belirsizliklerdir. Burada bölge planlarının içeriği konusunda bir uzlaşmanın olmaması ve bölge planlarının hazırlanma ve uygulanma sürecine yönelik bir yasal düzenlemenin olmaması alt sorun alanları olarak saptanmıştır. Kurumsallaşma ile ilgili sorunlar ise merkezi düzeyde kurumsallaşma sorunları ve kaynakların yeniden dağıtımı olarak ifade edilirken, bölgesel düzeyde kurumsallaşma sorunu ise kalkınma ajansları ile birlikte belirtilmektedir. Merkezi düzeyde kurumsallaşma sorunu politika seçeneklerinde ve uygulama programlarında bölgesel gelişmeye yönelik önceliklerin, kaynak ve bütçenin belirgin olmaması, ulusal kaynakların/yatırımların dağılımında bölgesel önceliklerin gözetilmemesi ve bölge planlarının uygulamaya aktarılamaması olarak üç alt sorun alanı ile ifade edilebilir. Bölgesel düzeyde kurumsallaşma sorunu ise kalkınma ajanslarının bölgesel ölçekteki kurumsallaşma içindeki yerinin ve bölge planlama konusundaki yetki ve sorumluluğunun net olarak ortaya konulmamış olması ve siyasi otoritenin bölgesel politika üretmemesi ve ulusal düzeyde bir mekan politikasının olmaması ve dolayısıyla makro düzeyde olması gereken yönlendirme eksikliği nedeniyle mevzuattaki çerçevesi ile kalkınma ajanslarının olası yeni karmaşaların yaşanmasına neden olduğu görülmektedir.

Bilindiği gibi Türkiye’de planlı dönemin başlangıcından bu yana “bölge” bir planlama ölçeği olarak ele alınmış ve konuya ilişkin farklı yaklaşım ve uygulamalarla farklı deneyimler yaşanmıştır. Buna karşın gerek bölge tanımındaki belirsizlikler, gerek hazırlanmış bulunan bölge planlarının uygulanamama sorunları, gerekse de mevcut bölgesel politikaların bölgesel ölçekte müdahale gerektiren sorunların ortadan kaldırılması konusunda beklenen verimi sağlayamaması, bölge planlama yapımızda bir “kurumsallaşamama” sorununa işaret etmektedir.

Bu kapsamda ana sorun alanlarından birini “bölge tanımı” konusundaki belirsizlik oluşturmaktadır. Türkiye’de farklı amaçlarla yapılmış çok sayıda bölge sınıflamasının (coğrafi bölgeler, tarım bölgeleri, su havzaları vb.) yanı sıra, bölge planlama çalışmalarına temel oluşturmak üzere farklı yöntemlerle yapılmış bölge tanımları da mevcuttur (1970’li yıllarda dönemin İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesi’nce belirlenmiş 8 ana ve 16 alt bölge tanımlayan sınıflama; 1982 yılında, DPT Kalkınmada Öncelikli Yörelere Başkanlığı tarafından yapılan ve 1. kademe merkezden 7. kademe merkeze kadar bütün kademelerdeki merkez sayıları ve etki alanlarını ampirik verilere bağlı olarak tanımlayan çalışma). Bölge ölçeğinde sınır tanımlayan son düzenleme ise 2002 yılında Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun, karşılaştırılabilir istatistikî veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde yapılan İstatistikî Bölge Birimi Sınıflamasıdır (NUTS 1-12 bölge, NUTS 2-26 bölge, NUTS-3 81 il). 2006 yılında yürürlüğe giren 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ise Düzey 2 olarak belirlenen bölgelerde kalkınma ajanslarının kurulmasını mümkün kılmıştır. Bu kapsamda İzmir ilini içeren TR31 ile Mersin ve Adana illerini kapsayan TR62 bölgelerinde kalkınma ajansları kurularak ilk uygulamalar başlatılmıştır. Kasım 2008’de ise yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile İstanbul, Konya, Samsun, Erzurum, Van, Gaziantep, Diyarbakır ve Mardin’de 8 yeni Kalkınma Ajansı kurulması kararlaştırılmıştır.

NUTS sınıflamasının oluşturulmasında ilişki yöntemi konusunda bir açıklama bulunmamaktadır. Buna karşın;

- Bu bölgelerin sayı ve büyüklük olarak bölgesel düzeyde planlama ve kurumsallaşma açısından uygun olmadığı,
- Tek başına bölge olarak tanımlanan metropoliten kentlere ilişkin, bu sınırların bu kentlerinin sorunlarının çözümü açısından yeterli mekansal çerçeveyi sağlamadığı,
- Bu sınıflamada, mevcut kamu örgütlenme biçiminin ve daha önce yapılan bölge tanımlamaya yönelik çalışmaların yeterince dikkate alınmadığı,
- Belirlenen bazı bölge merkezlerinin merkez olma potansiyellerinin yeterli olmadığı konularında görüşler ve tartışmalar mevcuttur.

Bölge planlarının hazırlanması ve uygulamasında kurumlaşma eksikliği kadar kurumlar arasındaki çatışma ve eşgüdümsüzlük

Ana sorun alanlarından bir diğerini “üst ölçekli mekânsal planlama konusundaki yetki karmaşasının” oluşturduğu görülmektedir. Ulus, bölge ve yerel arasında etkin bir planlama hiyerarşisinin ve bu hiyerarşiye uygun olarak oluşturulacak ve çakışmaların giderilmiş olduğu bir yetkili kurumlar düzenlemesinin eksikliği Türkiye Planlama Sisteminin genel bir sorunu olarak ortada durmaktadır. Ancak bu sorun bölgesel ölçek söz konusu olduğunda daha kritik bir hal almaktadır. Çünkü alt kademe planlar (imar planları), bu planlarda yetkili idareler (yerel yönetimler) ile en üst kademe planlar (ulusal düzeyde) ve bu planların yetkili idaresi (merkezi yönetim) konusunda belirgin bir çekince ya da karmaşa yoktur. Ancak bu iki ölçek arasında kalan ve bu ikisi arasında bağ kurma görevlerini üstlenmesi gereken bölge planları ve yetkili idareleri konusunda bu kadar belirgin bir çerçeve yoktur. Ayrıca bölge planları doğası gereği çok sayıda aktörün (yerel ya da merkezi) bir arada ve koordineli karar almasını gerektirmektedir.

Türkiye’de 1960’lardan bu yana bölge planlama çalışmaları çeşitli ölçeklerde ve çeşitli kurum ve kuruluşların katkılarıyla ele alınmakta, ancak plan hazırlanma ve uygulanma aşamasında bu kuruluşların yetkilerinin ve kaynaklarının sınırlılıkları sebebiyle, hazırlanan planlar ve bunların uygulanmaları arasındaki bütünlük sağlanamamaktadır. Son dönemde farklı kurumlar tarafından çeşitli ölçekler ve adlarla hazırlanan ve birbirinden farklı olarak açıklanamayan; bölge planları, il gelişme planları, stratejik gelişme planları, il çevre düzeni planları, sektörel bölgesel planlar (bütünleşik kıyı alanları, lojistik bölgeleri, vb.) gibi üst ölçekli planlar aynı bölge için çok fazla sayıda planın hazırlanmasına sebep olmakta ve belirli bir sistem ve çerçeve içine oturmadığı için plan-uygulama ilişkisinin giderek zayıfladığı bir karmaşa ortamı yaratılmaktadır (Eraydın, 2008).

Yasal boyutlarıyla bölge planlarının yapımı ve uygulamasına ilişkin; 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 8. maddesi (a) bendinde “sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve alt yapıların dağılımını belirlemek üzere hazırlanacak bölge planlarını, gerekli gördüğü hallerde Devlet Planlama Teşkilatı yapar veya yaptırır” tanımlaması yer almakta, ancak 540 karar sayılı Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’de bölge planlarına ilişkin sadece ana hizmet birimlerinden Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü görev tanımının yer aldığı 14. maddede “...bölgesel kalkınma projeleri ile ilgili koordinasyonu sağlamak...” hükmü yer almaktadır.

Buradan da anlaşılacağı üzere, yasal açıdan bölge planlarının uygulamaya geçirilmelerine ilişkin net bir görev tanımlaması yapılmamıştır. Bu durum hazırlanan planların uygulamaya geçmesinde sorunlar yaratmaktadır.

Yasal ve kurumsal sorunların başında çok sayıda farklı üst ölçek plan türünün ortaya çıkardığı yasal ve kurumsal karmaşa içinde merkezi sistemin ağırlıklı rol oynaması ve dolayısıyla yerel ihtiyaçların belirlenmesinde ve uygulamaya yönelik örgütlenmenin gerçekleştirilmesinde yaşanan güçlükler gelmektedir. Farklı kurumların bölgesel gelişme konusunda kendilerine rol tanımlamalarına karşın, planların uygulaması açısından bir taahhüt içine girmemeleri, sahibi belli olmayan plan ve plan kararları ortaya çıkarmakta ve üretilen planların uygulanma şansını yok etmektedir. Özellikle yerelde bu planların hazırlık sürecinde yerel potansiyelleri plana aktaracak ve plan üretildikten sonra uygulamanın belli aşamalarda eşgüdümünü sağlayacak kurumsal yapının eksikliği göze çarpmaktadır. Bu durumda bölgesel ekonomik kalkınmayla ilgili ve mevcut sistemde hiçbir kurumun üstlenmediği ya da yeterince yerine getiremediği görevleri üstlenecek yeni yapılanmaya ihtiyaç duyulmaktadır (Tekeli, 2008a).

Bölgesel ölçekte çözüm gerektiren önemli sorun alanlarından bir diğerini “bölge planlarının içeriğinin ne olması gerektiği, nasıl bir yöntemle ve hangi süreçlerle hazırlanacağı ve sorumlu kuruluş/kuruluşların neler olacağı konusundaki belirsizlik” oluşturmaktadır. Bilindiği gibi 3194 sayılı İmar Kanunu bölge planı hazırlama görevini/yetkisini DPT'ye vermiştir. Ancak bölge planlarının içeriği, hazırlanma ve uygulanma süreçlerine ilişkin ne yasal bir düzenleme ne de bu güne kadarki uygulamalarla ortaya çıkmış bir eğilim bulunmamaktadır. Bu kapsamda, Kalkınma Ajanslarına yönelik düzenlemede ajansların “bölgelerimizin rekabet gücünü artırmak amacıyla, bölgesel potansiyelleri ortaya çıkaracak olan bir bölge kalkınma stratejisi” hazırlayacağı belirtilmektedir Bu ifade mevcut sorunları çözmediği gibi tam tersine mevcut karmaşaya bir ek kurum eklemektedir.

Bu sorun giderilmeksizin kurumsallaşmış bir bölge planlama sisteminin oluşturulamayacağı açıktır. Bu nedenle konuya ilişkin çalışmaların ivedi olarak tamamlanması ve ulusal düzeyde ortak bir çerçevenin oluşturulması gerekmektedir.

Yine bölgelerarası dengeli ekonomik gelişim planlı dönemin başlangıcından bu yana bölgesel politikanın temel hedeflerinden birini oluşturmasına rağmen, konuya ilişkin arzu edilen gelişim kaydedilememiştir. Merkezi düzeyde bölgesel önceliklerin belirlenmemiş olması ve bu öncelikler doğrultusunda yatırımcı kuruluşların ortak bir program dahilinde hareket etmelerinin sağlanamaması konuya ilişkin odaklanmayı, dolayısıyla da başarıyı sağlamayı güçleştirmektedir. Bu sorunun çözümü ise öncelikle “ulusal düzlemde bir bölgesel gelişim stratejisinin” hazırlanmasını gereklilik haline getirmektedir.

Son Dönemde Ortaya Çıkan Fırsatlar ve Olanaklar

Bilgi Altyapısının Geliştirilmesine Yönelik Çalışmalar

5429 sayılı Türkiye İstatistik Kanunu'nun 18 Kasım 2005 tarihinde yürürlüğe girmesiyle resmi istatistik üretiminde programlı döneme geçilmiş, kurum ve kuruluşların resmi istatistik faaliyetlerinin program vasıtası ile koordine edilmesi sağlanmıştır.

Ulusal ve uluslararası düzeyde ihtiyaç duyulan konularda üretilecek resmi istatistikleri belirlemek amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu koordinasyonunda, ilgili tüm kurum/kuruluş temsilcilerinin katılımıyla oluşturulan çalışma gruplarınca 2007-2011 dönemini kapsayan 5 yıllık süre için Resmi İstatistik Programı hazırlanmıştır. 2007-2011 Resmi İstatistik Programı (RİP), İstatistik Konseyi'nin 29/11/2006 tarihli toplantısında görüşülerek kabul edilmiş, akabinde 30/12/2006 tarih ve 26392 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe girmiştir.

Resmi istatistiklerin ülkemiz genelinde programlı bir şekilde ve tek elden koordine edildiği bu yenisistem aracılığıyla, resmi istatistiklerin hangi kurum tarafından ve ne zaman yayımlanacağı, veri derleme yöntemi ve sıklığı, kullanılan sınıflamalar açık bir şekilde belirlenmektedir. Her yıl oluşturulan ulusal veri yayımlama takvimi (UVYT) ile Programda yer alan istatistiklerin yayımlanma tarihleri belirlenip, Programa dahil tüm kurum/kuruluşların internet sayfaları üzerinden kamuoyuna önceden duyurulmaktadır. İstatistik Konseyi kararları gereğince, Kurum/kuruluşların, Program kapsamında bir başka kurum/kuruluş tarafından üretilen istatistikleri kendi internet sayfalarında ayrıca yayımlamaları engellenerek bu tür istatistikler için sadece ilgili kurum/kuruluşun internet sayfasına link vermeleri öngörülmektedir.

2007-2011 Resmi İstatistik Programı 6 ana konudan oluşmaktadır. Bunlar;

1. İstatistiksel Altyapı,
2. Sosyal ve Demografik İstatistikler,
3. Makroekonomik İstatistikler,
4. İş İstatistikleri,
5. Tarım İstatistikleri ve
6. Çevre İstatistikleridir.

Program, 6 ana konu atında 278 alt konuda üretilecek resmi istatistikleri belirlemektedir.

Teşvik Mevzuatında Öngörülen Değişiklikler

Son yıllarda özellikle yatırımların desteklenmesinde mevcut mevzuatın ve bunlara yönelik olarak hazırlanan teşvik yönetmelik ve tüzüklerinin az gelişmiş bölgelere yatırımların aktarılmasını sağlayamadığı ve etkili olamadığı anlaşılmıştır. Bölgelere göre teşvik edilecek sektörlerin farklılaştırılmaması bunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle teşvik mevzuatının bölgelere ve sektörler göre farklılaştırılması yönünde yapılan hazırlıklar olumludur.

AB Fonları ve AB'ye Uyum Süreci

Tüm sorun alanlarına rağmen Türkiye'de 2000'li yıllarda bölgelerin kalkınması ve bölge planlarının uygulamaya geçirilmesi ile ilgili iki temel aracın gündemde olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi, AB uyum sürecinde geliştirilen bölge kalkınma programları ve diğeri ise, yönetim mekanizması içinde yer alan kalkınma birlikleri ve kalkınma ajansları ile somutlaşan kurumsal yeniden yapılanma sürecidir. AB-Türkiye işbirliği ile uygulanan bölgesel kalkınma programları görece az gelişmiş bölgelerde kapasite oluşturma ve proje geliştirme çalışmalarına ön ayak olmakta, yerel sorun odaklarının yerelden düşünölmeye başlanması için bir fırsat yaratmaktadır. Ancak bunların bölge planları ile doğrudan örtüşmediğı açıktır. Bölge planlamada bu temel araçların yeterince etkileşimli süreçler olarak ele alınamaması, uygulamada etkili olunamaması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Kapsamlı bir biçimde analizlerin yapıldığı ve çok boyutlu önerilerin geliştirildiğı bölge planlarının uygulamaya geçirilememiş olması zaman, emek ve para kaybına sebep olmuş, bölgesel eşitsizlik/ bölgesel geri kalmışlık sorununa doğrudan çözüm üretememiştir (Varol ve Ecerel, 2008).

AB-Türkiye işbirliği ile uygulanan bölgesel kalkınma programları çerçevesinde bölgelerin proje sunma kapasitesinde gelişme kaydedilmesi olumlu görölmektedir, ancak sunulan hibeler geri kalmış bölgelerin kalkınmasında etkili olmayı arttıracak bir kapasite yaratmamaktadır. Bölgelerarası eşitsizliği azaltmada, sadece bölgesel kalkınma programı ve projeleri üzerinden gitmek yetersiz kalacaktır. Uyum sürecinde, özellikle yeni program uygulamalarının ulusal ve bölgesel politikalarla ele alınması ve Türkiye'nin kendi özellikleri ve şartlarına uygun biçimde kurumlar ve kuralları değerlendirmesi gereklidir (Tekeli, 2008b).

Kurumlaşma Konusunda Artan Çabalar: Kalkınma Ajansları

Yukarıda belirlenen sorun alanları ve bu sorunların çözümüne ilişkin temel stratejiler kapsamında ölkemizde bölgesel ölçekte yeni bir kurumsal yapı olan "kalkınma ajansları"nın da değerlendirilmesi gerekmektedir. Kalkınma ajansları bölgelerin ekonomik gelişimi, rekabet edebilirliği, farklı aktörlerin bir araya gelerek daha etkin bir güç oluşturmaları gibi pek çok avantaj sağlayabilecektir. Bu nedenle genel olarak ajansların kurulması bölgesel ölçekte kurumsal yapının zenginleşmesi ve ekonomik kalkınma açısından pozitif bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Çok aktörlü ve etkileşimli yapının kurulmasında yasal olarak yürürlükte bulunan kalkınma ajanslarının itici bir güç olarak yapılandırılması gerekmektedir (Tekeli, 2008b).

5449 sayılı Yasa, Kalkınma Ajanslarını kendi bölge planlarını hazırlamakla katkı sağlamasını öngörmektedir. Ancak il bazında belirlenen Düzey II bölgelerinin bir plan bölgesi oluşturmada ciddi sorunları vardır. Daha önce de belirtildiğı üzere ölkemizde hazırlanacak bölge planlarının içeriğı (ne kadar ekonomik, ne kadar toplumsal, ne kadar mekansal olması gerektiğı) konusunda da belirgin bir çerçeve yoktur. Ancak bir bölge planının tüm bu faktörleri bir arada barındırması gerektiğı ve bu doğrultuda da bir kurumsallaşmaya ihtiyaç olduğu açıktır. Bu nedenle ekonomik kalkınma odaklı bir kurum olan kalkınma ajanslarının bölge planlarının hazırlanmasında nasıl bir sorumluluk üstleneceğinin daha net olarak ortaya konulması gerekmektedir. Kalkınma Ajansları dışında "bölgesel ulusal kalkınma stratejisi" ve bilgi paylaşımına yönelik çalışmalar gündemde olup, bu da yeni kurumlaşma için umut vermektedir.

III. SORUN ALANLARI, STRATEJİ VE EYLEM SEÇENEKLERİ TABLOLARI VE ÖZ RAPORLARI

SORUNLAR

8.1 Yerel ve bölgesel kalkınmada yaşanan temel ekonomik sorunlar

İşgücü/istihdamda yaşanan sorunlar; diğer bir ifadeyle düşük, istikrarsız ve dengesiz bölgesel kalkınmaya bağlı olarak harekete geçirilemeyen potansiyel üretim ve işgücü kaynakları yerel ve bölgesel kalkınmada yaşanan temel ekonomik sorunların başında gelmektedir. Az gelişmiş bölgelerde yatırımcılara yeterli çekiciliğin sağlanamaması, teşviklerin yerel özelliklere göre farklılaşmaması, teşviklerin gerçek yatırımcılara ulaşamaması/kayırmacılığın ortaya çıkması, yatırımların izleme/denetleme sorunları bir diğer önemli sorun alanı olan üretim ve fiziki yatırım yetersizliği çerçevesinde değerlendirilmesi gereken alt sorunlar olarak tanımlanmaktadır.

Rekabetin giderek acımasızlaştığı küresel piyasada ve ulusal piyasada yer alabilmenin en önemli koşulu rekabet gücünü yüksek kılmaktır. Yüksek rekabet gücünün temel kaynağı ise yenilik ve verimlilik ekonomisi yaratmaktan geçer. Türkiye ekonomisi ekseninde düşünüldüğünde üretimde etkinsizlik ve rekabet gücündeki yetersizlikler ekonominin temel sorunları arasında yer almaktadır. Bu sorunun geri kalmış bölgeler için daha da kronikleştiği gözlenmektedir.

Kırsal kesimin kendi kendine yetememesi ve bölgelerde yaşanan diğer sorunlarla birlikte; temel ekonomik faaliyetlerin tarım, hayvancılık, balıkçılık el sanatları ve ormancılık gibi katma değeri düşük olan işkollarından oluşması, kırsal bölgelerde altyapı çalışmalarının da genel olarak yetersiz olması göz önüne alındığında buralarda yaşamının zorluklarını daha da belirginleştirmektedir. Ayrıca dünyada yaşanan küresel ekonominin artışı ve yaygınlaşması sonucunda, piyasalar rekabetçi sisteme dönüşmekte ve dolayısıyla da gelir dağılımının gittikçe bozulmasına ve gelir farklılığının artmasına sebep olmaktadır. Bu da bölgeler arası eşitsizlik sorunlarını gittikçe daha belirginleştirmektedir. Kırsal alanın sadece tarımsal faaliyet alanı olarak görülmesinden vazgeçilip, sektörlerin birbirinin alternatifi değil tamamlayıcısı olduğu gerçeği ile, tüm sektörleri kapsayan bütünsel yaklaşımla ekonomik öngörülerin planlamalarda yer alması zorunluluğu vardır.

8.2 Yerel ve bölgesel kalkınmada yaşanan temel sosyal sorunlar

Yerel ve bölgesel kalkınmada yaşanan temel ekonomik sorunların yanı sıra, çözümlenmesi gereken bazı temel sosyal sorunlar da bulunmaktadır. Sıralanan her bir sosyal sorunun iktisadi verimliliğe yansıyan boyutu da bulunmaktadır, ancak burada sorunların iktisadi boyutundan ziyade, sosyal boyutu ile değerlendirme yapılmaktadır.

Burada ele alınan temel sosyal sorunlar; nüfus ve gelir dağılımındaki eşitsizlik, sosyal ve beşeri sermaye yetersizliği, sosyal projelerin çeşitlendirilememesi ve yeni araçlarının geliştirilmemesi, sosyal güvenlik alanında yetersizlikler ve son olarak yaşam kalitesinin sağlanmasına ve temel hizmetlere/haklara erişime ilişkin aksaklıklardır. Mevcut durum analizinde ortaya konulan konular çerçevesinde Türkiye'nin sosyal sorunlarla ilgili halen çok ciddi sıkıntılarla karşı karşıya olduğu ifade edilmektedir. Özellikle sosyo-ekonomik olarak az gelişmiş bölgeler göz önüne alındığında bu durumun çok daha kronik boyutlara ulaştığı gözlenmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde görülen esas sorun, doğal kaynaklar yönünden yaşanmakta olan yoksulluktan çok, insan unsuruna bağlı beşeri altyapı sorunlarıdır. Dolayısıyla burada en önemli sorun insan kaynaklarının geliştirilmesidir. Bölgelerin kalkınmasında, ekonomik büyüme ile birlikte birey ve grupların ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımlarının artırılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, sosyal dayanışma ve bütünleşmenin artırılması önem taşımaktadır. Gerek diğer yatırımların en verimli bir biçimde uygulanması, gerekse mevcut kapasite ve olanaklardan fazlaca yararlanılabilmesi için sağlıklı ve bilgili insan gücünün sistemli bir şekilde yetiştirilmesi özel bir önem taşımaktadır.

İstihdamın artırılması, işsizliğin ve kayıt dışı istihdamın azaltılması, işgücünün kalitesinin yükseltilmesi ile sosyal bütünleşmenin sağlanması için başta kadınlar ve gençler olmak üzere kırılgan grupların istihdama katılımlarının kolaylaştırılması önem arz etmektedir. Ancak Türkiye’de işgücüne olan talebin rasyonel bir şekilde ölçülememesi sorunu, eğitimin tamamen tahminlere dayalı olarak arz edilmesi yüksek eğitilmiş genç kitlenin işsiz kalması durumunu çıkartmaktadır.

Bireylere yönelik meslek edindirme, beceri kazandırma ve hizmetleri ile bu çalışmaların arz ve talebin dengelenmesine yönünde yeterli çalışmamaların olmaması sorunu bölgelerde yaşanmakta olan sosyal altyapı sorunlarını derinleştirmektedir.

Türkiye’nin bilgi toplumu haline gelebilmesi için önünde ciddi engeller olduğu görülmektedir. Bunların başında çok iyi yetişmiş insan gücü gelmektedir. Türkiye, bilgi çağının stratejik kaynağını oluşturan bilgiyi üretecek insan gücü bakımından, gelişmiş toplumların gerisindedir. Bu bağlamda “insana yatırım” anahtar rolünü üstlenmelidir. Eğitime erişimin artırılması ve kalitenin geliştirilmesi amacıyla bütün eğitim kademelerinde fiziki ve beşeri altyapı geliştirilmeli ve fırsat eşitliği sağlanmalıdır.

8.3 Bölgesel kalkınma stratejilerinin belirlenmesi için gereken bilgi altyapısı eksikliği

Bilim ve teknolojiye hızlı ilerlemeler yaşandığı günümüzde bilgi oldukça önemli bir üretim faktörü haline gelmiştir. Bilgi altyapısına dayalı böyle bir süreçte, ekonomik büyüme ve kalkınmanın itici gücü, doğal kaynaklar veya fiziki mallardan çok bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentleşme-kalkınma ilişkisinin kurulması kapsamında karşılaşılan temel sorunlardan biri, kalkınma stratejilerinin belirlenmesi için gerekli bilgi altyapısının oluşturulmamasıdır. Bölgesel kalkınma stratejileri belirlenirken bölgenin özgün koşullarının, coğrafi, kültürel, sosyal ve tarihi özelliklerinin analiz edilmeyip her bölgeye ilişkin benzer stratejiler belirlenmesi, bölgede yaşayanlar tarafından da arzu edilir gelişme stratejilerini oluşturulmasını, bunların yerel tarafından benimsenmesini ve uygulamasını zorlaştırmaktadır. Bu ana sorun çerçevesinde bilgi altyapısının oluşturulması için gerekli temel bilgiler ile amaca yönelik olarak düzenlenmiş ve yorumlanmış bilginin olmaması, belgeleme çalışmaları ve arşivlerin yetersiz olması, bilgi bankalarının zamanında güncellenmemesi nedeniyle eski bilgi ile çalışma zorunluluğu, bilginin aktarılması için gerekli kurumsal altyapının bulunmaması önemli eksikliklerdir. Bu durum mekansal birimlerin tanımlarının ve sınırlarının belirlenmesinde sorunlar yaratmaktadır. Bunun için öncelikle güvenilir kaynaklardan elde edilen bilginin bir bilgi altyapı havuzunda toplanması, bunların güncel tutularak bölgeye ilişkin yapılacak tüm çalışmalarda veri olarak kullanılması, tutarlı ve gerçekçi sonuçlar için zorunludur (Kelleci, 2003).

Kurum ve kuruluşlar standartları belirlenmemiş çalışmalarla elde ettikleri bilgileri kısa ve uzun dönemli çalışmalarda kullanmaktadırlar. Bununla birlikte aynı konuya ilişkin farklı yapılarda oluşturulan bilgiler bilgi kirliliğini oluşturmaktadır. Kurumlararası bilgi aktarımının gerçekleşmesi ve ortak kullanılabilirliği için bilgilerin derleme biçim ve ölçütlerinin geliştirilmesi zorunludur. Bilgi kirliliğinin önlenmesi ve güncelliğinin sürekli hale getirilmesinde mevcut kurumsal yapıların gözden geçirilmesinde yarar vardır. Bilgi kirliliğinin önlenmesi için ortak ölçütler geliştirilmeli ve bilgi toplama süreci ilgili uzman kişiler tarafından yönetilmeli, toplanmalı ve değerlendirilmelidir. Bilgi, ilgili kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından üretilerek kendi bünyesinde (mümkünse veri tabanında) tutulmalı, ancak, bilgi bankasının yönetiminden sorumlu tek resmi bilgi kaynağına en doğru ve en etkin biçimde aktarılması sağlanmalıdır (DPT, 2007).

Bilgi alt yapısı mevcut bilgilerin işlenmesi, depolanması, bir yerden bir yere iletilmesi ve bu bilgilere gerektiğinde erişilmesi için bilgi teknoloji altyapısının geliştirilmesi gereklidir. Her bilginin coğrafi mekanla ilişkilendirilmesi, bölgesel bilgiye erişimi kolaylaştıracak sistemlerin kurulması ve bu sistemlerin (Coğrafi Bilgi Sistemi gibi) kullanımının geliştirilmesi ile mümkündür. Teknoloji altyapısının kurulmasının yanında CBS konusunda personel eğitimlerinin gerçekleştirilmesi ve sürekli eğitimlerinin sağlanması da gereklidir.

8.4 Çevre ve teknik altyapı sorunları

21. yüzyılda çevre ve altyapı sorunları dünya gündemini belirlemeye devam etmekte ve çevre kalitesinin korunması amacıyla altyapının geliştirilmesi bölgelerin gelişmişlikleri açısından önem kazanmaktadır. Doğal çevre değerlerinin korunması (koruma/kullanma dengesi) ilkesini göz ardı eden üst ölçekli yatırımlar, sağlıksız kentleşme, nükleer denemeler, savaşlar, tarımda kimyasal maddelerin bilinçsizce kullanılmasının yanı sıra ilkel sulama teknikleriyle verimsizleşen ve kirlenen topraklar tarımsal üretimi ve yaşamı zorlarken, hava kirliliği, atık sorunları, azalan su kaynakları, sağlıksız kentleşme gibi sorunlar kentsel yerleşmelerdeki yaşam kalitesini düşürmektedir. Bunun yanında çevresel önlemler alınmadan ve arıtma tesisleri kurulmadan üretime geçen sanayi tesisleri, çevre kirliliğini tehlikeli boyutlara çıkarmaktadır. Nüfusun ve kentleşme oranının artması, bir yandan doğal kaynaklar ve varlıklar üzerindeki baskıyı artırıcı yönde etki ederken, diğer yandan kentsel hizmetlerin gereği gibi yerine getirilmesinin önünde bir engel olarak durmakta ve bölgelerarası dengesizlikleri tetikleyen bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmiş yöreler bir yandan çevre sorunlarını yaratan aktörlerin başında gelirken, bir yandan da çevre sorunlarının en yoğun yaşandığı yerleri oluşturmaktadırlar.

Bilindiği gibi 5272 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile kentsel altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde sorumluluk büyük ölçüde belediyelere verilmiştir. Ancak, belediyelerin çoğu çevresel altyapıyı bütüncül bir yaklaşımla ele alamamakta, başta yaptırım yetkilerinin kullanımı olmak üzere finansman, makine teçhizat, altyapı tesislerinin yapımında ve işletilmesinde nitelikli eleman yetersizliklerinin yanı sıra, koordinasyon eksikliği gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Altyapı ve çevre sorunları mekâna ilişkin kaliteyi düşürmekte, kaynakların yetersiz kullanımına yönelik sorunlar bölgelerin rekabet güçlerini ve sürdürülebilir kalkınmalarına engel olmaktadır.

Avrupa Kentsel Şartı'nda hava, gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan, doğası ve doğal kaynakları korunan "Kirlenmemiş, Sağlıklı Bir Çevre" kentleşme - kalkınma ilişkisinin kurulmasında da önemli araçlardan biri olarak tanımlanmıştır. Kalkınmanın karşı konulamaz

çekiciliğine karşın “Yaşanabilirlik ve Sürdürülebilirlik” kavramlarının fiziki mekânların biçimlenmesinde önemli temel ilkeleri oluşturmaları gereklidir. Bu sorunların aşılabilmesi ülkesel ve bölgesel ölçekteki yatırımların yer seçiminde çevre değerlerinin korunması ilkesinin temel alınması çevre değerlerini koruyarak kalkınmayı hedefleyen politikalar geliştirerek mümkün olabilecektir.

Ülke kaynaklarının ve varlıklarının verimli ve kamu menfaatini ön plana çıkararak paylaşılması, ülkesel ve bölgesel ölçekteki yatırımların yer seçiminde afet ve risk yönetimi bağlantısında, çevre değerlerinin korunması ilkesinin temel alınması çerçevesinde çevre ve altyapı sorunlarının çözülebileceği görülmektedir. Bunun yerel ölçekte çevre değerleri (toprak, tarım toprakları, orman, su havzaları, jeolojik, ekolojik riskli alanlar, endemik türler, flora ve fauna,..) envanterinin hazırlanarak ve/veya güncellenerek bu bilgileri fiziki mekanla ilişkilendiren haritaların hazırlanması, katı atık yönetimi, hava ve toprak kirliliğinin önlenmesi konularında ülkesel ve bölgesel politikalar geliştirilmesi ve mevcut çevre mevzuatının etkinliğinin sağlanması, enerji kaynaklarının yönetimi ve sürdürülebilir kullanımında potansiyel enerji kaynaklarının birlikte ele alındığı bölgesel enerji politikasının oluşturulması, Bölgesel Çevre Stratejilerinin belirlenmesi/uygulanması ile bölgelerin gelişmesine katkı sağlayacak yeni teknik altyapı projelerinin geliştirilmesi gibi eylemler ile yapılacağı açıktır. Yapılacak yatırımların mutlaka kısa dönemli planlamadan çıkarılarak fayda/maliyet, risk/yarar analizleri ile birlikte sürdürülebilir kalkınma bakış açısı ile gerçekleştirilmesi zorunludur.

Projelerin oluşturulmasında ve uygulanmasında, işletme dönemleri de planlanmalı çevresel etkilerinin giderilmesi konusunda izleyici ve denetleyici mekanizmalar etkinleştirilmelidir. Yerel dinamikleri karar mekanizması içinde devreden çıkararak merkezi ve tepeden inme proje kararları planlamanın bütünselliğini parçalamaktadır. Dolayısı ile karar alma uygulama ve kontrol süreçlerini içeren bu döngü sisteminin içerisine yerelin katılımının sağlanması zorunlu tutulmalıdır.

8.5 Bölge tanımının belirsizliği

Karar alma ve planlama düzeyi olarak “Bölge” tanımının belirsiz olması ve son dönemde bölgeyi tanımlamak üzere yapılan NUT’s düzenlemesinin sağlıklı olması kurumlaşma konusundaki önemli engellerden birisidir.

Günümüze kadar farklı kaygılar nedeniyle Türkiye’deki yönetim yapısının bir kademesi olarak bölgeler tanımlanamamış olup, NUTS II düzeyi istatistik amacı ile tanımlanmış olup, bölgesel düzeydeki bir kurumlaşma için uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

8.6 Bölge ölçeğinde planlama konusunda yetki karmaşası

Bölge ölçeğinde planlama konusunda mevcutta var olan yetki karmaşası ile farklı mekansal planların yarattığı ve plan-uygulama ilişkisinin giderek zayıfladığı karmaşa ortamı ortaya çıkarmıştır. Üst ölçekte üretilen çok sayıda ve farklı türde planların bulunması, üst ölçekte planlarla ilgili çok sayıda farklı kurumun yetki karmaşası önemli sorun alanlarını oluşturmuştur. Diğer bir sorun alanı ise ulusal planlarla bölge planları arasındaki ilişkinin kurulamamasıdır.

8.7 Bölge planı içeriği ile hazırlama ve uygulama sürecindeki belirsizlikler

Bölge planlarının içeriğinin ne olması gerektiği konusunda bir uzlaşmanın olmaması, nasıl bir yöntemle ve hangi süreçlerle hazırlanacağı ve sorumlu kurum/kuruluşların kimler olacağı konusundaki belirsizlikler bulunmaktadır.

Bölge planlamanın içeriği konusundaki seçimler değişik planlama paradigmaları çerçevesinde değişimler yaşamaktadır. Günümüzde Türkiye'nin koşulları da göz önüne alınarak bölge planlarının kapsamı ve hazırlanmasında izlenecek süreç ile uygulama araçlarının netleştirilerek, planlama mevzuatı çerçevesinde yeniden tanımlanması gerekmektedir.

8.8 Merkezi düzeyde kurumsallaşma sorunları - kaynakların yeniden dağıtımı

Bölgesel gelişmeye yönelik önceliklerin, kaynak ve bütçenin belirgin olmaması; Ulusal kaynakların/yatırımların dağılımında bölgesel önceliklerin gözetilmemesi Bölgesel eşitsizliği azaltmada güçlü bir araç olan kamu yatırımlarının sektörel yaklaşımla yapılması, programlama, bütçe yapma ve uygulama süreçleri arasındaki ilişkinin zayıflığı ve izleme değerlendirme yapılmaması; bölge planlarının uygulamaya aktarılamaması.

8.9 Bölgesel düzeyde kurumsallaşma sorunları - kalkınma ajansı

Mevcut yapıda kalkınma ajanslarının bölgesel ölçekteki kurumsallaşma içindeki yeri ve bölge planlama konusundaki yetki ve sorumluluğu net olarak ortaya konulamamıştır. Kalkınma Ajanslarının mevcut yönetim yapısının içindeki konumları ve diğer kurumlarla olan ilişkisinin tanımlanması ve yetki çatışmalarının önlenmesi gerekmektedir.

Sorun Alanları Listesi

NO	SORUN ALANI
8.1	Yerel ve bölgesel kalkınmada yaşanan temel ekonomik sorunlar
8.2	Yerel ve bölgesel kalkınmada yaşanan temel sosyal sorunlar
8.3	Bölgesel kalkınma stratejilerinin belirlenmesi için gereken bilgi altyapısı eksikliği
8.4	Çevre ve teknik altyapı sorunları
8.5	Bölge tanımının belirsizliği
8.6	Bölge ölçeğinde planlama konusunda yetki karmaşası
8.7	Bölge planı içeriği ile hazırlama ve uygulama sürecindeki belirsizlikler
8.8	Merkezi düzeyde kurumsallaşma sorunları - kaynakların yeniden dağıtımı
8.9	Bölgesel düzeyde kurumsallaşma sorunları - kalkınma ajansı

STRATEJİLER

8.1.1 Bölgelerdeki potansiyel kaynakların tespiti ve istihdam alanları yaratacak şekilde değerlendirilmesi

İşgücü piyasasının en iyi göstergesi olan istihdam oranı (çalışan sayısının çalışma çağındaki nüfusa oranı) açısından tüm OECD ülkeleri son 10 yılda ilerleme kaydederken, Türkiye bu oranın en düşük olduğu ülkelerden biri olduğu gibi, bu oranın aşağıya doğru hareket ettiği ender ülkelerden biri olmuştur. İstihdam oranının mevcut düzeyinin ve değişim eğiliminin diğer ülkelerle karşılaştırılması, Türkiye'nin görece olarak istihdam konusundaki yapısal zayıflığını göstermektedir.

Türkiye'de rekabet gücü yükselen, rekabet gücü düşen ve rekabet gücü değişmeyen sektörlerin istihdam performanslarında çok büyük bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bölgelerdeki potansiyel kaynakların istihdam yaratacak şekilde değerlendirme sürecinde rekabet gücü yükselen sektörlerle öncelik verilmesi ve bu sektörlerde istihdam yaratılabilmesi için uygulanacak politikalar ve destekler çok önemli olacaktır.

8.1.2 Mesleki ve teknik eğitimin desteklenerek kalifiye işgücünün talebe uygun şekilde artırılması

Sanayi ve hizmet sektörü, meslek ve teknik eğitim veren okul ve kurumların yetiştirdiği işgücüne gereksinim duymaktadır. Bu sektörlerin ihtiyaçlarına uygun niteliklere sahip insan gücü yetiştirebilmesi, toplumun düşünme, öğrenme alışkanlıklarını geleceğin ihtiyaçlarına göre değiştirebilmesi için MEB tarafından yapılan çalışmalar sektörler ile uyum içinde, sürekli iletişim halinde ve ortak hedefler belirleyerek sürdürülmelidir. Bu kurumlara yönelik alınacak bütün kararları okul yöneticileri, eğitim bilimciler, sanayi ve hizmet sektörü temsilcileri birlikte ele almalıdır. Nitekim, Dokuzuncu Kalkınma Planında da (2007- 2013) mesleki eğitimde piyasanın gereksinim duyduğu insan gücünü yetiştirmek için modüler ve esnek bir sisteme geçiş çalışmalarının hızlandırılması ve farklı kademelerde verilen mesleki eğitim programları arasında program bütünlüğünün sağlanması temel hedeflerden biri olarak belirtilerek bu konunun öneminin altı çizilmiştir.

8.1.3 Yerel girişimciliğin ve KOBİ'lerin esnek işgücü örgütlenmesine yönelik (sektörler arası işgücü hareketliliği, konjonktürel eğilimler) desteklenmesi

Yerel girişimciliği desteklemek bölgesel kalkınma sürecinin temel sacayaklarından biridir. Bir ülkede ya da bölgede daha çok girişimci yaratılması veya girişimciliği ön plana çıkarmak için; makroekonomik istikrar ve dengenin sağlanması, rekabet ve iyi yönetim ortamının sağlanması, piyasaya giriş ve çıkış serbestisinin sağlanması, risk ve ödül arasında denge kurulması gereği, finansman erişim kolaylığı, piyasa esnekliklerinin temini, vergilendirmenin adil, basit, tabana yayılmış ve düşük olması, nitelikli işgücüne erişim ve firmalar arası işbirliğinin kurulması gibi bazı konular ön plana çıkmaktadır (İGiAD).

Sayılan bu faktörler için iyileştirici stratejiler benimseyerek, bu doğrultuda eylem planları düzenlenmelidir. KOBİ çalışanlarının bilgi ve iletişim teknolojileri kullanma becerilerini geliştirmeye özel önem verilmeli, kamu ya da özel öğretim kurumlarından hizmet alanlara özel destek sağlanmalıdır.

8.1.4 Yatırım ortamının iyileştirilmesi, sermaye akışının kolaylaştırılması

Yatırım ve iş ortamını gerek ulusal gerek bölgesel düzeyde sürekli biçimde iyileştirmek bölgesel kalkınmanın başlıca stratejilerden biri olmalıdır. Bu bağlamda, yerli hem yabancı yatırımcıya bölgede daha fazla yatırım yapmaları için destek olmalı ve uzun vadeli büyümenin sektörel öncelikleri de göz önüne alınmalıdır.

Yatırım ortamlarının iyileştirilmesinde; siyasi ve ekonomik istikrar, ekonomik büyüme, yaşam standartları, eğitim sistemi, hukuk düzeni, teknik altyapı (yollar, telekom vb.), makroekonomik faktörler (enflasyon, faizler, bütçe açığı, ülke borcu vs.), mikro ekonomik faktörler (bürokratik işlemler, işçi-işveren ilişkisi, insan kaynakları, vergiler, teşvikler vb.) önem taşımaktadır. Buradan yola çıkarak, özellikle az gelişmiş bölgelerde yatırım ortamının iyileştirilmesi için gerekli stratejiler ve eylem planları hazırlanmalıdır.

8.1.5 Rekabetçilikte bölgesel yenilik sistemlerinin geliştirilmesi

Ekonomideki yenilikçi aktivitelerin yönünü ve miktarını etkileyen kurumlar ve ekonomik yapılar olarak tanımlanan ulusal yenilikçi sistemler, bilim ve teknoloji üretmeye yönelik kurumsal mekanizmaların ötesinde, bilimsel ve teknolojik bulguları ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürebilmenin kurumsal mekanizmalarını da içerdiğinden büyük önem taşımaktadır. Bölgesel yenilik sistemleri ise, bölgesel ekonomilerin rekabetçiliğini desteklemede aktörler arası ilişkileri, yenilikçi çevrenin oluşturulmasında destek mekanizmalarını ve bilgi yaratılması ve öğrenme süreçlerindeki potansiyel kaynakları vurgulamaktadır.

Türkiye’de bölgesel yenilik sistemlerinin oluşturulmasında yatırım ortamı ile ilgili pek çok noktada bazı ciddi açmazlar bulunmaktadır. Verimlilik ekonomisinin bir göstergesi olan yenilikçilik performansında Türkiye’nin çok alt düzeylerde olduğu görülmektedir. Verimlilik, ürün çeşitliliği ve yenilikçilik alanında dünya standartlarını yakalamak ancak uzun vadeli stratejik bir yaklaşım gerektirmekte olup, kamu-özel sektör arasındaki etkin bir işbirliğine gereksinim vardır.

8.1.6 Kümelenme politikalarının desteklenmesi

Mekanda yığılmaların sağladığı dışsallıkların maliyetlerdeki azalmalara neden olması sanayi kümelerinin desteklenmesi politikalarının gündeme gelmesinin temel nedenlerindedir. Yığılmanın sağladığı dışsallıklar yanında KOBİ’lerin ağırlıklı olduğu kümelerde sosyal ağlar önemlidir. Kümelerde sosyal ağlar öne çıkarken çoğunluğu birbirleri ile ilişkili ve farklı üretim aşamalarında uzmanlaşan üretim birimlerinin birbiriyle ilişkilerinin karşılıklı güvene dayalı olması, işletmelerin fırsatçılığı değil, ortak girişimciliği esas aldıklarını ortaya koymaktadır. Kümelerin başarılı olmasında finans, alt yapı ve öğrenmeye müsait bir kültürel ortamın da gerekliliği vurgulanmaktadır (Mutlu; 2002).

Kümelerin desteklenmesi özellikle son yıllarda bölgesel gelişmenin önemli araçlarından biri olarak tanımlanmıştır. Bölgelerin kapasitelerine ve uzmanlaşmalarına dayalı olarak uygun kümelerin tanımlanması bölgesel eşitsizliklerin giderilmesinde bir strateji olarak kullanılabilir.

8.1.7 Kırsal kalkınmayı hızlandırmak için kurumsal ve iktisadi düzenlemeler yapılması

Kırsal kalkınma stratejilerinin çoğunluğu genellikle köylünün kalkınmasına yönelik olmuştur.

Oysa kırsal kalkınmanın özünde belirli bir kırsal alan içinde yaşayan tüm insanların bir bütün olarak tarımsal, ekonomik ve sosyal alanlarda kalkınmalarına yardımcı olacak tüm öğelerin harekete geçirilmesi ve bu öğelerden maksimum düzeyde yararlanma söz konusudur.

Türkiye’de nüfusun yaklaşık % 35’i halen kırsal alanda yaşamaktadır. Bu nüfusun, kişi başına ortalama yıllık geliri kentte yaşayan bir bireyin ancak % 40’ı kadardır. Kırsal alanda; altyapı, tarımsal işletmelerin küçüklüğü ve dağınıklığı, eğitim-sağlık, örgütlenme, kadın-çocuk, genç nüfusa yeni iş alanlarının açılmaması, sosyal olanakların yetersizliği vb. sorunlar çözüm beklediği için kırsal alanda kalkınma önemlidir.

Bu koşullar nedeniyle kırsal alan kalkınma politikaları; kırsal toplulukların ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklarını geliştirmeyi amaçlayan kurumsal ve iktisadi düzenlemeler yapmak temel stratejilerden biri olmalıdır.

8.1.8 Kırsal Alanda Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi

Kırsal ekonominin güçlenmesinde temel kaynak, kırsal alanın yerelde sahip olduğu varlıklardır. Bu varlıklar kırsalın rekabet edebilirliğini sağlarken, kentleri de ülke içerisinde fark edilebilir kılmaktadır. Kırsal alanın sahip olduğu temel varlıklar arasında; tarımsal ürün çeşitliliği, temiz çevre, doğal kaynaklar, doğal güzellikler, yöresel mimari özellikler, tarihi ve kültürel varlıklar yer almaktadır. Kırsal ekonominin, hızla değişen pazarlarda rekabet gücü kazanabilmesi için tarımsal verimliliği sağlamanın yanında, karşılaştırmalı üstünlüklerinin olduğu alanlarda, yerel ayırt edici özelliklerini belirleyerek ve bunları geliştirerek, sahip olduğu varlıkları, yenilikçi yöresel ürünlere dönüştürmesi ve dış pazarlara açılması önem arz etmektedir.

Tarım sektörünün yeniden yapılanması sürecinin kolaylaştırılması, kırsal alanda iş ve istihdam imkânlarının artırılması ve çeşitlendirilmesi, kırsal alanın imajının güçlenmesi, dezavantajlı grupların gelir imkânına kavuşturulması açısından tarım dışı ekonomik faaliyetlerin de gelişimi kırsal ekonominin canlılığını sürdürmesi ve gelişmesi açısından oldukça önemli görülmektedir. Önümüzdeki dönemde tarımdan ayrılacak işgücüne yeni iş imkânları sağlanması ve işsizliğin azaltılması yönünde; yerel koşul ve imkânlara dayalı olarak mikro girişimciliğin desteklenmesi, tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik yapıların güçlendirilmesi, tüketici tercihlerindeki gelişmelere koşut olarak kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve geleneksel zanaat ve el sanatlarının geliştirilmesi önemli açılımlar sağlayacaktır (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2003).

Gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesine yönelik destekler; başta orman köyleri olmak üzere, tarımla kalkınması mümkün olmayan yörelerin yerel kaynaklara dayalı olarak alternatif faaliyetlere yönlendirilmesi, kırsal turizmin desteklenmesi, el sanatları ve zanaata dayanan yöresel, coğrafi işaret ürünlerinin geliştirilmesi, biyolojik çeşitliliğin korunması ve bu bağlamda ekolojik /organik tarım desteklerinin artırılması ve teşviklerin sağlanması, tarımsal üretimde ürün çeşitliliğine yönelik AR-GE çalışmalarının desteklenmesi ve yerli tarımın desteklenmesi için “yerli tohum bankalarının” kurulması amaçlarına yönelmesi yönünde olmalıdır.

8.1.9 Kırsal alanda korunması gerekli tarihi, kültürel ve doğal varlıkların korunarak geliştirilmesi yönünde mevcut politikaların işlerlik kazandırılması ve geliştirilmesi

Kırsal alandaki doğal ve kültürel varlıkların zenginliği ve çeşitliliği turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin geliştirilmesi açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Bu kapsamda; turizm

ve rekreasyon faaliyetleri ile bunlarla ilgili hizmetlerin iyileştirilmesi; tanıtım faaliyetlerinin etkinleştirilmesi; kırsal alanlarda turizmde yapılanma ve fon yaratma, potansiyeli olan bölgelerde turizme uygun alt ve üst yapı geliştirme modellerinin oluşturulması; turizmin ekonomik ve çevresel etkilerinin tespiti ve takibinin kurumsallaştırılması, turizmin sürdürülebilir kılınması suretiyle turizmin kırsal alan ekonomisine katkısı artırılacaktır.

Mimari mirasın, kırsal alanların ve yöresel mimarinin korunarak turizm amaçlı sürdürülebilir kullanımın teşvik edilmesinin kalkınmanın çok önemli bir etkeni ve sonucu olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda kırsal kültürel mirasın korunarak turizm amaçlı sürdürülebilir kullanımı sürecinde yerel halkın, toplulukların rızasını ve işbirliği ile yapılacak çalışmalarda teşvikler sağlanmalıdır. Kentsel ve kırsal alanda yaşayan insanların hayatı anlayış ve algılayış biçimlerinin en somut göstergeleri olan yöresel mimari özelliklerin ortaya çıkartılması, tarihi ve mimari değer taşıyan yerleşimlerin koruma dengesinin kurulmasında halkın plan aşamalarına katılmasını sağlayarak yaşadığı mekanı sahiplenmesini sağlamak önemlidir. Bu noktada halk katımlı plan ve uygulama araçlarının geliştirilmesi önemlidir. Önerilen strateji geleneksel mimarinin belirlenerek yöresel mimari özelliklerin korunmasında toplumsal katılım ve desteğinin sağlanmasını temel almaktadır.

8.1.10 Kırsal alanda arazi mülkiyet dağılımı sorunlarının çözülmesi

Türkiye’de işletme büyüklüklerine göre işletmelerin tasarruflarında bulunan arazi miktarı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4: Arazi-mülkiyet ilişkileri

<i>Arazi büyüklüğü (dekar)</i>	<i>Türkiye (1991)</i>	<i>%</i>	<i>Türkiye (2001)</i>	<i>%</i>
Toplam arazi	234 510 993	100	184 329 487	100
1-50 (yoksul köylü)	51 889 612	22	39 331 133	21
50-99 (küçük köylü)	46 750 693	20	38 123 216	21
100-499 (orta köylü)	95 704 065	40	85 957 939	47
500-999(zengin köylü)	14 982 493	6	11 218 554	6
1000+ (toprak ağası, kapitalist toprak sahibi)	25 184 130	10,7	9 698 645	5,3

Kaynak: 1991ve 2001 Genel Tarım Sayımı

Tablo 4’den de açıkça gözlenebileceği gibi, 2001 rakamlarına göre Türkiye’de 500 dönüm ve üstü arazi büyüklüğüne sahip olan işletmelerin toplam tarımsal arazi içindeki payı sadece %11 civarındadır. Türkiye’de tarım sektöründe ortalama işletme büyüklüğü ise 61,01 dekadır. Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması, işletmenin teknoloji, bilgi, sermaye kullanımını olumsuz etkilemekte, ortalama işletme maliyetlerini yükseltmekte ve rekabet gücünü düşürmektedir (2004 Tarım Şurası: 60). Dolayısıyla, bu sorunlar göz önüne alındığında, özellikle kırsal alanda arazi mülkiyet dağılımı sorunlarını çözmek gerek bölgesel, gerekse kırsal kalkınma için zorunlu bir strateji olmalıdır.

8.2.1 Az gelişmiş bölgelerde sosyal sermayenin güçlendirilmesi

Sosyal sermayenin üzerinde uzlaşma sağlanmış, açık ve net bir tanımı söz konusu olmasa da, bu kavramı, toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki

koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı özellikleri şeklinde tanımlamak mümkündür. Ekonomik açıdan ise güvene dayalı bu ilişkilerin, ekonomik etkinliğe ve üretime yansımaları şeklinde kabul edilmektedir. Dolayısıyla ekonomik gelişme sürecinde sosyal sermayenin artırılması ve geliştirilmesi önemli bir araçtır.

Sosyal sermaye çeşitli kanallarla ekonomik kalkınmaya yönelik olumlu etkiler yaratmaktadır. Bunlar; karşılıklı yararlı mübadele ilişkilerinin artışı, ortak faaliyetlerde ortaya çıkan sorunların çözümü, izleme ve işlem maliyetlerinin azalması, bilgi paylaşımı, yoksulluk, kırılganlık, çatışmaları çözümlenmesi ve yeni fırsatlar elde etme potansiyeli olarak ifade edilebilir.

Sosyal sermayenin yerel/bölgesel kalkınma üzerindeki potansiyel pozitif etkilerini değerlendirmek ve bölgenin bu kapasitesini artırmak bölgesel kalkınmanın önemli stratejilerinden biridir.

8.2.2 Az gelişmiş bölgelerde beşeri sermayenin güçlendirilmesi

Beşeri sermayeyi güçlendirmenin temeli eğitim ve öğrenmeden geçmektedir. Günümüz bilgi toplumunun ve bilgi ekonomisinin temel öğelerinden biri yaşam boyu öğrenimdir. Bu aslında yeni bir eğitim sistemi değil, toplumun beşeri sermaye oluşumunu geliştirmede tüm eğitim ve öğrenim sistemlerini rasyonelleştiren bir öğrenim örgütlenmesidir. Bu örgütlenme yapısı çocukluktan emekliliğe tüm yaşam döngüsünü ve ilköğrenimden yüksek öğrenim ve iş eğitimlerine kadar tüm öğrenim sistemlerini kapsayan bir sistemdir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, özellikle ülkenin az gelişmiş bölgelerinde beşeri sermayeyi güçlendirmek hem bölgenin, hem bu bölgelerde yaşayan bireyin gelişimi açısından birincil önem taşıyan bir strateji olarak değerlendirilmelidir.

8.2.3 Bölgedeki insan altyapısının ve örgütlenme kapasitesinin geliştirilmesi

Beşeri sermaye kısaca işgücünün sahip olduğu nitelikler olarak tanımlanmaktadır. İşgücünün sahip olduğu nitelikler onların yeteneklerini ve deneyimini ifade etmektedir. İşgücünün niteliği özellikle okullardaki ve iş yerlerindeki eğitimler sayesinde geliştirildikçe, ülkenin beşeri sermayesi de artmış olacaktır. Yapılan çalışmalar beşeri sermayenin ekonomik büyümeyi ve ekonomik kalkınmayı hızlandırdığını ortaya koymuştur. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarını ölçmek için kullanılan "İnsani Gelişim İndeksi" yaşam beklentisi, eğitime katılım gibi temel unsurları içinde barındırmaktadır.

Eğitim sistemindeki aksaklıklar, özellikle mesleki eğitim sürecinin sanayinin ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirilememesi, aktif iş gücüne yönelik mesleki eğitim, kurs gibi programların, genel eğitim programlarının yaygınlaştırılmaması gibi nedenler de emeğin niteliğinin gelişimini engellemekte ve beşeri sermaye yoksulluğuna neden olan kısır döngüye neden olmaktadır. Bu amaçla bölgedeki genel eğitim düzeyini yükseltecek eğitim programlarını düzenlemek meslek içi eğitim, örgün eğitimler, kısa süreli kurs gibi aktif iş gücünü nitelikli hale getirecek eğitim programları vermek, iş gücü istihdam ve eğitim programları arasında bağlantı kurulmasına ilişkin yerel analiz çalışmaları yapmak ve buna ilişkin veri sistemi oluşturarak kontrolünü sağlamak bölgedeki insan altyapısının ve örgütlenme kapasitesinin geliştirilmesi açısından önem kazanmaktadır.

8.2.4 Sosyal güvenlik ve çalışma alanındaki yetersizliklerin giderilmesi

İkinci nesil reform dediğimiz, eğitim reformundan yargı reformuna, vergi sistemi reformundan işgücü piyasası ve sosyal güvenlik reformuna kadar birçok alanda ekonomimizin kurumsal altyapısının modernleştirilmesi, çağın gereklerine, küresel rekabet koşullarına uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Sosyal güvenlik ve çalışma alanındaki iş güvenliğinin olmaması, sağlık güvencesinden yoksun olunması, her türlü görünür/görünmez örgütlenme sorununun olması gibi yetersizlikler işgücünün verimliliğini ve toplam kalite yönetimini oldukça olumsuz etkilemektedir. Ancak, tüm bunların modern, gelişmiş, demokratik ve insan haklarına saygılı bir toplumla bağdaşmadığı açıktır. Bu nedenlerden dolayıdır ki, bölgesel/yerel toplumun ve özellikle bu toplumda üretime doğrudan katılan çalışanların sosyal güvenlik ve çalışma alanındaki temel sorunlarını çözmek temel stratejilerden biri olmalıdır.

8.2.5 Konut, sosyal ve teknik altyapı kapasitesini geliştirilmesi

Dar anlamda altyapı; bir bölgenin yalnızca ulaşım ve haberleşme düzeyi ile sınırlı olarak yorumlanmakla birlikte, geniş anlamda; belirli bir ekonomik alanda üretim koşullarının yaratılması ya da geliştirilmesini sağlayan, ekonomik, kurumsal ve sosyal düzenin tümünü ilgilendiren her çeşit yatırımı kapsamaktadır. Bu nedenle, yalnızca yollar ve haberleşme şebekeleri değil, konut, su, eğitim, sağlık vb. gibi işgücünün verimini arttıran tüm yatırımlar altyapı yatırımlarını oluştururlar.

Geniş anlamda değerlendirilmesi gereken tüm bu altyapı yatırımlarını sadece ekonomik anlamda düşünmek yeterli değildir. Bu altyapı yatırımlarını geliştirmenin temel amacının işgücü verimliliğini yükseltmekten öte, bireyin yaşam kalitesini yükseltmek olarak ele alınması gereklidir. Bu çerçeveden bakıldığında, konut, sosyal ve teknik altyapı kapasitesini geliştirme stratejisini benimsemek ve bu strateji doğrultusunda çeşitli eylem planlarını ortaya koymak bölgenin ve bireyin yaşam kalitesini yükseltmek için temel politiklardan biri olmaktadır.

8.2.6 Sağlık hizmetlerinin gelişimi

İnsanın yaşam kalitesini yükseltmek ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için gerekli faktörlerden biri de bireyin sağlık donanımını güçlendirmektir. Sürdürülebilir kalkınma kavramının merkezinde sağlık, eşitlik ve yoksulluğun yok edilmesi temel önceliklerdir.

Sağlıkla ilgili altyapı yatırımları, sağlık tesislerinin iyileştirilmesi yanında, koruyucu hekimliği, halkın sağlık alanında bilinçlendirilmesini de kapsamaktadır (Dinler, 2005: 290). Daha önceden de belirttiğimiz gibi sağlık hizmetlerine ulaşım ve bu hizmetlerin sürekli olarak gelişimi bireyin temel haklarından biri olarak değerlendirilmelidir. Ancak, bunun yanı sıra, ekonomik olarak ele alındığında; bölge halkının sağlık durumunun iyileştirilmesi, işgücü verimliliklerinin de yükselmesini sağlayacaktır. Sağlık- işgücü verimliliği arasındaki olumlu ilişki pek çok görgül araştırma ile desteklenmiştir. Dolayısıyla, gerek ekonomik, gerek temel hak/hizmetlere erişme ve yaşam kalitesini yükseltme açılarından değerlendirildiğinde, bölgesel/yerel kalkınmayı sağlayabilmek için sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ele alınması gereken temel stratejilerden biri olmalıdır.

8.2.7 Azgelişmiş bölgelerde ve kırsal kesimde gelir artırıcı politikaların tanımlanması

Sürdürülebilir kalkınma kavramı gelişmenin odağını “insan için gelişme” değil, “insanın gelişmesi” olarak tanımlamaktadır. Diğer stratejilerde de belirttiğimiz gibi, bölgesel ve yerel

kalkınmayı, insan-merkezci bir bakış açısı benimseyen bir yaklaşım yerine sürdürülebilir kalkınma ekseninden değerlendirmemiz gerekmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, sürdürülebilir kalkınma konusunda yıllardan beri yer alan az gelişmiş bölgeler ve kırsal kesimler aleyhine gelişen eşitsiz gelir dağılımı sorununun da ayrı bir strateji altında değerlendirilmesi ve buna uygun eylem planları oluşturulması gerekmektedir. Özellikle az gelişmiş bölgelerde ve kırsal kesimde gelir artırıcı politikalar geliştirilmesi bu açıdan önem taşımaktadır.

8.2.8 Aile planlamasının yaygınlaştırılması

Nüfus ile kalkınma ilişkisini tek taraflı ele alarak, nüfus sorununu yalnızca aile planlamasına indirgemek oldukça yanıltıcı bir bakış açısıdır. 1950-60'lardaki geleneksel kalkınma iktisadına egemen olan bu bakış açısı, 1970'ler de farklılaşmaya başlamıştır. 1974'de Bükreş'te toplanan Dünya Nüfus Konferansı'nda çok açık olarak nüfus dinamikleri ile kalkınma faktörleri arasındaki karşılıklı ilişkilere ve etkileşimlere dikkat çekilmiştir. Bükreş Konferansı, nüfus politikaların, özellikle doğurganlığı azaltıcı ve nüfus artış hızını yavaşlatıcı politikaların, ancak yoğun kalkınma çabaları ile birlikte uygulanabilirse başarılı olabileceğini ortaya koymuştur. 1994 Kahire Dünya Nüfus Konferansında, insan merkezli sürdürülebilir kalkınma anlayışı ile; nüfus, kaynaklar, çevre ve kalkınma arasındaki ilişkilerin tam olarak dengelenmesini esas almaktadır. Bu anlamda nüfus politikalarının; yoksulluğun giderilmesi, cinsiyetler arasında eşitliğin sağlanması, toplumsal refahtan, sağlık, eğitim gibi alanlara kadar sistemdeki tüm sorunlarla birlikte düşünülmesi ve nüfus-kalkınma ilişkisinin de bu ekseninde ele alınması gerekmektedir.

Bu gerçekçi bakış biçimini saklı tutmak koşuluyla, fazla nüfusun kalkınma üzerindeki çeşitli boyutlardaki olumsuz etkileri göz önüne alınmalı ve aile planlamasının yaygınlaştırılması stratejisi, yoksulluk ve yoksunlukla mücadele, yaşam kalitesini artırma hedeflerine odaklı bir strateji olarak değerlendirilmelidir.

8.3.1 Ulusal ve bölgesel veri tabanı yönetiminin oluşturulması ve sürekliliğinin sağlanması

Ulusal ve bölgesel veri tabanı yönetiminin oluşturulması ve sürekliliğinin sağlanması, ulusal ve bölgesel düzeyde daha etkin ve uygulanabilir plan ve politikaların geliştirilmesine, kent bilgi sisteminin altyapısının oluşturulmasına ve bölgesel yatırımların planlanmasına katkıda bulunacaktır. Bilginin tek bir merkezden takibi, insan gücü ve zaman tasarrufu ile kamu kaynaklarının etkin kullanımını sağlayacaktır.

8.3.2 Kurumlar arası bilginin dağıtımında bilgi teknoloji altyapısının geliştirilmesi, derlenen bilgilerin coğrafi mekânla ilişkilendirilmesi

Kurumlar arası bilginin dağıtımında bilgi teknoloji altyapısının geliştirilmesi ve derlenen bilgilerin coğrafi mekânla ilişkilendirilmesi bilgi altyapısının ülke genelinde oluşturulmasında önem kazanmaktadır. Ancak bunun yanında bilgi teknolojisinin kullanımına ilişkin temel ve ileri düzeyde eğitimlerin yaygın biçimde verilmesi, kurumlarda Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve benzeri sistemlerin kullanımının geliştirilmesi ve uzman personelin istihdamının sağlanması, CBS konusunda personel eğitimlerinin gerçekleştirilmesi ve sürekli eğitimlerinin sağlanması ile gerçekleştirilecek ve güncel bilgiye erişim kolaylaştırılacaktır.

8.3.3 Bilgi kirliliğinin önlenmesi

Farklı mekan birimlerine yönelik (bölge, alt bölge, il ve kent ve kırsal yerleşmeler) bir

yandan sınırlı bilgi bulunurken, diğer yandan elde edilen bilgiler arasında da tutarsızlıklar da bulunmaktadır. Bu nedenle farklı kaynaklarda derlenen bilgilerin tutarlılığını sağlayacak bir düzenleme yapılması ve bu konuda bir stratejinin geliştirilerek uygulanması gereklidir.

8.4.1 Ülkesel ve bölgesel ölçekteki yatırımların yer seçiminde afet ve risk yönetimi bağlamında, çevre değerlerinin korunması ilkesinin temel alınması

Bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla geliştirilen kalkınma modellerinde ve ülkesel ve bölgesel ölçekteki yatırımların yer seçiminde doğal ve kültürel çevre değerlerinin korunması temel politikalardan biri olmalıdır. Ekolojik değerlere uygun kullanım kararlarının alındığı, güvenli çevrelerde yaşam gibi en temel insan hakkını esas alan ve afet zararlarını azaltan önlemleri hayata geçirebilen ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir biçimde sağlanması yaşamsal önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bölgesel stratejik planlama aşamasında, ülkesel ve bölgesel yatırım kararları oluşturulurken söz konusu temel ilkelerin belirleyici olması stratejisi benimsenmelidir.

8.4.2 Katı atık yönetimi, hava ve toprak kirliliğinin önlenmesi konularında ülkesel ve bölgesel politikalar geliştirilmesi ve mevcut çevre mevzuatının etkinliğinin sağlanması

Katı atık yönetimi, hava, toprak ve su kirliliğinin önlenmesi bağlamında, çevresel etki değerlendirme konularında ilerleme sağlanmasına rağmen, hala çok sayıda yasal düzenlemeye gereksinim bulunmaktadır. 24 Mayıs 2004 tarihinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin (İDÇS) TBMM tarafından onaylanmasıyla bu sözleşmeye taraf olan Ülkemiz, 5 Şubat 2009 tarihinde de Kyoto Protokolü'ne katılmıştır. 1960lı yıllardan başlayarak taraf olduğumuz çevre konusundaki uluslararası sözleşmelerden bir kısmı sözleşmelere taraf olma, bir kısmını ise üye bulunduğu uluslar arası kuruluşların çalışmalarına katılma yolu ile izlenmektedir. Anayasa da "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir" ifadesi bulunduğu için taraf olduğumuz antlaşma ve protokoller ulusal mevzuatımızın bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Türk iç hukuk düzeninde sahip oldukları hukuki güç, en az Çevre Kanunu değerinde olan bu sözleşmelerden doğan yükümlülüklerimizi yerine getirmek amacıyla, gerek yeni yasal düzenlemelerin hazırlanması gerekse yürürlükteki çevre mevzuatının, "çevresel izleme, denetim ve raporlama sistemi" altyapısının geliştirilerek uygulamaların denetlenmesi yoluyla, etkinliğinin sağlanması gereklidir.

8.4.3 Enerji kaynaklarının yönetimi ve sürdürülebilir kullanımında konvansiyonel enerji kaynaklarının alternatif enerji kaynaklarıyla birlikte ele alındığı bölgesel enerji politikasının oluşturulması

Ülkesel ve bölgesel ölçekte, bugüne değin geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuş olan teknolojiler ile odun, kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtlar ile akarsulardan elde edilen konvansiyonel enerji kaynaklarına ilave olarak, alternatif enerji kaynakları kapsamında değerlendirilen güneş, rüzgar, jeo-termik potansiyel, bio-dizel, organik çöpler ve hatta deniz dalgalarını değerlendiren enerji kaynakları potansiyelinin saptanması önemli görülmektedir. Enerji konusunda dikkate alınması gereken önemli bir nokta enerji kaynaklarının sürdürülebilirliğinin ötesinde yenilenebilir olmasıdır. "Doğanın kendi evrimi içinde, bir sonraki gün aynen mevcut olabilen enerji kaynağı" olarak tanımlanan güneş, rüzgar ve jeotermal gibi doğal kaynaklardan elde edilen yenilenebilir enerjinin, bugün yaygın olarak kullanılan fosil yakıtların, yakın orta vadede yanına eklenmesi, uzun vadede ise yerine geçmesi, enerji sistemlerinin sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır. Bu nedenle,

bölgelere yönelik belirlenecek stratejilerde sürdürülebilir enerji kaynaklarına dayalı gelişme ilkesi benimsenmelidir.

8.4.4 Bölgelerin gelişmesine katkı sağlayacak yeni teknik altyapı projelerinin geliştirilmesi

Altyapı ve çevre sorunlarının mekâna ilişkin kaliteyi düşürdüğü yaşam koşullarını güçleştirdiği bilinmektedir. Dolayısıyla teknik altyapı yatırımları, gerek kentsel, gerekse kırsal yerleşmelerde yaşam kalitesinin yükseltilmesinde önem kazanmaktadır. Yerleşmelerin büyüklüklerine ve gereksinimlerine göre toplu ulaşım, zaman ve yakıt tasarruflu ulaşım biçimi, bilişim altyapısı, sağlıklı içme suyu, kanalizasyon, arıtma, çöp toplama ve geri dönüşüm merkezleri gibi yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik yerleşmeler ölçeğindeki yatırımların yanı sıra istihdam sağlayıcı projeler için oluşturulacak altyapı yatırımları bölgesel kalkınmada etkin rol üstlenecektir. Bölgesel özelliklere göre belirlenecek olan liman, demiryolu, havalimanı, arıtma tesisleri gibi altyapı yatırımlarının yer seçimlerinin bölgesel eşitsizliğin giderilmesi ve yerel kalkınmanın sağlanması açısından irdelenerek belirlenmesi yararlı olacaktır.

8.5.1 Bölge tanımlarının gözden geçirilerek, karar alma süreçlerine ve bölge planlarına temel oluşturacak bölgelerin yeniden tanımlanması

Bölge tanımının belirsizliği ve NUTS II düzenlemesinin sağlıklı olması sorununa yönelik olarak geliştirilen stratejilerden ilki bölge tanımlarının gözden geçirilerek, karar alma süreçlerine ve bölge planlarına temel oluşturacak bölgelerin yeniden tanımlanmasıdır.

8.5.2 NUTS II bölgelerinin gözden geçirilerek ekonomik bütünlük gösteren illerin biraraya getirilmesi ile yeniden NUTS'ların tanımlanması

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde istatistikî bölge birimleri olarak belirlenen NUTS II düzeyleri istatistik birim olmanın ötesinde, Kalkınma Ajansları'nın kurulmasında NUTS II düzeyinde bölge sınırını da tanımlayan bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle diğer bir strateji olarak NUTS II birimlerinin yeniden gözden geçirilerek ekonomik bütünlük gösteren illerin bir araya getirilmesi ile yönetimin kurumlaşmasında esas alınacak bölgelerin yeniden tanımlanması önem taşımaktadır.

8.6.1 Bölge ölçeğinin bir planlama kademesi olarak geliştirilmesi

Bölge ölçeğinde çok sayıda plan ile bu planlardan sorumlu kuruluşlardan kaynaklanan yetki karmaşası bulunmaktadır. Bu durum, gerek planların hazırlanmasında gerekse uygulamaya aktarılmasında pek çok soruna yol açmaktadır. Bu nedenle, bölgenin bir yönetim yapısının bir karar düzlemi olduğu gibi, bir plan kademesi olarak sınırları, planlamadan ve uygulamadan sorumlu kurumların net olarak tanımlandığı bir planlama kademesi olarak geliştirilmesi ana stratejilerden biri olarak benimsenmiştir.

8.6.2 Farklı planlama kademelerinde yer alan planların içeriklerinin ve sorumlu kuruluşlarının net olarak belirlenmesi ile planlama sisteminin sadeleştirilmesi

Farklı planlama kademelerinde yer alan ve birbirlerinden farkları net olarak açıklanamayan planların (bölge planı, il gelişme planı, il çevre düzeni planı, bütünleşik kıyı alanı planı vb.) içeriklerinin ve sorumlu kuruluşların gözden geçirilerek planlama sisteminin sadeleştirilmesi gerekmektedir.

8.6.3 Çeşitli kurumlara verilen plan yetkilerinin gözden geçirilmesi

Çeşitli kurumlara verilen plan yetkilerinin gözden geçirilerek çakışma ve çelişkilerin giderilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması, bazı kurumların plan yetkilerinin kendi görev alanları ile sınırlandırılması veya devredilmesi ile mekansal planlama sisteminin yeniden kurgulanması gerçekleştirilmelidir.

8.7.1 Bölge planlarının içeriğinin mekansal, sosyal, ekonomik riskler ile afet risklerini yansıtan stratejik bir bakış açısı ile tanımlanması

Mevcutta içeriği çok da belirgin olmayan ve karar alanlarının tam olarak belirlenmediği bölge planlarının kapsamı tanımlanırken risk değerlendirmelerini de içerecek şekilde düzenlenmesi gereklidir.

8.7.2 Bölge planlarının hazırlanma sürecinin ve sorumlu kuruluşların açık bir biçimde tanımlanması

İçeriği stratejik bir bakış açısıyla tanımlanan bölge planlarının hazırlanma sürecini ve sorumlu kuruluşları da açık bir biçimde tanımlayacak düzenlemenin yapılması önem taşımaktadır.

8.7.3 Bölge planlarının hazırlanması ve onaylanması sürecinde ilgili tüm kesimlerin içerilmesi

Bölge planlarının ilgili tüm merkezi hükümet birimleri, yerel yönetim birimleri ve sivil toplum örgütlerince benimsenmesi ve sahiplenilmesi için hazırlanması ve onaylanması sürecinde ilgili tüm kesimlerin içerilmesinin sağlanması önem taşımaktadır.

8.7.4 Plan izleme ve gözden geçirme mekanizmalarının geliştirilmesi

Stratejik bakış açısıyla hazırlanacak bölge planlarının gerçekleştirilebilmesi için uygulama aşamasının önemli bir parçası olan plan izleme ve gözden geçirme mekanizmalarının geliştirilmesi gereklidir.

8.8.1 "Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisinin" hazırlanması

Türkiye'deki bölgelere yönelik ana stratejilerin, önceliklerin ve ana yaklaşımın belirlendiği ve tüm yapılan planları yönlendirecek bölgesel gelişme konusundaki ana ilkeleri ve yatırım kararlarını tanımlayacak bir strateji belgesinin hazırlanması gereklidir.

8.8.2 Sektörel ve il düzeyinde yeniden dağıtım yerine bölgesel düzeyde yeniden dağıtım mekanizmasının geliştirilmesi

Kamu yatırımlarının ve devlet yardımlarının yönlendirilmesinde ve koordinasyonunda ulusal bir stratejinin benimsenerek tüm ilgili kurum ve kuruluşların yetkili ve sorumlu olacağı yeni bir örgütlenmenin tanımlanması ve kaynakların dağıtımında iller yerine bölgeleri esas alacak düzenlemelerin yapılması önem taşımaktadır.

8.8.3 Bölge planlarının uygulanmasına yönelik programların, projelerin ve plan bütçesinin tanımlanması

Stratejik bölge planlarının uygulanmasına yönelik uygulama planlarının ve plan bütçelerinin net bir biçimde tanımlayan düzenlemelerin yapılması önem taşımaktadır.

8.9.1 Kalkınma Ajanslarının bölgesel ölçekte bir kurum olarak kamu yönetimi sistemi içerisindeki yerinin belirginleştirilmesi

Kalkınma Ajanslarının bölge düzeyinde karar alma ve uygulama birimi olarak kamu yönetimi sistemi içerisindeki yerinin belirginleştirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması, bu amaçla ilgili yasalarla Kalkınma Ajanslarının görev ve sorumluluklarını belirleyen yasal çerçevenin yeniden gözden geçirilmesi gerçekleştirilmelidir.

8.9.2 Kalkınma Ajanslarının bölge planlama konusundaki yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi

Kalkınma Ajanslarının bölge planlama konusundaki yetki ve sorumluluklarının belirginleştirilmesi gereklidir.

8.9.3 Kalkınma Ajanslarının performanslarının denetlenmesi ve ajansın bölgesel temsil sorunlarının giderilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması

Kalkınma ajanslarının performanslarının sadece DPT tarafından değil, bölgedeki karar sürecini belirleyen ve uygulamada rol alan birimler tarafından denetlenmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması ve danışma ve yürütme aşamalarında görev alan kurumların belirlenmesi ve temsil sorunlarının giderilmesine yönelik düzenlemenin yapılması gerekli görülmektedir.

8.9.4 Siyasi otoritenin bölgesel politika üretmesi

Ulusal düzeyde yönlendirme sorununa yönelik olarak ve bölgesel düzeyde kurumsallaşmanın sağlanmasında, siyasi otoritenin bölgesel politikalar üretmesi ve bu amaçla Bölgesel Ulusal Kalkınma Stratejisi Belgesinin oluşturulacak Bakanlar üstü bir birim tarafından hazırlanması gereklidir.

8.9.5 Ulusal ve bölgesel planlamaya mekân boyutunun kazandırılması

Mevcutta yeterli ölçüde yönlendirici stratejiler ile politikaların yer almadığı ulusal planlamaya mekân boyutunun daha etkili bir biçimde katılarak bölgesel düzeydeki planlamanın yönlendirilmesi, bölgesel düzeyde de mekan boyutunun yerel ölçekten gelen etkilerle birlikte ele alınarak ulusal ve bölgesel ölçekte planlamada mekan boyutunun güçlendirilmesi önem taşımaktadır.

Stratejiler Listesi

NO	STRATEJİ
8.1.1	Bölgelerdeki potansiyel kaynakların tespiti ve istihdam alanları yaratacak şekilde değerlendirilmesi
8.1.2	Mesleki ve teknik eğitimin desteklenerek kalifiye işgücünün talebe uygun şekilde artırılması
8.1.3	Yerel girişimciliğin ve KOBİ'lerin esnek işgücü örgütlenmesine yönelik (sektörlerarası işgücü hareketliliği, konjonktürel eğilimler) desteklenmesi
8.1.4	Yatırım ortamının iyileştirilmesi, sermaye akışının kolaylaştırılması
8.1.5	Rekabetçilikte bölgesel yenilik sistemlerinin geliştirilmesi
8.1.6	Kümelenme politikalarının desteklenmesi
8.1.7	Kırsal kalkınmayı hızlandırmak için kurumsal ve iktisadi düzenlemeler yapılması

8.1.8	Kırsal alanda ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi
8.1.9	Kırsal alanda korunması gerekli tarihi, kültürel ve doğal varlıkların korunarak geliştirilmesi yönünde mevcut politikaların işlerlik kazandırılması ve geliştirilmesi
8.1.10	Kırsal alanda arazi mülkiyet dağılımı sorunlarının çözülmesi
8.2.1	Az gelişmiş bölgelerde sosyal sermayenin güçlendirilmesi
8.2.2	Az gelişmiş bölgelerde beşeri sermayenin güçlendirilmesi
8.2.3	Bölgedeki insan altyapısının ve örgütlenme kapasitesinin geliştirilmesi
8.2.4	Sosyal güvenlik ve çalışma alanındaki yetersizliklerin giderilmesi
8.2.5	Konut,sosyal ve teknik altyapı kapasitesini geliştirilmesi
8.2.6	Sağlık hizmetlerinin gelişimi
8.2.7	Az gelişmiş bölgelerde ve kırsal kesimde gelir artırıcı politikaların tanımlanması
8.2.8	Aile planlamasının yaygınlaştırılması
8.3.1	Ulusal ve bölgesel veri tabanı yönetiminin oluşturulması ve sürekliliğinin sağlanması
8.3.2	Kurumlar arası bilginin dağıtımında bilgi teknoloji altyapısının geliştirilmesi, derlenen bilgilerin coğrafi mekanla ilişkilendirilmesi
8.3.3	Bilgi kirliliğinin önlenmesi
8.4.1	Ülkesel ve bölgesel ölçekteki yatırımların yer seçiminde afet ve risk yönetimi bağlamında, çevre değerlerinin korunması ilkesinin temel alınması
8.4.2	Katı atık yönetimi, hava ve toprak kirliliğinin önlenmesi konularında ülkesel ve bölgesel politikalar geliştirilmesi ve mevcut çevre mevzuatının etkinliğinin sağlanması
8.4.3	Enerji kaynaklarının yönetimi ve sürdürülebilir kullanımında konvansiyonel enerji kaynaklarının alternatif enerji kaynaklarıyla birlikte ele alındığı bölgesel enerji politikasının oluşturulması
8.4.4	Bölgelerin gelişmesine katkı sağlayacak yeni teknik altyapı projelerinin geliştirilmesi
8.5.1	Bölge tanımlarının gözden geçirilerek, karar alma süreçlerine ve bölge planlarına temel oluşturacak bölgelerin yeniden tanımlanması
8.5.2	NUTS II bölgelerinin gözden geçirilerek ekonomik bütünlük gösteren illerin bir araya getirilmesi ile yeniden NUTSların tanımlanması
8.6.1	Bölge ölçeğinin bir planlama kademesi olarak geliştirilmesi
8.6.2	Farklı planlama kademelerinde yer alan planların içeriklerinin ve sorumlu kuruluşlarının net olarak belirlenmesi ile planlama sisteminin sadeleştirilmesi
8.6.3	Çeşitli kurumlara verilen plan yetkilerinin gözden geçirilmesi
8.7.1	Bölge planlarının içeriğinin mekansal,sosyal, ekonomik riskler ile afet risklerini yansıtan stratejik bir bakış açısı ile tanımlanması
8.7.2	Bölge planlarının hazırlanma sürecinin ve sorumlu kuruluşların açık bir biçimde tanımlanması
8.7.3	Bölge planlarının hazırlanması ve onaylanması sürecinde ilgili tüm kesimlerin içerilmesi
8.7.4	Plan izleme ve gözden geçirme mekanizmalarının geliştirilmesi
8.8.1	“ Bölgesel kalkınma ulusal stratejisinin” hazırlanması
8.8.2	Sektörel ve il düzeyinde yeniden dağıtım yerine bölgesel düzeyde yeniden dağıtım mekanizmasının geliştirilmesi
8.8.3	Bölge planlarının uygulanmasına yönelik programların, projelerin ve plan bütçesinin tanımlanması
8.9.1	Kalkınma Ajanslarının bölgesel ölçekte bir kurum olarak kamu yönetimi sistemi içerisindeki yerinin belirlenmesi
8.9.2	Kalkınma Ajanslarının bölge planlama konusundaki yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi
8.9.3	Kalkınma ajanslarının performanslarının denetlenmesi ve ajansın bölgesel temsil sorunlarının giderilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması
8.9.4	Siyasi otoritenin bölgesel politika üretmesi
8.9.5	Ulusal ve bölgesel planlamaya mekan boyutunun kazandırılması

EYLEMLER VE GÖSTERGELER

8.1.1.1 Her bölgedeki işgücü potansiyelini belirlemek

Potansiyel iş kaynaklarını istihdam alanları yaratacak şekilde tespit etme işlemini her bir bölge için ayrı ayrı yapmak gerekmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile DPT'nin birlikte belirleyeceği bu eylem planında üniversiteler, TÜBİTAK, kalkınma ajansları ve ilgili STK'lar ise bu eylem planının ortakları olarak düşünülmektedir.

Gösterge (8.1.1.1.1): İşgücü istatistikleri ve sektörel istatistikler

8.1.1.2 Öncelikli sektörlerin belirlenerek farkındalığın artırılması için yerel çalışmalar yapmak

Gerek ulusal gerek dünya sistemi içinde bölgenin belirgin bir "fark oluşturma" kapasitesi ön plana çıkmalıdır. Fark oluşturma sürecinin bir parçası ve gereği olarak bir yandan ikinci nesil reformlarla kurumsallaşmanın derinleşmesi, bir yandan da yapısal reformlarla finansal ve ekonomik alanda kolaylıklar sağlanması ve öncelikli sektörlerin tespitinde farkındalığın artırılmasına yönelik eylem planları uygulanması gerekmektedir.

Gösterge (8.1.1.2.1): Verilen seminerler, kurslar, yayınlar

8.1.1.3 Öncelikli sektörlerle yönelik istihdam artırıcı teşvik sistemleri tanımlamak

Türkiye'de istihdam üzerinde çok ciddi yükler olduğu öne sürülmektedir. İstihdam üzerindeki vergiler işgücü maliyetini oldukça yükseltmektedir. Bu da firmaların verimliliğini ve rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle ilgili kurumlar öncelikli sektörlerle yönelik istihdam artırıcı teşvik sistemlerini tanımlamalı ve uygulamaya geçirmelidir.

Gösterge (8.1.1.3.1): Bütçede yer alması, verilen teşvik miktarı

8.1.2.1 Öncelikli sektörlerle yönelik eğitim programları geliştirerek vasıflı ve ara eleman açığını kapatmak

Uzun vadeli nitelikli, yani rekabetçi ve katma değeri yüksek sanayileşmenin önündeki en büyük engellerin başında "mesleksizlik" gelmektedir. Bu çerçevede, eğitim sektörünün acilen yeniden yapılandırılması ve özel sermaye ve girişimciliğin bu sektöre de yönlendirilerek hızlı bir biçimde vasıflı ve ara eleman açığını kapatmak gerekmektedir.

Gösterge (8.1.2.1.1): Açılan mesleki program, meslek kursları sayısı, mezun edilen öğrenci sayısı

8.1.2.2 İşgücü piyasası bilgi sistemlerini geliştirmek

Mesleki ve teknik eğitimin desteklenerek kalifiye işgücünün başta sanayi sektörü olmak üzere ekonominin tüm sektörlerindeki işgücü talebine uyumlu artırılması için işgücü piyasası bilgi sistemleri geliştirilmelidir. Bu eylemin sahibi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve ortak çalışma kurumu ise Sosyal Güvenlik Kurumu olarak düşünülmektedir.

Gösterge (8.1.2.2.1): İşgücü istatistikleri bilgi akışı ölçümleri

8.1.3.1 Girişimciliği destekleme programlarını bölgelerin özelliklerine göre tanımlamak

Girişimcinin kapasitesini arttırmak için işletmelerin bilgiden ve uluslararası fırsatlardan yararlanmaları konusunda yardımcı olmak gerekmektedir. Girişimcilerin iç pazarın sunduğu imkânlardan yararlanmaları ve acımasız rekabet koşullarına uyum sağlayabilmeleri için yenilikler yapmaya ve uluslararasılaşmaya teşvik edilmeleri gerekmektedir. Bunun için işletmelerin; bilgiye, eğitime ve birinci kalitede destek hizmetlerine erişimlerine sağlanmalıdır. Diğer taraftan, bu destek hizmetleri bölgelerin özelliklerine göre tanımlanmalıdır.

Gösterge (8.1.3.1.1): Açılan program sayısı, başvuru sayısı

8.1.3.2 Mikro kredilendirme / risk sermayesi kolaylıkları sağlamak

KOBİ'lerin desteklenmesindeki en büyük sorunlardan biri de finansmana erişimdir. Risk sermayesi piyasasının gelişmemiş olması ve bankaların riskli kredileri vermekten giderek kaçınması, KOBİ'lerin finansman güçlükleri yaşamasına neden olmaktadır. Türkiye'de KOBİ'lerin %90'ının 9 kişiden daha az çalışan mikro ölçekte olan işletmeler olduğu gerçeği göz önüne alındığında; bu ölçeklerin uzun vadeli büyümelerini sağlayacak kurumsal, beşeri ve finansal kaynaklardan istifade etmeleri sağlanmalıdır. Bu bağlamda girişimcinin kolaylıkla erişebileceği ve yeterince çeşitlendirilmiş, sürekliliği sağlanmış, ucuz finansal kaynakların varlığı artırılmalıdır.

Gösterge (8.1.3.2.1): Bütçede yer alması, verilen kredi miktarı

8.1.3.3 Yöreyle ilişkin potansiyel yatırım alanlarının tanıtımı/bilgilendirmesini yaygınlaştırmak

Kit kaynakların ve girişimciliğin olabildiğince gerileyen verimsiz sektörlerden çıkarak yüksek katma değerli sektörlerle yönelmesini temin etmek üzere verimlilik odaklı ve performans bağlantılı potansiyel sahibi yatırım alanlarının tanıtılması ve bilgilendirilmesinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu eylemin sahibi olarak yerel yönetimler ve ortak çalışma kurumları olarak ise kalkınma ajansları ve ilgili STK'lar düşünülmektedir.

Gösterge (8.1.3.3.1): Verilen seminerler, kurslar, yayınlar

8.1.3.4 İşgücüne beceri kazandırmaya yönelik çok yönlü programlar başlatmak

İşgücü piyasasındaki darboğazlar büyümeye engel olmaktadır. İşçilerin becerilerini artırmaya yönelik çabaların yoğunlaştırılması gerekmektedir. Böylece girişimciliğin önündeki en büyük engel olan emek-iş uyumsuzluğu da azaltılmış olacaktır. Bu hususun eksik kaldığı ülkelerde "işsizlik ve mesleksizlik" bir arada yaşanmaktadır. Bu nedenle MEB ve özellikle yerel kuruluşlarla bağıntılı işgücüne beceri kazandırmaya yönelik çok yönlü programlar başlatmak gerekmektedir.

Gösterge (8.1.3.4.1): Verilen seminerler, kurslar, yayınlar

8.1.3.5 Dengeli işgücü piyasası ve sektörler arası koordinasyon için daha aktif bir kurumsal yapı oluşturmak

Yerel girişimciliğin ve KOBİ'lerin esnek işgücü örgütlenmesine yönelik desteklenmesi için dengeli işgücü piyasası oluşturma ve sektörler arası koordinasyon için daha aktif bir kurumsal yapı oluşturmak gerekmektedir. Bu eylemin sahibi olarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve ortak çalışma kurumu olarak ise Sosyal Güvenlik Kurumu düşünülmektedir.

Gösterge (8.1.3.5.1): Ücret göstergeleri, işgücü göstergeleri

8.1.4.1 Yatırımlara yönelik bürokratik engelleri azaltmak, şeffaf ihale ve denetleme sürecini geliştirmek

Türkiye'de yabancı sermaye yatırımları için bazı yapısal ve hukuksal değişimler yapılmış, 2003 yılı itibarıyla yatırımcı farkı ortadan kalkmıştır. Türkiye'de yatırım yapıldıktan sonra yabancı ve yerli sermaye hiçbir ayırımı tabi tutulmamaktadır. Bununla birlikte, yatırımlara yönelik bürokratik engelleri azaltmak, şeffaf ihale ve denetleme sürecini geliştirmek yabancı sermayenin yatırıma yönelmesi için uygulanması gereken eylemlerdir.

Gösterge (8.1.4.1.1): Resmi Gazetede yer alması

8.1.4.2 Yatırım için güvenli ortam oluşturmak ve sermayeyi riske karşı güvence altına almak için uygun kredi ve vergi politikaları belirlemek

Kurumlar vergisi, KDV oranları, enerji girdilerine uygulanan vergilerin indirilmesi gibi çeşitli vergi politikaları ve uygun kredi uygulamaları ile yatırım için güvenli ortam oluşturulmalıdır.

Gösterge (8.1.4.2.1): Resmi Gazetede yer alması

8.1.4.3 Bölgesel ve sektörel bazda devlet yardımlarını ve teşviklerini kontrollü olarak artırmak ve geliştirmek

Türkiye’de ücret dışı işgücü maliyetleri OECD ortalamasının çok daha üzerindedir. Bu nedenle özellikle geri kalmış bölgelerde SSK işveren priminin belli oranının ve işsizlik sigortası priminin Hazinece karşılanması, yatırım yeri temini gibi çeşitli devlet yardımlarının devreye sokulması gerekmektedir.

Gösterge (8.1.4.3.1): Bütçede yer alması, verilen yardım ve teşvik miktarı

8.1.4.4 Verilen yatırım teşviklerinin izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin kontrol mekanizmalarını oluşturmak

Bölgesel kalkınma için yapılan devlet yardımı ve teşvik düzenlemelerinin etkili bir sonuç alınabilmesi ve aktarılan kaynakların optimal biçimde kullanılabilmesi için verilen yatırım teşviklerinin izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin kontrol mekanizmaları oluşturulmalıdır.

Gösterge (8.1.4.4.1): Denetim raporları

8.1.5.1 Yenilikçilik odaklı üniversite-sanayi işbirliğini sağlamak

İşbirliği yapmadan AR-GE yapmak hem çok maliyetli, hem de dünyadaki teknolojik gelişmelerin dışında kalmak gibi riskler taşıdığından ortak işbirliğine yönelinmelidir. Üniversiteler ortak araştırma ve eğitim programları ile ortak AR-GE projeleri hazırlamalıdır. Üniversitelerde sanayinin AR-GE gereksinimini dikkate alacak biçimde uzman yetiştirmeli, doktora ve master tez konuları da bu çerçevede saptanmalıdır. Burada pazarın çektiği (market pull) ya da bilimin sürdüğü (science push) doğrusal yapıların yerine aktif etkileşimli doğrusal olmayan dinamik yapılar ele alınmalıdır.

Gösterge (8.1.5.1.1): Ortak proje sayısı

8.1.5.2 Üretim faktörü olarak kültürel birikimin üretimde kullanılmasını sağlamak

Rekabetçilikte bölgesel yenilikçi sistemlerin geliştirilmesi için rekabet gücünü sürekli yüksek kılmak gerekmektedir. Bu rekabet gücünün yüksekliği de yalnızca fiziki ya da beşeri sermayeyi kullanarak değil, sosyal ve kültürel sermayeyi de üretim sürecine dahil ederek sağlanabilir. Dolayısıyla kültürel sermayenin üretimde kullanılmasına yönelik eylem planlarını harekete geçirmek bölge ekonomilerinin rekabet güçlerini yükseltmede önemli bir unsur olacaktır.

Gösterge (8.1.5.2.1): Düzenlenen kurslar, bilgilendirme toplantıları

8.1.5.3 AR-GE ve bölgesel yenilikçilik merkezleri kurulması projelerini desteklemek ve hızlandırmak

Yenilikçilik belli ortamlarda gelişen bir yetenektir ve AR-GE çalışmaları ve yaratıcılıklarla desteklenmektedir. AR-GE ve yenilikçilik konusunda rakiplerinden geride olan Türkiye bu alanda gelişmek için çok hızlı ve planlı hareket etmek zorundadır. Bu ihtiyaç bölgesel eşitsizlikler göz önüne alındığında daha da belirginleşmektedir. Bu bağlamda, AR-GE ve bölgesel inovasyon merkezleri kurulmalı ve bu merkezlerin kurulması için yapılacak projeler desteklenmelidir.

Gösterge (8.1.5.3.1): Açılan merkez sayıları, merkezlerde yer alan firma sayıları

8.1.5.4 AR-GE teşviklerini artırmak ve yaygınlaştırmak

Bölgesel kalkınmada bölgesel yenilik sistemlerini geliştirmek çerçevesinde AR-GE teşviklerini artırmak ve yaygınlaştırmak gerekmektedir. Bu noktada dış kaynaklar da oldukça önem arz etmektedir. Örneğin AB’nin çeşitli çerçeve programı bütçelerinin önemli bir kesimi bu alana tahsis edilmektedir. Çerçeve programlarının çıkış amacı yalnızca fon

sağlamak değil, birden fazla kuruluşun bir araya geldiği rekabet öncesi ortak teknolojiler geliştirme mecrası sağlamaktır. Şirketlerin daha fazla biçimde bir araya gelerek AR-GE'ye dayalı işbirlikleri oluşturmaları, ortak araştırma platformları kurmaları konusunda politika ve eylemler benimsenmelidir.

Gösterge (8.1.5.4.1): Bütçede yer alması, verilen kredi miktarı

8.1.5.5 Yeni teknolojilere uyum, yeni teknoloji yaratılması ve transferinde destek mekanizmaları tanımlamak

Teknoloji geliştirme amaçlı girişimciliğin özendirilmesi, araştırmacı insan gücünün nitelik ve nicelik yönünden geliştirilerek özel sektörde araştırmacı istihdamının teşvik edilmesi, AR-GE faaliyetleri sonucunda oluşan bilginin sanayiye ve üretime aktarılmasında görev yapacak Teknoloji Transfer merkezlerinin ve teknoloji seçimi, transferi ve yönetimi gibi konularda danışmanlık yapacak özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının kurulmasının desteklenmesi temel eylem alanlarıdır.

Gösterge (8.1.5.5.1): Patent/proje sayısı, bütçede yer alması

8.1.5.6 Yenilikçiliğin geliştirilmesinde ulusal ve bölgesel ağlar oluşturmak Yenilikçiliğin geliştirilmesinde özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin ulusun ve bölgenin tüm kesimleri üzerindeki ağ etkisinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Yenilikçiliğin artırılması, ortaya çıkarılacak yeniliklerin en hızlı şekilde bölgedeki endüstrilere, firmalara ve kamuya yansımaları sağlayacak şekilde ağlar oluşturulmalıdır.

Gösterge (8.1.5.6.1): Yerel/bölgesel koordinasyon birimleri, intranet sistem kurulumu

8.1.6.1 Mevcut kümeleri tespit ederek geliştirmek

Kümelenme politikalarının desteklenmesi stratejisinin benimsenmesinin gerektirdiği en önemli eylem planlarından biri mevcut kümeleri tespit ederek geliştirmek olacaktır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığının denetim, gözetim ve uygulaması altında yapılması gereken bu eylem planında üniversiteler ve odalar ortak kurum ve kuruluşlar olarak görev almalıdırlar.

Gösterge (8.1.6.1.1): Sektörel istatistikler

8.1.6.2 Ulusal ve uluslar arası düzeyde kümelerarası ilişkileri kuvvetlendirecek ağlar oluşturmak

Kümelenme politikalarının desteklenmesi stratejisinin benimsenmesinde ulusal ve uluslar arası düzeyde kümelerarası ilişkileri kuvvetlendirecek ağlar oluşturmak önemli görülmektedir. DPT'nin denetim, gözetim ve uygulaması altında yapılması gereken bu eylem planında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı yardımcı kurum olarak görev almalıdır.

Gösterge (8.1.6.2.1): Yerel/bölgesel koordinasyon birimleri, intranet sistem kurulumu

8.1.6.3 Öncelikli sektörlerle ilişkin kümelere teşvik sağlamak

Dinamik rekabetçi üstünlüklere göre sektörel mimarinin belirlenmesi ve bir sanayi stratejisinin tanımlanması gereği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede her sektörde en iyi olma şansı olmayan Türkiye'nin potansiyeli olan ve rekabetçi olabilecek bazı bölgelerinin geliştirilmesine çalışılmalı ve bu sektörlerle ilişkin kümelere teşvik sağlanmalıdır.

Gösterge (8.1.6.3.1): Bütçede yer alması, verilen teşvik miktarı

8.1.7.1 Tarımsal alana hizmet eden kurumlar arasında eşgüdüm sağlamak

Kırsal kalkınmanın en temel unsuru tarımsal kalkınma olduğundan, tarımsal kalkınmaya yönelik kurumsal ve iktisadi düzenlemeler kırsal kalkınma için oldukça önem arz etmektedir.

Ancak, tarımsal kalkınma alanında uygulanması gereken iktisadi politikalar kadar önemli olan bir diğer unsur da tarımsal alana hizmet eden kurumlar için yapılacak kurumsal düzenlemelerdir. Tarımsal alana hizmet eden kurumlar arasında koordinasyonu sağlamak bu çerçeveden değerlendirilmesi gereken önemli bir eylemdir.

Gösterge (8.1.7.1.1): Yerel/bölgesel koordinasyon birimleri

8.1.7.2 AB Ortak Tarım Politikasını ve Türkiye şartlarını göz önüne alan istikrarlı ve güvenilirliği yüksek destekleme politikaları konusunda mevzuat düzenlemeleri oluşturmak

AB'ye aday bir ülke olan Türkiye uygulamaya koymayı planladığı tüm bölgesel ya da sektörel eylemler için hem Türkiye koşullarını, hem de AB müktesebatını ve Birlik politikalarını gözetmek durumundadır. Bu noktadan bakıldığında, AB Ortak Tarım Politikasını ve Türkiye şartlarını göz önüne alan istikrarlı ve kredibilitesi yüksek destekleme politikaları konusunda mevzuat düzenlemeleri oluşturmak, kırsal kalkınmayı geliştirme stratejisinin önemli bir ayağı/eylemi olarak değerlendirilmelidir.

Gösterge (8.1.7.2.1): Resmi Gazetede yer alması

8.1.7.3 Türkiye'nin AB kaynaklı tarımsal/kırsal kalkınma fon kullanım kapasitesini yükseltmek

AB'ye aday bir ülke olarak Türkiye aday ülke olmanın getirdiği yükümlülükleri yerine getirmenin yanı sıra, bulunduğu bu statünün avantajlarından yararlanmasını da bilmelidir. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye'nin AB kaynaklı tarımsal/kırsal kalkınma fon kullanım kapasitesini yükseltmesi kırsal kalkınma sürecinde önemli bir eylem olacaktır.

Gösterge (8.1.7.3.1): Kapasite artışı, üretilen proje sayısı, tahsisat miktarı, ödemelerin tahsisata oranı

8.1.7.4 Örgütsüz tarım üreticisinin çıkarlarının korunması amacıyla örgütlenmelerini güçlendirmek/arttırmak

Tarım üreticileri için iki temel örgütlenme tipi vardır; kooperatif ve kooperatif dışı örgütlenme. Kooperatifler, küçük üreticilerin girdi ve kredi gereksinimlerinin karşılanmasını, üretilen ürünlerin değerlendirilerek en uygun fiyatta satışının sağlanmasını, üretici-tüketici arasında pazarlama zincirini kurarak aracı karlarının ortaklara geçmesini ve ortakların her türlü tüketim maddelerinin ucuza ve kaliteli olarak karşılanmasını amaçlamaktadır. Kooperatif dışındaki örgütlenmeler; üretici örgütleri, baskı grubu ve ekonomik-sosyal amaçlı kuruluşlar biçimindedir. Bu kuruluşlar; Türkiye Ziraat Odalar Birliği, Üretici Dernekleri, Kalkınma Vakıfları, Üretici İhracatçı Birlikleri olarak gruplandırılabilir. Genellikle örgütsüz olan tarım üreticisinin çıkarlarının korunması kooperatif, birlik gibi örgütlenmeler altında gerçekleştirilmelidir.

Gösterge (8.1.7.4.1): Dernek sayısı, toplantılar

8.1.7.5 Kırsal alanların kendine özgü karakterinin, sahip olduğu değerleri tespit etmek, bu nitelikteki kırsal kalkınma projelerini hayata geçirmek ve bu projelere halkın katılımını sağlamak

Kırsal kalkınmayı sağlamak ve hızlandırabilmek için kırsal alanların farklılığını ve bu farklılığın sağlayacağı avantajları üretime ve ekonomiye yansıtmak gerekmektedir. Bu noktada kırsal alanların kendine özgü karakterinin, sahip olduğu değerleri tespit etmek, bu nitelikteki kırsal kalkınma projelerini hayata geçirmek ve bu projelere halkın katılımını sağlamak önem arz etmektedir.

Gösterge (8.1.7.5.1): Envanter çalışmaları, proje sayısı, katılımcı sayısı

8.1.7.6 Kırsal sanayi işletmelerine ve tarımsal işletmelere yönelik yatırımları desteklemek

İmalat sanayinde özellikle büyük şehirlerde yoğunlaşmış olan ve maliyet baskısı altında olan geleneksel sektörlerin kırsala uygun üretim koşulların sağlanacağı bölgelere taşınması özendirilmeli ve desteklenmelidir.

Gösterge (8.1.7.6.1): Bütçede yer alması, yatırım artışı miktarı

8.1.7.7 Çiftçiler ve tarımsal işletmeler için düşük faizli banka kredileri vermek

Genellikle kabul edilen bir sınıflamaya göre, çiftçilerin kredi sağladıkları kaynaklar örgütlenmemiş ve örgütlenmiş kredi kaynakları olmak üzere iki ana grup halinde incelenebilir. Örgütlenmemiş krediler kişilerden alınan krediler, daha çok kısa vadeli, yüksek faizli ve ödeme şartları ağır koşullara sahip kredilerdir. Örgütlenmiş kredi kaynakları ise özellikle tarım kesimini kredilendirmek amacıyla kurulmuş ve çalışmalarını bu alanda yoğunlaştırmışlardır. Bu tip kredi kaynaklarının çiftçiler ve tarımsal işletmeler için düşük faizli banka kredileri vermesi kırsal kalkınmanın sağlanması sürecinde ele alınması gereken bir eylemdir.

Gösterge (8.1.7.7.1): Bütçede yer alması, verilen kredi miktarı

8.1.7.8 Çiftçilere eğitim vermek

Mevcut nüfusunun tümüne yakın bir bölümünün tarımsal faaliyetlerde bulunduğu geri kalmış yörelerde, ekonomik kalkınmayı başlatacak altyapı niteliğinde görülen mesleki formasyon tarım sektörüne de yönelik olmalıdır. Ancak, tarım sektöründe eğitim sorunları oldukça değişik ve sektörün koşullarına bağlıdır. Sektörün koşullarını da gözleterek kırsal kalkınma sürecinde çiftçilere eğitim vermek önemli eylemlerden biridir.

Gösterge (8.1.7.8.1): Finansman miktarı, eğitim programları ve programa katılan çiftçi sayısı

8.1.8.1 Kırsal turizmi desteklemek

Turizm desteklerinin; sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde kırsal kesimdeki yaşama zarar vermeden, kırsal mirası ve yöresel mimari özellikleri destekler biçimde olması zorunlu tutulmalıdır. Burada önemli nokta hükümetin kırsal turizmi yoksullukla mücadeleye odaklanmaktan ziyade, döviz kaynağı olarak görmemesi gerekliliği ile kırsal kalkınmada yoksul odaklı kırsal turizm kalkınması düşüncesinin ağır basması yönünde olması zorunluluğudur (Avrupa Komisyonu 1989). Kırsal turizm desteklerinde kırsal halkı ve bölge insanını önemli ölçüde sınırlayan; sermaye yetersizliği, organizasyon eksikliği, eğitim yetersizliği, politika ve planlarda söz sahibi olamama, var olan doğal ve kültürel varlıkları kaybetme tehlikesi, vb. gibi faktörlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Yapılacak olan destekler Kültür ve Turizm Bakanlığı sahipliğinde kamu, özel sektör ve sivil örgütlerin katılımı ile gerçekleştirilmelidir.

Gösterge (8.1.8.1.1): Proje sayısı, turist sayısındaki artış, eğitim sayıları ve katılımcı göstergeleri, yaratılan istihdam olanakları, gelir göstergeleri

8.1.8.2 El sanatlarını ve zanaata dayanan ürünleri geliştirmek

Türkiye’de önemli bir zenginlik ve çeşitlilik sergileyen geleneksel zanaat ve el sanatlarının kırsal ekonomilere katkısı, turizm ve tanıtım faaliyetleri ile birlikte artış gösterecektir. Diğer taraftan, zanaat ve el sanatları kapsamında sahip olunan yerel bilgi ve beceri birikimi, mikro işletmelerin ve girişimciliğin geliştirilmesinde önemli açılımlar sağlayabilecektir. Bu kapsamda geleneksel zanaat ve el sanatları, tarım dışı mikro işletmecilik ve yöresel ürünlerin ve hizmetlerin tanıtımı, satışı ve e-ticaret imkânlarının değerlendirilmesi yönündeki girişim ve faaliyetler desteklenecektir. Yapılacak olan çalışma Kültür-Turizm Bakanlığı, Meslek Odaları, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının yürüteceği ortak ya da kurumsal çalışmalara dayanacaktır.

Gösterge (8.1.8.2.1): Düzenlenen kurslar, bilgilendirme toplantıları, yaratılan katma değer, ürünlerin geliştirilmesi için yapılan yatırım miktarı

8.1.8.3 Ekolojik/organik tarım ve biyolojik çeşitliliğe yönelmek ve bu alanda AR-GE çalışmalarını desteklemek

Tarımsal biyolojik çeşitlilik başta olmak üzere biyolojik çeşitliliğin korunmasında uygulanabilecek en etkili yöntemlerin başında ekolojik/organik tarım gelmektedir. Türkiye’de 1980’li yıllarda başlayan ekolojik tarım, 1990’lı yılların başına dek, danışmanlık, denetim ve sertifikasyon gibi uygulamalar da yabancı kuruluşlarca yerine getirilmiştir. Günümüzde Türkiye’de organik tarım ürünlerine yönelik talebin gittikçe arttığı ve iklim, toprak ve doğa şartlarının ekolojik tarım için çok uygun olduğu kabul edildiğinde, organik tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için ulusal düzeyde bir yayım politikası ve stratejileri ile AR-GE çalışmalarının; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile araştırma, uygulama ve teknolojinin kullanımı konusunda uzman ilgili kuruluşlar arasında organizasyon sağlanarak, ivedilikle uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Doğal kaynak yönetimine ilişkin biyolojik çeşitliliğin teşvik edilmesi ve riski çok daha yüksek olan zararlı tarımsal sistemlerin caydırılması, buna ilişkin AR-GE çalışmalarının teşvik edilerek daha kararlı bir şekilde düşünülmesi gereken konuların başında gelmektedir. Kırsal çevrenin sahip olduğu estetik değerlerin, biyolojik ve ekolojik kaynak zenginliğinin koruma altına alınması ve tehdit unsurlarının ortadan kaldırılması önünde AR-GE çalışmalarının geliştirilmesi temel amaçtır. Yapılacak çalışmalar Tarım ve Köyişleri Bakanlığının sahipliğinde Tarım Kooperatifleri, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Özel Sektör, Meslek Odalarının katılımı ile gerçekleştirilecektir.

Gösterge (8.1.8.3.1). Bilgilendirme toplantıları, verilen teşvik miktarı, yetiştirilen ürün çeşidi, alınan patent sayısı, organik tarım ve biyolojik çeşitliliğe yönelik pilot uygulamalar ve yatırımlar

8.1.8.4 Yerli tohum bankasını kurmak

Türk tarımında tohum genel olarak “dış alımla” bağdaştırılmaktadır. Türkiye’de tarımsal üretim için yıllık 100 milyon dolar civarında olan tohum ithalatı yapılmaktadır. Türkiye’de genellikle küçük çiftçi tarafından üretilen ve yerel pazarlarda satılan köylü ürün çeşitleri, değişen iklim koşullarına ve toprağa uyumu, az su ihtiyacı, bir sonraki ekim yılına tohum sağlaması özellikleri ile tarımsal gen kaynaklarının korunmasında ve gıda güvenliğinin sağlanmasında yaşamsal öneme sahiptir (URL 3). Köylerde yüzyıllardır yetiştirilen, fakat günümüzde nesli hızla tükenmekte olan geleneksel tarımsal ürünlerin çoğaltarak yoğun tarım teknikleriyle toprakların tahrip olmasının önüne geçilmesi ve köy halkına yeni kazanç kaynakları yaratılması amaçlanmalıdır. Anadolu’nun kaybolmakta olan tarımsal biyoçeşitliliğinin, yerel ekonomileri ve çevreyi koruyan bir gıda kaynağı olarak sağlıklı, lezzetli, sermayesiz üretimi özendirerek kırsal ekonominin geliştirilmesi açısından önemlidir (SGP, 2008). Özellikle hibrit çeşitlerdeki dışa bağımlılığın kırılması ancak yeni AR-GE yatırımları ile yerli tohum sanayinin desteklenmesi ve kamu kontrolünde gelişen çağdaş yapılanmalarla mümkün olabilir (SGP 2007). Yerli tohumların korunmasına yönelik yasalar ve tohum bankası çalışmaları artırılmalıdır. Çalışmalar Tarım ve Köyişleri Bakanlığı eliyle yürütülmelidir (Açık, 2008).

Gösterge (8.1.8.4.1). Geliştirilen tohum çeşidi miktarı ve sayısı, kurulan birim sayısı, banka kapasitesi

8.1.9.1 Geleneksel mimarinin belirlenerek yöresel mimari özelliklerin korunmasında toplumsal katılım ve desteğinin sağlanmasına yönelik köy içi çalışmalar yapmak

Yerel ve özgün kimliklerin tanımlanması, rekabet edebilir hale getirilmesi ve özgün doğal ve kültürel varlıkların korunması temel stratejik yaklaşımdır. Kültürel çeşitliliğe saygı

çerçevesinde, mimari ve kentsel kültürün geliştirilmesine, yayılmasına ve bu unsurlara karşı duyarlılığın artmasını sağlayacak eylemlerin teşvik edilmesi gerekmektedir. Yöresel mimari özelliklerin belirlenmesi ve halk katımlı plan araçlarının geliştirilmesi konusunda çalışmalar yürüten Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı eylemin yürütülmesinde öncü kuruluşlar olarak yerel yönetimler, üniversiteler ve ilgili STKların katılımı ile çalışmaları koordineli yapacaklardır.

Gösterge (8.1.9.1.1). Bilgilendirme toplantıları, envanter çalışması, proje sayısı

8.1.9.2 Tarihi, kültürel ve doğal değerler envanterinin çıkarılarak sürekli güncellenmesini sağlamak

Türkiye’de arkeolojik alanların yoğunluğu ve temsil ettiği kültürel çeşitlilik önemli boyutlardadır. Aynı şekilde, mimari miras da yaygın, çeşitli, fakat yapı tekniği ve malzemesi bakımından korunması çok sorunludur. Bu özellikleri bağlamında Türkiye’yi kültür envanteri çıkartılmasına öncülük eden ülkelerden ayıran önemli farklılıklar bulunmaktadır. Envanter çıkarılmasında Türkiye koşullarına uygun bir sistem geliştirilmeli ve farklılıklar göz önüne alınmalıdır (URL 4). Doğal, tarihi ve kültür envanterinin hızla ve güvenilirlik ve standart olma özelliklerini kaybetmeyecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Aynı şekilde, toplanan bilginin, her türlü planlamada veritabanı oluşturacak niteliklere sahip olması, kolay erişilebilir bilgi durumunda olması ve en az bunlar kadar önemlisi, sürekli güncelleştirilmesi gerekmektedir (URL 5). Çalışma ve uygulamaların bürokratik engellere takılmadan, belirli bir hızda işlemlerini sağlayacak bir modele sahip olması zorunludur. Bu nedenle sorumluluk, denetim ve veri havuzu Kültür ve Turizm Bakanlığı içinde kalmak koşulu ile çeşitli kurumların katıldığı bir konsorsiyumda gerçekleştirilmelidir.

Gösterge (8.1.9.2.1). Envanter çalışmaları, veri tabanı oluşturma

8.1.9.3 Kırsal kültürel mirasın korunarak turizm amaçlı sürdürülebilir kullanımında teşvikler sağlamak

Kırsal alanlar; peyzaj özellikleri, yerel yaşam biçimleri ve özgünlükleri ile turizm aktiviteleri için çekici noktalardır. Ancak kırsal mimari ve çevresi yok olma tehdidiyle karşı karşıyadır. Bir yandan geleneksel yapılara uymayan endüstrileşmiş tarım kalkınması, diğer yandan da çiftçiliğin karlı olmaktan çıktığı alanlardan kısmi veya genel göç, yerleşik mirasın eskimesi ve bunu izleyen aşamada yok olması, ihmal edilen binaların, yanlış yenilemeler sebebiyle orijinal karakterlerini yitirmesi, geleneğe gereken saygı olmadan tasarlanan ikinci binaların çoğalması ve turizmin aşırı teşviki kırsal yaşamdaki başlıca bozulmanın nedenlerindedir. Mimari mirasın, kırsal alanların ve yöresel mimarinin korunarak turizm amaçlı sürdürülebilir kullanımın teşvik edilmesi kalkınmanın çok önemli bir etkeni ve sonucudur. Ancak yapılacak bütün bu önemlerde bu surece dahil olan toplulukların rızasını ve işbirliğini gerektirmekte olduğu unutulmamalıdır. Kırsal mirasın korunması toplumların canlanmasına yol açacak ve kırsal kültürel değerleri günümüz toplumunun bütününe yayılacaktır Yapılacak çalışmalar Kültür ve Turizm Bakanlığı ile yerel yönetimlerin ortak çalışmasında yapılacaktır.

Gösterge (8.1.9.3.1). Bilgilendirme toplantıları, verilen teşvik miktarı, teşvik sayısı, teşvikten yararlanan başvuru adedi

8.1.10.1 Yörelere göre optimum ekonomik işletme büyüklüğünü tespit etmek

Gelişmekte olan ülkelerde toprağı kendi işleyen küçük aile işletmelerinin büyük işletmelerden daha yüksek ortalama arazi verimliliğine sahip olduğu yaygın olarak bilinen bir gerçektir. Bu, büyük işletmelerin arazilerinin bir kısmını ortağa vermelerinden, ortaklığın ekonomik olarak optimal-altı bir işletme biçimi olmasından ileri gelmektedir. Bu sorun Türkiye için

de oldukça önem taşımaktadır. Tarımsal kalkınmanın arazi mülkiyet sorunu gözetilerek gerçekleştirilmesi için optimum ekonomik işletme büyüklükleri yörelere göre tespit edilmelidir.

Gösterge (8.1.10.1.1): Envanter çalışması

8.1.10.2 Tarıma elverişli kamu arazilerini tarımsal üretime kazandırmak

Türkiye'nin tarım sektörünün araziye ilişkin bir diğer sorun ise, atıl duran, ya da iktisadi açıdan verimsiz alanlarda kullanılan kamu/özel arazileridir. Tarımda verimliliğin çok da yüksek olmadığı bir ekonomik yapıda tarımsal üretimin tarımsal araziye oldukça bağımlı olduğu gerçeği göz önüne alınırsa, tarıma elverişli kamu arazilerini tarımsal üretime kazandırmanın önemi daha da belirginleşecektir.

Gösterge (8.1.10.2.1): Açılan arazi büyüklüğü

8.1.10.3 Aşırı parçalanmış tarımsal arazileri birleştirecek arazi düzenleme ve arazi toplulaştırma çalışmalarını hızlandırmak

Arazi mülkiyet dağılımı ile çözülmesi gereken sorunlardan biri aşırı parçalanmış tarımsal arazileri birleştirecek arazi düzenlemelerine gitmektir. Miras hukukunda yapılacak değişikliklerle, belli bir ölçekten küçük arazilerin parçalanması önlenmelidir.

Gösterge (8.1.10.3.1): Envanter çalışması, yeniden parselleme araştırmaları, rapor ve planları

8.2.1.1 Sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaştırılmasını desteklemek, etkinliklerinin artırılmasını sağlamak

Katılımcı demokrasi anlayışını geliştirmek, sivil kurumları ve inisiyatifi gelişmiş, toplumsal düzeyde farklılaşmaya, çeşitliliğe açık, bireyin ve toplumun karar mekanizmasına izin veren bir toplum oluşturabilmek için STK'ların yaygınlaştırılması ve etkinliklerinin artırılması desteklenmelidir. Ancak böylesine bir toplum yapısının geliştirilmesi demokratikleşmede önemli ilerlemeler getirebilir.

Gösterge (8.2.1.1.1): Bilgilendirme, kurulan dernekler, STK sayısı, STK'lar tarafından düzenlenen organizasyon sayısı

8.2.1.2 Yerel ve bölgesel aidiyet duygusunu geliştirecek projeler geliştirmek

Bir kentte/bölgede yaşayan insanların yaşadıkları yere karşı ait olma duygusu taşımaları o yöreyi korumaları ve geliştirmelerine katkı sağlamaktadır. İnsanlar içinde oldukları olguları daha kolay sahiplendiklerinden, yöre halkının yönetime katılması kendi yaşadıkları yöreye sahip çıkabilmeleri için önemli bir adımdır. Bunu sağlayabilmek yerel ve bölgesel projeler geliştirmekle mümkün olabilecektir.

Gösterge (8.2.1.2.1): Organizasyon sayısı, proje sayısı

8.2.1.3 Farklı sosyal gruplar arasındaki ilişkileri güçlendirecek ve güven ortamı yaratacak araçları geliştirmek

Toplumsal yapı, farklı toplumsal tabakaların bir arada bulunduğu bir bütündür. Tabakaların oluşumunda toplumsal yapının ekonomik, eğitimsel, dinsel, vb. özellikleri etkindir. Bu anlamda, toplumsal yapının sahip olduğu özellikler, toplumdaki tabakalaşma biçimini belirler. Daha sağlıklı bir toplum yapısına sahip olabilmek için farklı sosyal gruplar arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ve güven ortamı yaratılması önem taşımaktadır.

Gösterge (8.2.1.3.1) Toplantılar, seminerler, STK aktiviteleri sayısı

8.2.2.1 Bölgedeki genel eğitim düzeyini yükseltecek eğitim programlarını düzenlemek

Ülkemizde başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere çeşitli kamu ve özel kuruluşlar tarafından verilen eğitim, kalite ve etkinlik bakımından işgücü piyasasının ihtiyacını karşılayamamaktadır. Bunun sonucu olarak, işgücü piyasasında bir yandan niteliksiz işgücü artarken, öte yandan ekonominin ve süratle gelişen teknolojinin gerektirdiği nitelikli işgücü yetiştirilememektedir. İnsan gücünün en iyi şekilde yetiştirilmesi ve eğitilmesi için ilköğretimden üniversiteye kadar bütün örgün ve yaygın eğitim (işbaşı eğitimi, beceri kazandırma, çıraklık v.b.) yöntemleri kullanılmalıdır. Bu kapsamda nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi ve niteliklerinin sürekli olarak geliştirilmesi ve yenilenmesi eğitim sisteminin görevidir. Yüksek öğretim üst düzey niteliklere sahip insan gücünü yetiştirirken, meslek yüksek okulları ve mesleki ve teknik öğretim kurumları nitelikli ara insan gücünü yetiştirmekte, çeşitli yaygın eğitim kurumları ise insan gücüne sektörün ihtiyaç duyduğu becerilerin sürekli olarak kazandırılması işlevini yerine getirmelidir. Burada üzerinde durulması gereken, verilen eğitimin kalitesi, uygunluğu ve etkinliği de olmalıdır.

Gösterge (8.2.2.1.1) Okuryazar oranı, açılan program sayısı, örgün ve yaygın eğitimden mezun sayısı, bilgisayar okuryazarlığında artış oranı

8.2.2.2 Örgün ve yaygın eğitim programlarıyla toplumun eğitim düzeyini yükseltmek

İşsizlerin olduğu kadar hali hazırda istihdam edilenlerin de ciddi bir nitelik sorunu yaşadığı ülkemizde dezavantajlı kesimler olarak sayılan kadınlar, özürülüler ve eski hükümlülerin istihdam sorunları da ayrı bir yer tutmaktadır (Tiryakioğlu, 2008). Genç işsizliğin giderilebilmesi için özellikle lise mezunlarının, kadınların, eski hükümlülerin ve toplumun ihtiyaç duyulan diğer kesimlerinin yaygın eğitim kuruluşları, mesleki kurslar aracılığı ile meslek kazandırıcı ek eğitim olanaklarından yararlanmaya yönlendirilmelerine ve bu konuda bilgilendirilmelerine ihtiyaç bulunmaktadır.

Gösterge (8.2.2.2.1) Meslek kursları sayısı, mezun edilen öğrenci

8.2.2.3 Yüksek eğitim ve mesleki eğitim yardımıyla nitelikli işgücü kapasitesini arttırmak

Ülkemizde nüfusun üretime katılım oranı %33 civarındadır. Bu oran gelişmiş ülkelerde %45'ler dolayındadır. Ülkemizde üretime katılım oranının düşük olmasının temelinde yatan en önemli faktör, üretime katılmayan ve nüfus artış hızına paralel olarak artan 0-14 yaş grubu çağ nüfusedir. Nüfusun büyük bir kısmının bu şekilde genç olması bir yandan güçlü bir ekonomi için büyük avantaj olarak değerlendirilirken, diğer yandan istihdam olanakları sınırlı olan bir ülkede bu durum büyük bir dezavantaj olmaktadır. Toplam nüfus içinde genç nüfus oranının fazla olması ve bunların eğitim düzeyinin düşüklüğü ve büyük bir kısmının herhangi bir mesleki eğitim almadan iş yaşamına atılması, sorunu daha da ciddi boyutlara taşımaktadır. Türkiye'de gerek istihdam içinde olanların ve gerekse işsizlerin temel özelliği düşük eğitim düzeyi ve nitelik sorunudur (DPT 2001). Bu anlamda sağlıklı bir ekonomik yapı için nitelikli işgücü kapasitesinin artırılması gerekmektedir.

Gösterge (8.2.2.3.1) Açılan meslek lisesi sayısı, meslek kursları sayısı, mezun edilen öğrenci

8.2.3.1 İş gücü istihdam ve eğitim programları arasında bağlantı kurulmasına ilişkin yerel analiz çalışmaları yapmak ve buna ilişkin veri sistemi oluşturarak kontrolünü sağlamak

İşgücünün niteliklerinin yükseltilmesi ve eğitimin ekonomik etkinliğinin artırılabilmesi için işgücüne yönelik talebin bilinmesi ve ölçülmesi gerekmektedir. Bu yönde yapılacak

çalışmalar sonucu ortaya çıkan veriler ışığında izlenecek politikaların belirlenmesi ve bu politikaların hayata geçirilmesine ilişkin planların ortaya konması gerekmektedir. Bütün bu çalışmalar gerçekleştirildikten sonra eğitim sisteminde gerekli düzenlemelerin gerekirse yeniden yapılanmanın sağlanması, sonuçta da arz ve talebin dengelenmesine yönelik sürecin kendiliğinden hayata geçmesine imkân verilmesi gerekmektedir. İşgücü talebinin tespitine yönelik yapılacak çalışmalarda başta meslek kuruluşları ve gönüllü kuruluşlar olmak üzere iş hayatının aktif katılım ve katkısına ihtiyaç duyulmaktadır.

Gerek işsizlik ve gerekse işgücü piyasasına ilişkin diğer istatistiki veri toplama çalışmalarında bilgi toplama kriterlerinin açık, net ve güncel olması büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda Sanayi Ticaret Bakanlığı, Ajanslar, Mesleki Odalar, İş ve İşçi Bulma Kurumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından koordine edilerek yerel paydaşların katılımı ile yapılacak analiz çalışmaları ile işgücü talebinin tespitine ilişkin güvenilir ve sürekli bir bilgi toplama sistemi oluşturulacaktır.

Gösterge (8.2.3.1.1) İstihdamdaki artış, veri alttabanı, girilen bilgi sayısı, analiz çalışmaları

8.2.4.1 Sosyal güvenliğe yönelik yasal düzenlemeleri getirmek

Ülkemizin şartlarına uygun çağdaş bir sosyal güvenlik sisteminin sosyal tarafların görüş ve önerileri doğrultusunda yeniden değerlendirilerek gözden geçirilmesi ve sağlık, sosyal politika ve diğer konularda ortak platformlar yaratarak; toplumdaki sosyal güvenlik bilincinin geliştirmesi ve buna uygun özerk bir kurumun oluşturulması gerekmektedir.

Gösterge (8.2.4.1.1) Resmi Gazetede yer alması

8.2.4.2 Kamu çalışanlarının ve çeşitli meslek gruplarının çıkarlarını korumak için örgütlenmelerini kolaylaştırmak

Kamu çalışanlarının örgütlenme hakkı toplu görüşme hakkıyla güvenceye kavuşturulmuş olmasına rağmen, kamu görevlileri sendikalarına grev ve toplu sözleşme hakkının tanınması sendikal hakların daha geniş kamu kesimlerine yaygınlaştırılması ile uygulamada karşılaşılan sorunların giderilmesine yardımcı olacaktır.

Gösterge (8.2.4.2.1) Kurulan yeni örgütler, STK'lar, meslek odaları üye sayısı

8.2.4.3 Sektörel üretim örgütlenmesinde yeni destekler belirlemek

Farklı sektörlerin dış dünya koşullarına kolay uyumunu sağlamak ve değişken ekonomik koşullar ve emek piyasalarında ortaya çıkan değişimleri takip edebilmekte yeni üretim örgütlenmeleri desteklenmelidir. Yeni örgütlenmelerin desteklenmesi rekabet gücü açısından önem taşımaktadır.

Gösterge (8.2.4.3.1) Resmi Gazetede yer alması

8.2.5.1 Farklı sosyal ve gelir gruplarına yönelik konut yatırımlarını çeşitlendirmek

2004-2007 yılları arasında TOKİ'nin konut üretim süreciyle birlikte konut üretiminde yaşanan patlama, üst gelir grubuna yönelik konut talebinde doygunluğa ulaşmış ancak, orta ve alt gelir grupları açısından beklenen etki yaratılamamıştır. Özellikle dar gelir grupları için yaşam kalitesinin yüksek olduğu konut yatırımlarına acil ihtiyaç duyulmaktadır.

Gösterge (8.2.5.1.1) Üretilen konut sayısı ve çeşidi

8.2.5.2 Toplu taşıma alternatiflerini çeşitlendirmek

Kentlerde yer alan barınma, çalışma, ticaret gibi temel işlevler arasındaki bağlantıların sağlanmasındaki ulaşım faktörü, kentsel yaşam kalitesinin de en önemli belirleyicilerinden biri konumundadır. Bu gibi nedenlerle ulaşım, planlama sürecinin en temel konularından

biridir. Günümüzde ağırlıklı olarak taşıt trafiğine bağlı olarak çözülmeye çalışılan ulaşım sistemlerinin; çevresel ve ekonomik olarak tutarlı, sosyal olarak hakça ve politik olarak sorumlu sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için toplu taşıma yönelimli, tercihli yollar, yaya-bisiklet bağlantıları ve taşıtlar için ücretlendirme sistemleri geliştirilerek alternatifler üretilmesi gerekli görülmektedir.

Gösterge (8.2.5.2.1) Kapasite artışı, üretilen proje

8.2.5.3 Kanalizasyon sistemleri gelişimini ve içilebilir nitelikte su teminini sağlamak

Sosyal ve ekonomik gelişme ile birlikte yaşam standartlarının yükselmesi, kişi başına içme ve kullanma suyu ihtiyacını da artırmaktadır. Yeterli ve sağlıklı içme suyu sağlanması için eksik olan içme ve kullanma suyu altyapısının tamamlanması esastır. İçme suyu hizmetlerinden yararlananların bu hizmetleri kesintisiz, yeterli ve kaliteli bir biçimde güvence altına alınması ve çevrenin korunmasında atık ve kanalizasyon sistemlerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Gösterge (8.2.5.3.1) Kapasite artışı, üretilen proje

8.2.5.4 İletişim altyapısını geliştirmek

Küreselleşmenin yaygınlaşmasında önemli bir araç olarak kullanılan bilgi ve iletişim teknolojileri yaygınlaşarak çok yönlü işlevselliğini daha da güçlendirmektedir. Bu konunun ulusal dinamikler ve beklentiler göz ardı edilmeyerek, vizyonu olan politikalar çerçevesinde özenle ele alınması gerekmektedir. Farklı ülkelerde farklı otoritelerin sorumlulukları altında yürütülen iletişim hizmetlerinin, Türkiye’de karar verici konumdaki hükümet, ilgili bakanlıklar ve düzenleme kurumlarının dünyadaki gelişmeleri yakından izleyerek, özel ve kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin görüş ve önerilerini dikkate alarak geliştirmesi gerekli görülmektedir.

Gösterge (8.2.5.4.1) Kapasite artışı, üretilen proje

8.2.5.5 Temel ihtiyaçlara (eğitim, sağlık, barınma, sosyal güvenlik, kültür ve diğer sosyal donatılara) ilişkin kapasiteyi ve erişimi arttırmak

Bütün toplumlardaki bütün bireyler açısından temel ihtiyaçlar olan eğitim, sağlık, barınma, sosyal güvenlik, kültür ve diğer sosyal donatılara en üst düzeyde erişim en temel insan hakkıdır. Bu sıfatla, her ülke adil bir temele dayalı olarak toplumsal yaşam kalitesini sağlamak için, cinsiyet, yaş, etnik köken ve gelir ile ilgili özel ihtiyaçları ele alacak biçimde temel ihtiyaçlara ilişkin kapasiteyi ve erişimi arttırmak durumundadır. Yoksul ve diğer hassas grupların ihtiyaçlarına gereken ilginin gösterildiğinden emin olmak suretiyle, temel ihtiyaçlara yönelik kaynak tahsisi ve diğer eylemler aracılığıyla yardımlaşma, eşitlik ve katılım ortak değerlerinin teşvik edilmesi gerekmektedir.

Gösterge (8.2.5.5.1) Kapasite artışı, kişi başına düşen servis değeri

8.2.5.6 Merkeze erişilebilirliği geliştirmek

Yönetim, sosyo-kültürel ve toplumsal hizmetler ve ticaret gibi temel aktivitelerin yer aldığı kent merkezlerine erişim kentsel yaşam kalitesinin artırılmasındaki temel öğelerden biridir. Nüfusun dengeli dağılımı ve sürdürülebilirlik politikalarıyla bağlantılı olarak çok merkezli bir yapı içerisinde farklı kademelerde hizmet verecek merkezlerin gelecekte yüklenecekleri işlevlere göre daha geniş bir bölgeye, belirli iş kollarında uzmanlaşarak hizmet vermesi ön plana çıkmaktadır. Çok merkezlilik hizmetlere sosyal ve mekansal olarak eşit erişimin sağlanmasına, konut işyeri ulaşımını da en aza indirerek sağlıklı yaşam çevrelerinin oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır.

Gösterge (8.2.5.6.1) Üretilen proje sayısı

8.2.6.1 Toplumun en dezavantajlı kesimlerine ulaşarak, bu kesimlere yönelik özel programlar belirlemek

Toplumun yaşam kalitesinin artması için özellikle özellikle çocuklar, gençler, kadınlar, engelliler ve toplumda sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı durumda olan grupların sosyal, kültürel, siyasi (politika üretme süreçlerinde) katılımını teşvik eden, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamın her alanına tam katılımlarını destekleyen, karar vericiler olarak yer almalarını hedefleyen program ve projelere öncelik verilmelidir. Bu grupların gerekli eğitim olanaklarından yararlanmasını, hizmete erişimlerini, bireylerin yeteneklerinin bilgi ve becerilerinin geliştirilmesini sağlayacak etkin programların tasarlanmasını, uygulanmasını ve programların kamu kurumları tarafından sahiplenilerek yaygınlaştırılması desteklenmelidir. Toplumsal kalkınmada öncelik, fırsat eşitliğinin sağlanması, bireylerin topluma tam katılımlarını engelleyen sorunların ortadan kaldırılması olmalıdır.

Gösterge (8.2.6.1.1) Programlar ve katılımcı sayısı, yeşil kart ya da alternatif uygulamadan yararlanan kişi sayısı ve harcamaların miktarı

8.2.6.2 Az gelişmiş bölge ve yörelerde sağlık alanında yatırımlar yapmak

Kaynakların daha etkin kullanılması ve az gelişmiş bölgelerdeki sağlık hizmetleri sisteminin iyileşmesi için, halkın gelir düzeyini, birikmiş yapı ve sosyal sorunlarını dikkate alan yeni bir yapılanmaya ihtiyaç vardır. Sağlık hizmetleri sunumundaki en önemli kaynaklardan biri sağlık insangücüdür. “Herkes İçin Sağlık” hedeflerine ulaşılabilmesi sağlık insangücünün ihtiyaçlara uygun olarak sağlanmasına yönelik geniş kapsamlı, sürekli, dinamik bir insangücü geliştirme programı ve gerekli sağlık altyapısı yatırımları ile mümkün görülmektedir.

Gösterge (8.2.6.2.1) Yatırım miktarı, hastane, sağlık ocağı sayısı, nüfus başına düşen sağlık personeli sayısı, doktor/hemşire başına düşen hasta sayısı

8.2.7.1 Toplumun dezavantajlı kesimleri lehine uygulanan kamu transfer politikaları ile gelirin yeniden dağılımını sağlamak

Az gelişmiş ülkelerde hızlı büyümeye karşın gelir dağılımının giderek bozulduğu ve yoksulluğun arttığı görülmektedir. Devletin gelirleri daha eşitlikçi bir düzeye sokma çabaları gelirin yeniden dağılımını getirmektedir. Bu amacı gerçekleştirmek için devletin elinde gelir dağılımının fonksiyonunu ve büyüklüğünü etkileyebilecek çok sayıda araç bulunmaktadır. Kamu transfer harcamalarındaki amaç, farklı sosyal tabakaların satın alma güçlerinin korunması veya belirli bir gelir düzeyine kavuşturulmalarıdır. Transfer harcamalarında kişilerin yanı sıra ekonomide değişik sektörler arasında adil bir kaynak kullanımının sağlanmasına yönelik harcamaların yapılması da söz konusudur.

Gösterge (8.2.7.1.1) Gini katsayısı

8.2.7.2 Vergi politikalarını gelir dağılımı gözetilerek yeniden düzenlemek

Devletin temel maliye politikası araçları; vergi ve kamu harcamalarıdır. Gelirlerin daha eşit duruma getirilebilmesi için temel maliye politikası araçlarından biri olan vergiler, kişi ve kurumların gelirlerine göre farklı uygulanabilir. Bunun yanı sıra kamu harcamalarından değişik kesimlerin farklı oranlarda faydalanması yoluyla da oransal bir dengeye ulaşılmaya çalışılabilir. Artan oranlı gelir vergileri kaynak ve gelir dağılımındaki dengesizliğin engellenmesinde araç olarak kullanılabilir. Burada üzerinde titizlikle durulan büyük servet gruplarından, alt gelir gruplarına gelir transferi şeklindeki bir düşüncenin uygulamada gerçekleştirilmesidir.

Gösterge (8.2.7.2.1) Resmi Gazetede yer alması

8.2.8.1 Ailelerin aile planlaması konusunda bilinçlendirmesi ve eğitimini desteklemek

Nüfusun artış hızından, sağlık koşullarına pek çok dinamiğin artık sürdürülebilir kalkınma

kavramı altında yeniden tanımlanması haklara dayalı bir perspektif ışığında, aile planlaması program yaklaşımını daha bütüncül bir yaklaşımla, üreme sağlığı ve üreme haklarına dayalı politika ve programlarla bırakmıştır. Toplumun üreme sağlığı, aile planlaması, güvenli annelik, cinsel sağlık, cinsel eğitim ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı konusunda bilgi ve bilinç düzeyini yükseltmek ve bireylerin bu alandaki haklarını kullanmaları için destek sağlamak gibi geniş bir alanı kapsamaktadır. Aile planlaması danışmanlığı ve hizmetlerini daha nitelikli kılarak yaygınlaştırmak, gebeliği önleyici yöntem kullanımını ve erişimini arttırmak ve istenmeyen gebelikleri önlemek bu amaca yönelik saha çalışmalarını getirmektedir.

Gösterge (8.2.8.1.1) Bilgilendirme, toplantılar, seminerler, nüfus artış hızı

8.3.1.1 Merkez ile bağlantılı bölgesel ve yerel ölçekte bilgi bankaları oluşturmak, arşivleri güncellemek

Merkez ile bağlantılı bölgesel ve yerel ölçekte bilgi bankaları oluşturmak, yerel ve bölgesel bazda üretilen verilerin tek merkezde toplanmasını sağlayacaktır. Yapılacak olan çalışma DPT, TÜİK ve RİP (Resmi İstatistik Programı) kapsamındaki sorumlu kuruluşların yürüteceği ortak ya da kurumsal çalışmalara dayanacaktır.

Gösterge (8.3.1.1.1) Veri tabanı oluşturma, güncellenen arşiv sayısı ve veri bankası kapasitesi

8.3.1.2 Bölgelerin bilgilerini sürekli aktarabileceği sistemi oluşturmak ve derlenen bilgilere erişimi kolaylaştırmak

İlgili kurum ve kuruluşlar tarafından üretilerek kendi bünyesinde tutulan yerel ve bölgesel bilgi, merkezi sisteme en doğru ve en etkin biçimde aktarılmalıdır. Bir veri akış sistemi oluşturmak sağlıklı bilgiye erişimi kolaylaştıracaktır. Kurumlar arası işbirliği ile ilgili kurumlar tarafından bu sisteme belirli dönemlerde veri girişi yapılmalıdır.

Gösterge (8.3.1.2.1) Yerel koordinasyon birimleri, oluşturulan bilgisayar programlarına erişim, kullanıcı sayısı

8.3.1.3 Her sektör için bölge bazında tematik envanterlerin (toprak, su, kültür, orman, turizm, afet, ekonomi, vb) oluşturulmasını ve güncellenmesini sağlamak

Kurumlar arası işbirliği ile ilgili kurumlar tarafından oluşturulan sektörel envanterlere belirli periyotlarda veri akışı sağlamak bilgi bankasının düzenli olarak güncellenmesini sağlayacaktır. Yapılacak olan çalışma DPT, TÜİK ve RİP kapsamındaki sorumlu kuruluşların yürüteceği ortak ya da kurumsal çalışmalara dayanacaktır.

Gösterge (8.3.1.3.1) Oluşturulan envanterler, kullanıcı sayısı

8.3.1.4 Veri depolamada araştırma ve geliştirme projelerini desteklemek

Veri depolama konusu düzenli AR-GE çalışmalarını gerektirmektedir. Bu açıdan konuyla bağlantılı projelerin desteklenmesi bilgiye hızlı erişime katkı sağlayacaktır. Yapılacak olan çalışma DPT, TÜİK ve RİP kapsamındaki sorumlu kuruluşların yürüteceği ortak ya da kurumsal çalışmalara dayanacaktır.

Gösterge (8.3.1.4.1) Proje sayısı

8.3.1.5 Veri depolamada uzman kişilerin yetiştirilmesini sağlamak

Veri depolama konusunda düzenlenecek olan kurslar, seminerler, vb. etkinlikler bu konuda uzman kişilerin yetiştirilmesini sağlayacaktır. Yapılacak olan çalışma DPT, TÜİK ve RİP kapsamındaki sorumlu kuruluşların yürüteceği ortak ya da kurumsal çalışmalara dayanacaktır.

Gösterge (8.3.1.5.1) Kurslar, seminerler, yararlanan kişi sayısı

8.3.2.1 Teknolojinin kullanımına ilişkin temel ve ileri düzeyde eğitimlerin yaygın biçimde verilmesini sağlamak

Derlenen bilgilerin coğrafi mekanla ilişkilendirildiği teknoloji altyapısının geliştirilmesi gelişmiş bir veri paylaşım altyapısı oluşturmaya imkan sağlayacaktır.

Gösterge (8.3.2.1.1) Programlar ve katılımcı sayısı

8.3.2.2 Kurumlarda CBS ve benzeri sistemlerin kullanımını geliştirmek ve uzman personelin istihdamını sağlamak

Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS), coğrafi verilerin toplanması, depolanması, sorgulanması, analizi, sunulması ve değişimi fonksiyonları için bir araya gelen coğrafi veritabanı yazılım, donanım, personel, standartlar ve yöntemler bütünüdür. Gelişen bilgisayar ve internet teknolojilerinden azami istifade ile ulusal düzeyde bir CBS oluşturularak; coğrafi verilerin/bilgilerin kullanımı, yönetimi üretimi ve paylaşımı ile ilgili aktivitelerin düzenlenmesine ve gelişmesine yardım etmek için ulusal bazda bir eşgüdümün oluşturulmasını sağlamak, veri/bilgi işleme maliyetini azaltmak, servis ve karar vericileri desteklemek için coğrafi verinin kullanımı ve üretimini kolaylaştırmak, özel sektör aktiviteleri ve kurumsal işbirliğini destekleyici ulusal düzeyde bir yapının oluşturulması, verinin/bilginin kullanımı ve yapısı için veri, prosedür ve teknolojik düzenlemeleri yapmak konularında katkı sağlayacaktır (Bakanlıklararası Harita İşlerini Koordinasyon ve Planlama Kurulu 2003).

Gösterge (8.3.2.2.1) Kurulan sistem, uzman kişi sayısı

8.3.2.3 CBS konusunda personel eğitimlerinin gerçekleştirilmesi ve sürekli eğitimlerinin sağlamak

CBS konusunda düzenlenecek personel eğitim, kurs, seminer vb. etkinlikler coğrafi mekanla ilişkilendirilmiş bir veri paylaşım altyapısının sürekliliğini sağlayacaktır.

Gösterge (8.3.2.3.1) Düzenlenen kurslar, verilen eğitim ve yararlanan kişi sayısı

8.3.3.1 Resmi istatistiklere erişimi sağlayan bir portal oluşturmak

Resmi istatistiklere erişimi sağlayan bir portal oluşturmak için diğer kurumların da bir bilgi işlem altyapısı oluşturması gerekmektedir. Resmi istatistiklere erişimi sağlayan bir portal oluşturmak, kullanıcının resmi istatistikleri kullanımını sağlayarak bilgi kirliliğinin önlenmesine katkıda bulunacaktır. Yapılacak olan çalışma TÜİK ve RİP kapsamındaki sorumlu kuruluşların yürüteceği ortak ya da kurumsal çalışmalara dayanacaktır.

Gösterge (8.3.3.1.1) Portal üzerinden veriye erişen kullanıcı sayısı, kullanıcı sayısındaki artış

8.3.3.2 Kullanıcının resmi istatistik bilincini artırmak

Resmi istatistikleri kullanmanın önemi konusunda düzenlenecek eğitim, kurs, seminer, vb. etkinlikler kullanıcının resmi istatistikleri kullanma bilincini artıracaktır. Yapılacak olan çalışma TÜİK ve RİP kapsamındaki sorumlu kuruluşların yürüteceği ortak ya da kurumsal çalışmalara dayanacaktır.

Gösterge (8.3.3.2.1) Düzenlenen etkinliklere katılan kişi sayısı

8.4.1.1 Yerel ölçekte çevre değerleri (toprak, tarım toprakları, orman, su havzaları, jeolojik, ekolojik riskli alanlar, endemik türler, flora ve fauna, vb.) envanteri hazırlanarak ve/veya güncellenerek bu bilgileri fiziki mekanla ilişkilendiren haritaları hazırlamak

Bölgesel yatırım kararları yer seçimi yapılırken bölgenin sahip olduğu çevre değerlerinin korunacak bir girdi olarak ele alınmasında, fiziki mekanla ilişkilendirilmiş toprak, tarım toprakları, orman, su havzaları, jeolojik, ekolojik riskli alanlar, endemik türler, flora ve fauna

bilgilerini içeren çevre değerleri envanteri yol gösterici olacaktır. Söz konusu envanterlerin haritalar üzerine aktararak sürekli güncellenmesinin sağlanması sağlıklı kararlar üretmek için gerekli bir eylemdir. Bu konuda Tarım ve Köy İşleri, Çevre ve Orman, Kültür ve Turizm, Bayındırlık ve İskan Bakanlıkları gibi kurumların yanı sıra İller Bankası, Özel Çevre Koruma Kurumu gibi kurumların fiziki mekana yansıtılmış çevre değerleri envanteri haritalarını hazırlamaları gereklidir.

Gösterge (8.4.1.1.1) Oluşturulan haritalar

8.4.1.2 Bölgesel ölçekte çevre değerlerinin korunarak geliştirilmesine yönelik projeler ve altyapı yatırımlarını gerçekleştirmek

Bölgesel kalkınmada, çevre değerlerinin korunması ilkesini esas alan bir yaklaşımın desteklenmesinde en önemli eylemlerden birisi bu değerlerin korunmasına yönelik somut projeler ve çevre kirliliğini önleyecek altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesidir. Bu bağlamda, gerek tarımsal faaliyetler konusunda örneğin aşırı sulama sonucu toprağın tuzlanmasına karşı çiftçiyi bilinçlendirme projeleri gibi somut çalışmalar, gerekse kentsel alanlar için belediyeler ve/veya belediye birlikleri tarafından gerçekleştirilecek bir katı atık dönüşüm merkezi gibi altyapı yatırımları etkili çözümler oluşturacaktır.

Gösterge (8.4.1.2.1) Üretilen proje, yatırım miktarı

8.4.1.3 Kentsel ve kırsal alanda, Avrupa Birliğinin ilgili Şartnamelerinin kabulüne yönelik özendirici düzenlemelerin hayata geçirilmesi için belediyelere proje hazırlamada teknik, işgücü, eğitim ve parasal destek vermek

Nüfus ölçütleri olarak çoğunlukla küçük yerleşmelerden oluşan bölgelerdeki yerel yönetimler teknik donanım, kalifiye işgücü ve parasal kaynaklar açısından yetersizdir. Ancak, yerleşmelerde, yaşam kalitesinin artırılması ve çevre değerlerinin korunması gibi ilkeleri esas alan bir kalkınma gerçekleştirebilmek için Avrupa Kentsel Şartı gibi uluslararası sözleşmelerin koşullarının yerine getirilmesi bir araç olarak görüldüğünden bu konuda yerel yönetimleri desteklemek doğru bir yaklaşım olacaktır. Merkezi idarenin taşra örgütleri veya İller Bankası gibi kurumlar aracılığı ile destek hizmetleriyle yerel yönetimlerin uluslararası fonlara erişebilirliği sağlanabilecektir.

Gösterge (8.4.1.3.1) Hazırlanan proje, verilen kurslar, yararlanan kişi sayısı, Avrupa Kentsel Şartını kabul eden belediye sayıları

8.4.1.4 Ekolojik açıdan hassas bölgeleri saptayarak bu bölgelerin korunması için bu bölgede yer alan yerleşmelerde katı atık, arıtma, çevre dostu enerji politikalarına öncelikler bazında teknik altyapısını geliştirmek

Kıt kaynakların rasyonel kullanımı açısından önemli görüldüğünden, önceliklerin belirlenmesi amacıyla, hazırlanmış olan çevre değerleri envanteri doğrultusunda, ekolojik açıdan hassas bölgelerde, çevrenin korunmasına yönelik alınacak acil önlemlerin başında, bu bölgeler için teknik altyapı yatırımlarının ivedilikle gerçekleştirilmesi gelmektedir. Bu eylemler; yüzey sularının korunması amacıyla akarsu kıyılarında yer alan yerleşmeler için arıtma sistemlerinin kurulması, sanayi ve termik santraller nedeniyle hava kirliliğinin yaşamı tehdit ettiği bölgelerde baca filtrelerinin geliştirilmesi, endemik bitki türlerinin veya tehdit altındaki hayvan türlerinin bulunduğu özel yaşam alanları, sulak alanlar gibi özellikli alanlarda doğal yaşamı olumsuz etkileyecek eylemlere izin verilmemesi gibi uygulamalardır.

Gösterge (8.4.1.4.1) Altyapı çalışması yapılan alan, ekolojik kırılğan bölge büyüklüğü, haritaları

8.4.1.5 Ulusal su politikasına yön verecek sorumlu kurum oluşturulmak ve yasal düzenlemeyi gerçekleştirmek

Bugünkü mevzuatımızda dağınık olarak bulunan ve ulusal bir su politikası oluşturmak için yetersiz kalan yasal hükümlerin tek bir yasal düzenleme ile ve bu yasanın yürürlüğünü sağlayacak tek bir kurumun çatısı altında toplanması su açısından zengin sayılmayan ülkemizin geleceği için önemli bir eylem olarak görülmektedir.

Gösterge (8.4.1.5.1) Resmi Gazetede yer alması, oluşturulan kurum

8.4.2.1 Çevresel atıkların toplanması, yeniden değerlendirilmesi ve elden çıkarılmasıyla ilgili yasal ve yönetsel mevzuatın tek bir çatı altında toplanmasını sağlamak

Atık Yönetim Politikalarının bütünsellikten yoksun olması ve açık biçimde tamamlanmış yaptırım ve uygulama araçlarına sahip olunmaması, çevre sorunlarını arttırdığı bilindiğinden, evsel katı atıkların bertaraf edilmesi, değerlendirilebilir atıkların kaynağında ayrı toplanması, organik atıkların geri kazanılması, tıbbi atıkların bertarafı gibi konularda yasal ve yönetsel mevzuatın yeniden gözden geçirilmesi, yaptırımların etkinliğinin sağlanması bağlamında tek bir çatı altında toplanması önemli bir eylem olarak görülmektedir.

Gösterge (8.4.2.1.1) Resmi Gazetede yer alması

8.4.2.2 Kentsel ve bölgesel ölçümlere ilişkin çevre kirliliği ölçüm laboratuvarlarını kurmak

İnsan faaliyetlerinin sonucunda ortaya çıkan çevre kirliliğinin belirlenmesi alınacak önlemlerin belirlenmesi açısından önemlidir. Bu nedenle gerek kentsel ölçekte, gerekse bölgesel ölçekte ölçüm laboratuvarlarının kurulması eylem adımlarından birini oluşturmaktadır. Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından kurulacak ve çalışma usulleri belirlenecek olan çevre kirliliği ölçüm laboratuvarları bu eylemin gerçekleşmesine katkı sağlayacaktır.

Gösterge (8.4.2.2.1) Kurulan laboratuvar sayısı

8.4.2.3 Ekolojik açıdan hassas bölgelerde yer alan yerleşmelerde katı atık, arıtma, afet, riskler, çevre dostu enerji politikalarına öncelikler sağlayacak yasal düzenlemeler çıkarmak

Ekolojik açıdan hassas bölgelerde, çevrenin korunmasına yönelik alınacak acil önlemlerin başında, bu bölgeler için teknik altyapı yatırımlarının ivedilikle gerçekleştirilmesi daha önceki bir eylem adımı olarak belirlenmiş olup, bu eylem adımı söz konusu bölgelerde gerek afet verileri gerekse ekolojik veriler dikkate alınarak geliştirilecek olan politikalara destek olacak yasal düzenlemelerin çıkartılması vurgulanmaktadır. "Kalkınmada Öncelikli Bölgeler" gibi Korumada Öncelikli Bölgeler" tanımının geliştirilmesi ve mevzuat ile desteklenmesi alınacak önlemlerin hayata geçirilmesi açısından önemli bir araçtır.

Gösterge (8.4.2.3.1) Resmi Gazetede yer alması

8.4.3.1 Alternatif enerji çalışmalarına bütçe ayrılması ve yerel ölçekte geliştirilecek rüzgar, jeo-termal, bio-gaz, güneş enerjisi gibi girişimlere teşvik vermek

Avrupa ülkelerinde görüldüğü üzere ülkemiz koşullarına uygun alternatif enerji kaynağı olarak değerlendirilen yenilenebilir enerji türlerinin (rüzgar, güneş, jeo-termal, bio-gaz) üretimine verilen teşviklerin artırılması ve bu tür enerjilerin genel enerji sistemine entegrasyonuna olanak sağlayacak teknolojilerin araştırılmasına kaynak ayrılması önemli bir eylem olarak değerlendirilmektedir.

Gösterge (8.4.3.1.1) Bütçede yer alması, verilen yardım ve teşvik miktarı

8.4.3.2 Ekonomik sektörlerin enerji ihtiyacı için kısa ve uzun dönemli kestirimleri yapmak

Enerji sektöründeki yatırımların belirlenebilmesi için özellikle bölgesel ölçekte kısa ve uzun dönemli kestirimleri yapmak alınacak önlemlerin belirlenmesinde ve uygulanacak üretim politikalarının belirlenmesinde önemli görüldüğünden gerek ekonomik sektörler gerekse yerleşmeler ölçeğinde gereksinimlerin saptanması ve kalkınma politikaları çerçevesinde kestirimler yapılması en öncelikli eylem adımını oluşturmaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı koordinatörlüğünde belirlenecek olan kısa ve uzun dönemli enerji ihtiyacı kestirimleri ve bu toplam miktar içinde yenilenebilir enerji kaynaklarına ayrılan payın artırılması önemli görülmektedir.

Gösterge (8.4.3.2.1) 5-20 yıllık sektör bazında yenilenebilir enerji miktarı kompozisyonu

8.4.3.3 Bölgesel potansiyeller gözetilerek ve kırsal alanlarda peyzajın korunarak yenilenebilir enerji kaynaklarının yaratılmasını sağlamak

Bölgesel potansiyeller belirlenerek coğrafyaya ve kırsal peyzaja uygun yenilenebilir enerji kaynaklarının saptanması ve enerji türlerinin bugün yaygın olarak kullanılan fosil yakıtların, yakın orta vadede yanına eklenmesi, uzun vadede ise yerine geçmesi, enerji sistemlerinin sürdürülebilir olması açısından önemli görüldüğünden bu yöndeki saptamaların yapılması ve buna bağlı politikaların belirlenmesi uzun vadede gerçekleştirilecek uygulamalar olarak görülmektedir.

Gösterge (8.4.3.3.1) Yapılan yatırım miktarı

8.4.4.1 Mal ve hizmet akışında karayolu ulaşımına alternatif ulaşım türlerinin kullanımını özendirerek yasal düzenlemeleri (vergi indirimi, teşvik, reklam ayrıcalıkları gibi) sağlamak

Karayoluna bağımlı mal ve hizmet akışı sonucu yaşanmakta olan karbondioksit salınımından, trafik kazalarına dek uzanan olumsuzluklar dikkate alınarak alternatif ulaşım türlerinin hayata geçirilmesinin kaçınılmaz olduğu stratejisinden hareketle, alternatif ulaşım sistemlerinin kullanımının teşvik edilmesi önemli bir eylem olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda denizyolu, demiryolu gibi ulaşım sistemlerini kullanan kişi ve kuruluşların vergi indirimlerinden yararlandırılması, teşvik verilmesi, bu firmalara belediyeler ait reklam panolarından yararlanmada ayrıcalıklar sağlanması gibi eylemler sayılabilir.

Gösterge (8.4.4.1.1) Bütçede yer alması, verilen yardım ve teşvik miktarı

8.4.4.2 Özellikle az gelişmiş bölgelerde ulaşım olanaklarının çeşitlendirilerek artırılması için hazırlanacak projelere mali kaynak ayrılmasını sağlamak

Genel bütçeden özellikle az gelişmiş bölgeler için ulaşım olanaklarının çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi için kaynak ayrılması, piyasa mekanizmalarına bırakılmayacak bir kamu hizmeti olan bölgesel ve bölgesel ulaşım sistemlerinin hayata geçirilerek yerel kalkınmanın sağlanması açısından önemli bir eylem adımını oluşturmaktadır.

Gösterge (8.4.4.2.1) Bütçede yer alması, proje sayısı

8.5.1.1 İl ve ilçe bazında standart, karşılaştırılabilir, güvenilir veri üretiminin sağlanması için gerekli bilimsel çalışmaları başlatmak

Bölgelerin yeniden tanımlanması için gerekli veri tabanının oluşturulmasına yönelik il ve ilçe bazında standart, karşılaştırılabilir, güvenilir veri üretiminin sağlanması için gerekli bilimsel çalışmaların DPT'nin sorumluluğunda ve üniversitelerin ortaklığı ile başlatılması gerekmektedir.

Gösterge (8.5.1.1.1) Veri üretimi

8.5.1.2 Verilerin ortak bir formatta sunumu ve kurumlararası paylaşımını sağlamak

TÜİK, yerel yönetimler ve tüm bakanlıkların sorumluluğunda ve yine üniversitelerin ortaklığı ile bu verilerin ortak bir formatta sunumunun ve kurumlar arası paylaşımının sağlanması.

Gösterge (8.5.1.2.1) Erişimin kurallarının belirlendiği ortak bilgi sistemi

8.5.1.3 İl ve ilçe bazında ekonomik ve sosyal göstergelerin düzenli olarak yayınlanmasını sağlamak

TÜİK'in il ve ilçe bazında ekonomik ve sosyal göstergeleri düzenli olarak yayınlaması ve bilgi sınıflamalarında yapılan değişikliklerin en aza indirgenmesi, zorunlu olması durumunda eski sınıflamalara dönüşümün de kolaylıkla yapılması gerekmektedir.

Gösterge (8.5.1.3.1) İstatistiklerin yayınlanması

8.5.1.4 Yeni bölge tanımlaması yapılırken illerde yer alan farklı aktörlerin (valilik, yerel yönetim, sivil toplum, vb.) görüşlerinin alınarak diğer illerle olan fiziksel, ekonomik, sosyal ilişkilerin yoğunluğunu belirlemek

İllerde yer alan farklı aktörlerin (valilik, yerel yönetim, sivil toplum, vs.) görüşlerinin alınarak diğer illerle olan fiziksel, ekonomik, sosyal ilişkilerin yoğunluğunun belirlenmesi ile daha gerçekçi ve sağlıklı bir bölge tanımının yapılması ve böyle bir araştırma projesi DPT'nin sorumluluğunda üniversiteler, valilikler, yerel yönetimler, odalar, kalkınma ajansları gibi ortaklar ile birlikte gerçekleştirilecek bir eylem olarak tanımlanmaktadır.

Gösterge (8.5.1.4.1) Değerlendirme raporları

8.5.2.1 Yerleşmeler arası ekonomik ilişki ve bağlantıları araştırmak (TÜİK istatistik verileri ile ekonomik, sosyal, mekansal ilişkilerin ortaya konduğu araştırma sonuçlarının bir arada değerlendirilerek yeni NUTS'ların tanımlanması)

NUTS II bölgelerinin yeniden tanımlanması, TÜİK istatistik verileri ile illerin sosyal, mekansal, ekonomik ilişki yoğunluklarını değerlendiren araştırma sonuçlarının birlikte değerlendirilmesi ile Başbakanlık ve DPT sorumluluğunda ve ilgili Bakanlıkların ortaklığı ile yeni bölge tanımlarının gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.

Gösterge (8.5.2.1.1) Yeni NUTS II (planlama) bölgeleri

8.6.1.1 Yeniden tanımlanan (NUTS II) bölgeleri için bölge planları yapmak

Bölge ölçeğinde planlama konusunda kurumlar arası yetki karmaşasının önlenmesi için yürürlükte olan çok sayıda farklı mekansal planların yeniden düzenlenerek bazılarının ortadan kaldırılması, buna karşılık yasal düzenlemelerle netleştirilen bölgelerde bölge planlarının yapılmasının sağlanması ve bölgesel düzeydeki planlama sürecinde ekonomik stratejiler ile bu stratejilere dayalı olarak mekansal düzenlemelerin yapılmasını öngören bir planlama sürecinin tasarlanması önem taşımaktadır.

Gösterge (8.6.1.1.1) Bölgesel planlar

8.6.2.1 Bir komisyon oluşturularak yetki çakışma alanlarını ve çelişkileri belirlemek, farklı mekansal ölçeklerde yer alacak plan türlerinin, içeriklerinin ve sorumlu kuruluşların ilgili taraflarca belirlenerek planlama sistemini sadeleştirmek

Bölge ölçeğindeki planlama sisteminin sadeleştirilmesi için DPT'nin sorumluluğunda ve ilgili Bakanlıkların ve yetkili kuruluşların ortaklığı ile bir komisyonun kurularak (Ulusal Bölgesel Kalkınma Komitesi) öncelikle yetki çakışmalarının ve çelişkilerinin belirlenmesi, daha sonra, çeşitli kurumlara verilen plan yetkilerinin gözden geçirilmesi ve mevzuat düzenlemelerinin yapılması öngörülmektedir. Bu çerçevede yatırımcı Bakanlıklar ve DPT'den oluşan ve Sekreteryasını DPT'de oluşturulacak bir birim tarafından yapılacak yeni bir komite olarak

önerilmektedir. Bu Komite “Ulusal Bölgesel Kalkınma Stratejisi Belgesinin” hazırlanması, bölgesel mekansal stratejik planların onaylanması ve bölgeler arası eşgüdümün sağlanmasından sorumludur.

Gösterge (8.6.2.1.1) Bölgesel Kalkınma Ulusal Komitesi

8.6.3.1 Mevzuat düzenlemeleri ile yetki kargaşasını önlemek

Farklı mekansal ölçeklerde yer alacak plan türlerinin, diğer bir deyişle planlama sistemi ve kademelenmesinin yeniden şekillendirilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekli görülmektedir.

Gösterge (8.6.3.1.1) İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi

8.7.1.1 Bölge planlarının içeriğini tanımlayan bir yönetmelik hazırlamak

Bölge planlarının içeriği, hazırlanma ve uygulama süreçlerine yönelik belirsizlik sorununun çözümüne yönelik stratejilerin hayata geçirilmesinde bölge planlarının içeriğini, hazırlanma ve uygulanma süreci ile uygulamadan sorumlu kuruluşları açık bir biçimde tanımlayan bir yasal düzenlemenin yapılması önem taşımaktadır.

Gösterge (8.7.1.1.1) İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi

8.7.2.1 Bölge planlarının hazırlanma ve uygulanma sürecini tanımlayan yasal düzenlemeleri yapmak

Bölge planlarının hazırlanma sürecinin, bu süreçte rol alan çeşitli kurum ve kuruluşların belirlendiği ve uygulamadan sorumlu olan farklı kurumlar arasındaki işbölümünün belirlenmesi gerekli görülmektedir.

Gösterge (8.7.2.1.1) İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi

8.7.3.1 Bölge planlarının hazırlanması ve onaylanması sürecinde ilgili tüm kesimleri bilgilendirmek ve planlara itiraz mekanizmalarını yasal çerçevede düzenlemek

Bölge düzeyinde katılımcı bir süreçle hazırlanacak planların elde edilmesinde katılımcıların belirlenmesi ve plana itiraz süreçlerinin ve mekanizmalarının belirlenmesi gereklidir.

Gösterge (8.7.3.1.1) İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi

8.7.4.1 Plan izleme ve gözden geçirme mekanizmalarını mevzuat düzenlemelerinde açık ve net bir biçimde tanımlamak

Hazırlanan planların uygulanma sürecinde izlenmesi ve kararların değişen koşullar dikkate alınarak gözden geçirilmesi sağlayacak bir “Bilgi Paylaşım ve Gözlem Biriminin” oluşturulması gerekli görülmektedir.

Gösterge (8.7.4.1.1) İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi

8.8.1.1 “Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisi’nin içeriği, hazırlanma süreci ve katılımcı kuruluşları belirlemek

Mevcutta ulusal düzeyde var olan yönlendirme eksikliğini giderilmesine yönelik geliştirilen Ulusal Bölgesel Gelişme Stratejisi Belgesi’nin geliştirilmesi ile ulusal planlamaya mekan boyutunun katılması sağlanacaktır. Bu belge Türkiye’deki bölgelere yönelik ana stratejilerin, önceliklerin ve ana yaklaşımın belirlendiği ve tüm yapılan planları yönlendirecek bölgesel gelişme konusundaki ana ilkeleri ve yatırım kararlarını tanımlayan bir belgedir. Burada ulusal ölçekte bir bölgesel gelişmeye yönelik önceliklerin kaynak ve bütçenin belirlenmesi gereğine yönelik olarak “Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisi” hazırlanması için öncelikle bu strateji belgesinin içeriği, hazırlanma süreci ve katılımcı kuruluşların belirlenmesi için Başbakanlık ve DPT’nin sorumluluğunda ve ilgili tüm Bakanlıkların ortaklığı ile “Bölgesel

Kalkınma Ulusal Komitesi”nin kurulması öngörülmektedir.

Gösterge (8.8.1.1.1) Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisi

8.8.2.1 Kalkınmada öncelikli yöreler tanımının ve uygulamalarının bölgesel gelişme stratejileri çerçevesinde gözden geçirilerek uyarlanabilirliğini sağlamak

Kalkınmada öncelikli yöreler tanımının ve uygulamalarının bölgesel gelişme stratejileri çerçevesinde gözden geçirilerek uyarlılığının sağlanması önem taşımaktadır.

Gösterge 8.8.2.1.1 İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi

8.8.2.2 Yatırımcı kurum/kuruluşların belirlenen bölgesel öncelikler doğrultusunda bütçelerini hazırlamalarını sağlamak

Yatırımcı kurum ve kuruluşların bütçelerinin, Bölgesel Ulusal Kalkınma Komitesince belirlenecek Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisi çerçevesinde hazırlanacak bölgesel mekansal stratejik planların belirleyeceği bölgesel öncelikler doğrultusunda hazırlanması gerekli görülmektedir.

Gösterge (8.8.2.2.1) İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi

8.8.2.3 Teşvik sistemini yeniden yapılandırılmak

Ulusal kaynakların/yatırımların yeniden dağıtımında bölgesel önceliklerin gözetilmesi için sektörel ve il düzeyinde yeniden bir dağıtım mekanizmasının yerine “bölgesel ölçekte bir yeniden dağıtım mekanizması”nın tanımlanması için teşvik sisteminin yeniden yapılandırılması gereklidir.

Gösterge (8.8.2.3.1) İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi

8.8.3.1 Bölge planlarının uygulamaya aktarılması sürecini tanımlayan yasal düzenlemeleri yapmak

Bölge planlarının uygulamaya aktarılmasına yönelik strateji çerçevesinde bölge planlarının uygulanmasına yönelik operasyonel planlar, programlar, izleme ve değerlendirme sürecini tanımlayan yasal düzenlemenin yapılması gerekli görülmektedir.

Gösterge (8.8.3.1.1) İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi, bölge planları

8.9.1.1 Kalkınma Ajansları yasasını gözden geçirmek

Kalkınma Ajansları'nın bölge planlama konusundaki yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi, kalkınma ajanslarının performanslarının denetlenmesi ve temsil sorunlarının giderilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması için Kalkınma Ajansları Yasası'nın gözden geçirilerek mevcut yasal sistemin içindeki boşlukların doldurulmasına yönelik gerekli yönetmelik ve tüzüklerin hazırlanması gereklidir.

Gösterge (8.9.1.1.1) İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi

8.9.2.1 Kalkınma Ajansları'nın bölgelerin ekonomik gelişimi, rekabet edebilirliği alanlarındaki yetki ve sorumluluklarının tanımlandığı düzenlemeleri yapmak

Kalkınma Ajansı, Ulusal Bölgesel Kalkınma Stratejisi Belgesi çerçevesinde bölgesel sosyo-ekonomik kalkınma konularında bölgesel ekonomik kalkınma stratejilerini geliştirmek, sosyo-ekonomik gelişme konusunda ulusal ve bölgesel birimler arasında, bölgesel birimlerin kendi aralarında, bölgesel birimler ile yerel birimler arasında koordinasyonu sağlamak, bölgesel ekonomik kalkınma stratejileri çerçevesinde bölgesel mekansal stratejik planlama sürecinde yer almakla sorumlu olacaktır. Bölgesel Kalkınma Ajanslarını bir birimi olarak veya bölge merkezlerinde farklı Bakanlık Temsilcileri, Yerel Yönetimler, Belediyeler ve Kalkınma Ajansı temsilcilerinden oluşan ve Kalkınma Ajansları ve İl Özel İdare

temsilcilerinden oluşan “Bölge Stratejik Planlama Birimi”nin kurulması, böylelikle bölge düzeyinde yönetimin kurumsallaşmasına kadar Bölge planları yapımından sorumluluğun paylaşıldığı bir düzenleme gerçekleştirilecektir.

Gösterge (8.9.1.2.1) İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi

8.9.3.1 Mevcut yasal sistemi irdeleyerek boşluklarının giderilmesine yönelik gerekli yönetmelik ve tüzükleri hazırlamak

Bölgesel ölçekte yeni kurumsallaşmanın sağlanabilmesi için mevcut yasal sistemin gözden geçirilerek gerekli düzenlemelerin yapılması gerekli görülmektedir.

Gösterge (8.9.3.1.1) İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi

8.9.4.1 Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisi çerçevesinde Kalkınma Ajanslarının bölgesel ekonomik gelişmedeki rolünü belirginleştirmek

Bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmesini stratejik bakış açısıyla ele alacak “Bölge Kalkınma Stratejisi” Kalkınma Ajansları tarafından, bölgedeki diğer paydaşlarla hazırlanacak ve DPT tarafından onaylanacaktır. Bölgesel düzeyde kurumsallaşma sorunlarına yönelik geliştirilen stratejilerin hayata geçirilmesi için öncelikle her bölgede mekansal düzenlemeleri yapmak üzere “Bölge Stratejik Planlama Birimi”nin yeni bir kurumsal yapı olarak oluşturulması önem taşımaktadır. Her bölgede oluşturulacak ve Kalkınma Ajansının yer aldığı Valiliğin örgütlenme çatısı altında işlev görecektir bu birimler, İl Özel İdareleri ve Belediyelerden oluşan ve yatırımcı kuruluşların, fiziksel planlarla ilgili kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin katılımının sağlandığı bir örgütlenme olup, mekansal planlama konusunda ulusal ve bölgesel birimler arasında, bölgesel birimlerin kendi aralarında, bölgesel birimler ile yerel birimler arasında koordinasyonu sağlamak, Ulusal Bölgesel Kalkınma Stratejisi Belgesi çerçevesinde bölgesel mekansal strateji planlarını yapmak veya yaptırmak, planların uygulanmasını izlemek, değerlendirmek, bölgesel kalkınma stratejilerine mekansal içerik sağlamakla yükümlü olacaktır.

Gösterge (8.9.4.1.1) Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisi

8.9.5.1 Bölgesel Mekansal Planlama Birimini kurmak

Her bölgede, bölgesel mekansal stratejik planların geliştirilmesinden sorumlu, mekansal düzenlemeleri yapmak üzere değişik ölçekteki fiziksel planlardan sorumlu kuruluşlarla, yatırımcı kurum temsilcileri ve yerel yönetim birimleri temsilcilerinin katılacağı bir kurumsal yapının oluşturulması gerekli görülmektedir.

Gösterge (8.9.5.1.1) Bölge Mekansal Planlama Biriminin oluşturulması

8.9.5.2 Bölgesel Stratejik Planların Ulusal Bölgesel Kalkınma Komitesince onayını sağlamak

Stratejik Mekansal Bölge Planları, bölgedeki stratejik mekansal kararları içeren ve alt ölçeklerde hazırlanan planlara temel olan ana karar planları olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik ve sosyal gelişme hedeflerini mekansal boyutu ile ele alan Stratejik Mekansal Bölge Planları, Bölge Mekansal Planlama Birimi tarafından hazırlanacaktır. Yeni kurumsal yapılanmada Bölge Stratejik Planlama Birimi'nin sorumluluğunda yapılacak “Bölgesel Stratejik Planların” yapılacak yasal düzenlemelerle “Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisi Komitesi”nce onayının sağlanması öngörülmektedir.

Gösterge (8.9.5.2.1) Stratejik Bölge Planı

Eylem ve Gösterge Listesi

NO	EYLEM	NO	GÖSTERGE
8.1.1.1	Her bölgedeki işgücü potansiyelini belirlemek	8.1.1.1.1	İşgücü istatistikleri, sektörel istatistikler
8.1.1.2	Öncelikli sektörlerin belirlenerek farkındalığın artırılması için yerel çalışmalar yapmak	8.1.1.2.1	Verilen seminerler, kurslar, yayınlar
8.1.1.3	Öncelikli sektörlerle yönelik istihdam artırıcı teşvik sistemleri tanımlamak	8.1.1.3.1	Bütçede yer alması, verilen teşvik miktarı
8.1.2.1	Öncelikli sektörlerle yönelik eğitim programları geliştirilerek vasıflı ve ara eleman açığını kapatmak	8.1.2.1.1	Açılan mesleki program, meslek kursları sayısı, mezun edilen öğrenci sayısı
8.1.2.2	İşgücü piyasası bilgi sistemlerini geliştirmek	8.1.2.1.2	İşgücü istatistikleri bilgi akışı ölçümleri
8.1.3.1	Girişimciliği destekleme programlarını bölgelerin özelliklerine göre tanımlamak	8.1.3.1.1	Açılan program sayısı, başvuru sayısı
8.1.3.2	Mikro kredilendirme / risk sermayesi kolaylıkları sağlamak	8.1.3.2.1	Bütçede yer alması, verilen kredi miktarı
8.1.3.3	Yöreye ilişkin potansiyel yatırım alanlarının tanıtımı / bilgilendirmesini yaygınlaştırmak	8.1.3.3.1	Verilen seminerler, kurslar, yayınlar
8.1.3.4	İşgücüne beceri kazandırmaya yönelik çok yönlü programlar başlatmak	8.1.3.4.1	Verilen seminerler, kurslar, yayınlar
8.1.3.5	Dengeli işgücü piyasası oluşturmak ve sektörlerarası koordinasyon için daha aktif bir kurumsal yapı oluşturmak	8.1.3.5.1	Ücret göstergeleri, işgücü göstergeleri
8.1.4.1	Yatırımlara yönelik bürokratik engelleri azaltmak, şeffaf ihale ve denetleme sürecini geliştirmek	8.1.4.1.1	Resmi Gazetede yer alması
8.1.4.2	Yatırım için güvenli ortam oluşturmak ve sermayeyi riske karşı güvence altına almak için uygun kredi ve vergi politikaları belirlemek	8.1.4.2.1	Resmi Gazetede yer alması
8.1.4.3	Bölgesel ve sektörel bazda devlet yardımlarını ve teşviklerini kontrollü olarak artırmak ve geliştirmek	8.1.4.3.1	Bütçede yer alması, verilen yardım ve teşvik miktarı
8.1.4.4	Verilen yatırım teşviklerinin izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin kontrol mekanizmalarını oluşturmak	8.1.4.4.1	Denetim raporları
8.1.5.1	Yenilikçilik odaklı üniversite-sanayi işbirliğini sağlamak	8.1.5.1.1	Ortak proje sayısı
8.1.5.2	Üretim faktörü olarak kültürel birikimin üretimde kullanılmasını sağlamak	8.1.5.2.1	Düzenlenen kurslar, bilgilendirme toplantıları
8.1.5.3	AR-GE ve bölgesel yenilikçilik merkezleri kurulması projelerini desteklemek ve hızlandırmak	8.1.5.3.1	Açılan merkez sayıları, merkezlerde yer alan firma sayıları
8.1.5.4	AR-GE teşvikleri artırmak ve yaygınlaştırmak	8.1.5.4.1	Bütçede yer alması, verilen kredi miktarı
8.1.5.5	Yeni teknolojilere uyum, yeni teknoloji yaratılması ve transferinde destek mekanizmaları tanımlamak	8.1.5.5.1	Patent/proje sayısı, bütçede yer alması
8.1.5.6	Yenilikçiliğin geliştirilmesinde ulusal ve bölgesel ağlar oluşturmak	8.1.5.6.1	Yerel/bölgesel koordinasyon birimleri, intranet sistem kurulumu
8.1.6.1	Mevcut kümeleri tespit ederek geliştirmek	8.1.6.1.1	Sektörel istatistikler

8.1.6.2	Ulusal ve uluslar arası düzeyde kümelerarası ilişkileri kuvvetlendirecek ağlar oluşturmak	8.1.6.2.1	Yerel/bölgesel koordinasyon birimleri, intranet sistem kurulumu
8.1.6.3	Öncelikli sektörlerle ilişkin kümelere teşvik sağlamak	8.1.6.3.1	Bütçede yer alması, verilen teşvik miktarı
8.1.7.1	Tarımsal alana hizmet eden kurumlar arasında eşgüdüm sağlamak	8.1.7.1.1	Yerel/bölgesel koordinasyon birimleri
8.1.7.2	AB Ortak Tarım Politikasını ve Türkiye şartlarını göz önüne alan istikrarlı ve güvenilirliği yüksek destekleme politikaları konusunda mevzuat düzenlemeleri oluşturmak	8.1.7.2.1	Resmi Gazetede yer alması
8.1.7.3	Türkiye'nin AB kaynaklı tarımsal/kırsal kalkınma fon kullanım kapasitesini yükseltmek	8.1.7.3.1	Kapasite artışı, üretilen proje sayısı, tahsisat miktarı, ödemelerin tahsisata oranı
8.1.7.4	Örgütsüz tarım üreticisinin çıkarlarının korunması amacıyla örgütlenmelerini güçlendirmek/arttırmak	8.1.7.4.1	Dernek sayısı, toplantılar
8.1.7.5	Kırsal alanların kendine özgü karakterinin, sahip olduğu değerleri tespit etmek, bu nitelikteki kırsal kalkınma projelerini hayata geçirmek ve bu projelere halkın katılımını sağlamak	8.1.7.5.1	Envanter çalışmaları, proje sayısı, katılımcı sayısı
8.1.7.6	Kırsal sanayi işletmelerine ve tarımsal işletmelere yönelik yatırımları desteklemek	8.1.7.6.1	Bütçede yer alması, yatırım artışı miktarı
8.1.7.7	Çiftçiler ve tarımsal işletmeler için düşük faizli banka kredileri vermek	8.1.7.7.1	Bütçede yer alması, verilen kredi miktarı
8.1.7.8	Çiftçilere eğitim vermek	8.1.7.8.1	Finansman miktarı, eğitim programları ve programa katılan çiftçi sayısı
8.1.8.1	Kırsal turizmi desteklemek	8.1.8.1.1	Proje sayısı, turist sayısındaki artış, eğitim sayıları ve katılımcı göstergeleri, yaratılan istihdam olanakları, gelir göstergeleri
8.1.8.2	El sanatlarını ve zanaate dayanan ürünleri geliştirmek	8.1.8.2.1	Düzenlenen kurslar, bilgilendirme toplantıları, yaratılan katma değer, ürünlerin geliştirilmesi için yapılan yatırım miktarı
8.1.8.3	Ekolojik/organik tarım ve biyolojik çeşitliliğe yönelmek ve bu alanda AR-GE çalışmalarını desteklemek	8.1.8.3.1	Bilgilendirme toplantıları, verilen teşvik miktarı, yetiştirilen ürün çeşidi, alınan patent sayısı, organik tarım ve biyolojik çeşitliliğe yönelik pilot uygulamalar ve yatırımlar
8.1.8.4	Yerli tohum bankasını kurmak	8.1.8.4.1	Geliştirilen tohum çeşidi miktarı ve sayısı, kurulan birim sayısı, banka kapasitesi
8.1.9.1	Geleneksel mimarinin belirlenerek yöresel mimari özelliklerin korunmasında toplumsal katılım ve desteğinin sağlanmasına yönelik köy içi çalışmalar yapmak	8.1.9.1.1	Bilgilendirme toplantıları, envanter çalışması, proje sayısı
8.1.9.2	Tarihi, kültürel ve doğal değerler envanterinin çıkarılarak sürekli güncellenmesini sağlamak	8.1.9.2.1	Envanter çalışmaları, veri tabanı oluşturma
8.1.9.3	Kırsal kültürel mirasın korunarak turizm amaçlı sürdürülebilir kullanımında teşvikler sağlamak	8.1.9.3.1	Bilgilendirme toplantıları, verilen teşvik miktarı, teşvik sayısı, teşvikten yararlanan başvuru adedi
8.1.10.1	Yörelere göre optimum ekonomik işletme büyüklüğünü tespit etmek	8.1.10.1.1	Envanter çalışması
8.1.10.2	Tarıma elverişli kamu arazilerini tarımsal üretime kazandırmak	8.1.10.2.1	Açılan arazi büyüklüğü
8.1.10.3	Aşırı parçalanmış tarımsal arazileri birleştirecek arazi düzenleme ve arazi toplulaştırma çalışmalarını hızlandırmak	8.1.10.3.1	Envanter çalışması, yeniden parselleme araştırmaları, rapor ve planları
8.2.1.1	Sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaştırılmasını desteklemek, etkinliklerinin artırılmasını sağlamak	8.2.1.1.1	Bilgilendirme, kurulan dernekler, STK sayısı, STKlar tarafından düzenlenen organizasyon sayısı
8.2.1.2	Yerel ve bölgesel aidiyet duygusunu geliştirecek projeler geliştirmek	8.2.1.2.1	Organizasyon sayısı, proje sayısı

8.2.1.3	Farklı sosyal gruplar arasındaki ilişkileri güçlendirecek ve güven ortamı yaratacak araçları geliştirmek	8.2.1.3.1	Toplantılar, seminerler, STK aktiviteleri sayısı
8.2.2.1	Bölgedeki genel eğitim düzeyini yükseltecek eğitim programlarını düzenlemek	8.2.2.1.1	Okuryazar oranı, açılan program sayısı, örgün ve yaygın eğitimden mezun sayısı, bilgisayar okur yazarlığında artış oranı
8.2.2.2	Örgün ve yaygın eğitim programlarıyla toplumun eğitim düzeyini yükseltmek	8.2.2.2.1	Meslek kursları sayısı, mezun edilen öğrenci
8.2.2.3	Yüksek eğitim ve mesleki eğitim yardımıyla nitelikli işgücü kapasitesini arttırmak	8.2.2.3.1	Açılan meslek lisesi sayısı, meslek kursları sayısı, mezun edilen öğrenci
8.2.3.1	İş gücü istihdam ve eğitim programları arasında bağlantılı kurulmasına ilişkin yerel analiz çalışmaları yapmak ve buna ilişkin veri sistemi oluşturarak kontrolünü sağlamak	8.2.3.1.1	İstihdamdaki artış, veri alttabanı, girilen bilgi sayısı, analiz çalışmaları
8.2.4.1	Sosyal güvenliğe yönelik yasal düzenlemeleri getirmek	8.2.4.1.1	Resmi Gazetede yer alması
8.2.4.2	Kamu çalışanlarının ve çeşitli meslek gruplarının çıkarlarını korumak için örgütlenmelerini kolaylaştırmak	8.2.4.2.1	Kurulan yeni örgütler, STKlar, meslek odaları üye sayısı
8.2.4.3	Sektörel üretim örgütlenmesinde yeni destekler belirlemek	8.2.4.3.1	Resmi Gazetede yer alması
8.2.5.1	Farklı sosyal ve gelir gruplarına yönelik konut yatırımlarını çeşitlendirmek	8.2.5.1.1	Üretilen konut sayısı ve çeşidi
8.2.5.2	Toplu taşıma alternatiflerini çeşitlendirmek	8.2.5.2.1	Kapasite artışı, üretilen proje
8.2.5.3	Kanalizasyon sistemleri gelişimini ve içilebilir nitelikte su teminini sağlamak	8.2.5.3.1	Kapasite artışı, üretilen proje
8.2.5.4	İletişim altyapısını geliştirmek: kapasite artışı, üretilen proje	8.2.5.4.1	Kapasite artışı, üretilen proje
8.2.5.5	Temel ihtiyaçlara (eğitim, sağlık, barınma, sosyal güvenlik, kültür ve diğer sosyal donatılara) ilişkin kapasiteyi ve erişimi arttırmak	8.2.5.5.1	Kapasite artışı, kişi başına düşen servis değeri
8.2.5.6	Merkeze erişilebilirliği geliştirmek	8.2.5.6.1	Üretilen proje sayısı
8.2.6.1	Toplumun en dezavantajlı kesimlerine ulaşarak, bu kesimlere yönelik özel programlar belirlemek	8.2.6.1.1	Programlar ve katılımcı sayısı, yeşil kart ya da alternatif uygulamadan yararlanan kişi sayısı ve harcamaların miktarı
8.2.6.2	Az gelişmiş bölge ve yörelerde sağlık alanında yatırımlar yapmak	8.2.6.2.1	Yatırım miktarı, hastane, sağlık ocağı sayısı, nüfus başına düşen sağlık personeli sayısı, doktor/hemşire başına düşen hasta sayısı,
8.2.7.1	Toplumun dezavantajlı kesimleri lehine uygulanan kamu transfer politikaları ile gelirin yeniden dağılımını sağlamak	8.2.7.1.1	Gini katsayısı
8.2.7.2	Vergi politikalarını gelir dağılımı gözetilerek yeniden düzenlemek	8.2.7.2.1	Resmi Gazetede yer alması
8.2.8.1	Ailelerin aile planlaması konusunda bilinçlendirmesi ve eğitimini desteklemek	8.2.8.1.1	Bilgilendirme, toplantılar, seminerler, nüfus artış hızı
8.3.1.1	Merkez ile bağlantılı bölgesel ve yerel ölçekte bilgi bankaları oluşturmak, arşivleri güncellemek	8.3.1.1.1	Veri tabanı oluşturma, güncellenen arşiv sayısı, veri bankası kapasitesi
8.3.1.2	Bölgelerin bilgilerini sürekli aktarabileceği sistemi oluşturmak ve derlenen bilgilere erişimi kolaylaştırmak	8.3.1.2.1	Yerel koordinasyon birimleri, oluşturulan bilgisayar programlarına erişim, kullanıcı sayısı
8.3.1.3	Her sektör için bölge bazında tematik envanterlerin (toprak, su, kültür, orman, turizm, afet, ekonomi, vb) oluşturulmasını ve güncellenmesini sağlamak	8.3.1.3.1	Oluşturulan envanterler, kullanıcı sayısı
8.3.1.4	Veri depolamada araştırma ve geliştirme projelerini desteklemek	8.3.1.4.1	Proje sayısı
8.3.1.5	Veri depolamada uzman kişilerin yetiştirilmesini sağlamak	8.3.1.5.1	Kurslar, seminerler, yararlanan kişi sayısı

8.3.2.1	Teknolojinin kullanımına ilişkin temel ve ileri düzeyde eğitimlerin yaygın biçimde verilmesini sağlamak	8.3.2.1.1	Programlar ve katılımcı sayısı
8.3.2.2	Kurumlarda CBS ve benzeri sistemlerin kullanımını geliştirmek ve uzman personelin istihdamını sağlamak	8.3.2.2.1	Kurulan sistem, uzman kişi sayısı
8.3.2.3	CBS konusunda personel eğitimlerinin gerçekleştirilmesi ve sürekli eğitimlerinin sağlamak	8.3.2.3.1	Düzenlenen kurslar, verilen eğitim ve yararlanan kişi sayısı
8.3.3.1	Resmi istatistiklere erişimi sağlayan bir portal oluşturmak	8.3.3.1.1	Portal üzerinden veriye erişen kullanıcı sayısı, kullanıcı sayısındaki artış
8.3.3.2	Kullanıcının resmi istatistik bilincini artırmak	8.3.3.2.1	Düzenlenen etkinliklere katılan kişi sayısı
8.4.1.1	Yerel ölçekte çevre değerleri (toprak, tarım toprakları, orman,su havzaları, jeolojik, ekolojik riskli alanlar, endemik türler,flora ve fauna,...) envanteri hazırlanarak ve /veya güncellenerek bu bilgileri fiziki mekanla ilişkilendiren haritaları hazırlamak	8.4.1.1.1	Oluşturulan haritalar
8.4.1.2	Bölgesel ölçekte çevre değerlerinin korunarak geliştirilmesine yönelik projeler ve altyapı yatırımlarını gerçekleştirmek	8.4.1.2.1	Üretilen proje, yatırım miktarı
8.4.1.3	Kentsel ve kırsal alanda, Avrupa Birliğinin ilgili Şartnamelerinin kabulüne yönelik özendirici düzenlemelerin hayata geçirilmesi için belediyelere proje hazırlamada teknik, işgücü eğitim ve parasal destek vermek	8.4.1.3.1	Hazırlanan proje, verilen kurslar, yararlanan kişi sayısı,Avrupa Kentsel Şartını kabul eden belediye sayıları
8.4.1.4	Ekolojik açıdan hassas bölgeleri saptayarak bu bölgelerin korunması için bu bölgede yer alan yerleşmelerde katı atık, arıtma, çevre dostu enerji politikalarına öncelikler bazında teknik altyapısını geliştirmek	8.4.1.4.1	Altyapı çalışması yapılan alan, ekolojik kırılgan bölge büyüklüğü, haritaları
8.4.1.5	Ulusal su politikasına yön verecek sorumlu kurum oluşturulmak ve yasal düzenlemeyi gerçekleştirmek	8.4.1.5.1	Resmi Gazetede yer alması, oluşturulan kurum
8.4.2.1	Çevresel atıkların toplanması, yeniden değerlendirilmesi ve elden çıkarılmasıyla ilgili yasal ve yönetsel mevzuatın tek bir çatı altında toplanmasını sağlamak	8.4.2.1.1	Resmi Gazetede yer alması
8.4.2.2	Kentsel ve bölgesel ölçümlere ilişkin çevre kirliliği ölçüm laboratuvarlarını kurmak	8.4.2.2.1	Kurulan laboratuvar sayısı
8.4.2.3	Ekolojik açıdan hassas bölgelerde yer alan yerleşmelerde katı atık, arıtma, afet, riskler, çevre dostu enerji politikalarına öncelikler sağlayacak yasal düzenlemeler çıkarmak	8.4.2.3.1	Resmi Gazetede yer alması
8.4.3.1	Alternatif enerji çalışmalarına bütçe ayrılması ve yerel ölçekte geliştirilecek rüzgar, jeo-termal, bio-gaz, güneş enerjisi gibi girişimlere teşvik vermek	8.4.3.1.1	Bütçede yer alması, verilen yardım ve teşvik miktarı
8.4.3.2	Ekonomik sektörlerin enerji ihtiyacı için kısa ve uzun dönemli kestirimleri yapmak	8.4.3.2.1	5-20 yıllık sektör bazında yenilenebilir enerji miktarı kompozisyonu
8.4.3.3	Bölgesel potansiyeller gözetilerek ve kırsal alanlarda peyzajın korunarak yenilenebilir enerji kaynaklarının yaratılmasını sağlamak	8.4.3.3.1	Yapılan yatırım miktarı
8.4.4.1	Mal ve hizmet akışında karayolu ulaşımına alternatif ulaşım türlerinin kullanımını özendirerek yasal düzenlemeleri (vergi indirimi, teşvik, reklam ayrıcalıkları gibi) sağlamak	8.4.4.1.1	Bütçede yer alması, verilen yardım ve teşvik miktarı
8.4.4.2	Özellikle az gelişmiş bölgelerde ulaşım olanaklarının çeşitlendirilerek artırılması için hazırlanacak projelere mali kaynak ayrılmasını sağlamak	8.4.4.2.1	Bütçede yer alması, proje sayısı
8.5.1.1	İl ve ilçe bazında standart, karşılaştırılabilir, güvenilir veri üretiminin sağlanması için gerekli bilimsel çalışmalarını başlatmak	8.5.1.1.1	Veri üretimi
8.5.1.2	Verilerin ortak bir formatta sunumu ve kurumlararası paylaşımını sağlamak	8.5.1.2.1	Erişimin kurallarının belirlendiği ortak bilgi sistemi

8.5.1.3	İl ve ilçe bazında ekonomik ve sosyal göstergelerin düzenli olarak yayınlanmasını sağlamak	8.5.1.3.1	İstatistiklerin yayınlanması
8.5.1.4	Yeni bölge tanımlaması yapılırken illerde yer alan farklı aktörlerin (valilik, yerel yönetim, sivil toplum, vb.) görüşlerinin alınarak diğer illerle olan fiziksel, ekonomik, sosyal ilişkilerin yoğunluğunu belirlemek	8.5.1.4.1	Değerlendirme raporları
8.5.2.1	Yerleşmeler arası ekonomik ilişki ve bağlantıları araştırmak (TÜİK istatistik verileri ile ekonomik, sosyal, mekansal ilişkilerin ortaya konduğu araştırma sonuçlarının birarada değerlendirilerek yeni NUTS'ların tanımlanması)	8.5.2.1.1	Yeni NUTS II (planlama) bölgeleri
8.6.1.1	Yeniden tanımlanan (NUTS II) bölgeleri için bölge planları yapmak	8.6.1.1.1	Bölge planları
8.6.2.1	Bir komisyon oluşturularak yetki çakışma alanlarını ve çelişkileri belirlemek, farklı mekansal ölçeklerde yer alacak plan türlerinin, içeriklerinin ve sorumlu kuruluşların ilgili taraflarca belirlenerek planlama sistemini sadeleştirmek	8.6.2.1.1	Bölgesel Kalkınma Ulusal Komitesi
8.6.3.1	Mevzuat düzenlemeleri ile yetki kargaşasını önlemek	8.6.3.1.1	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
8.7.1.1	Bölge planlarının içeriğini tanımlayan bir yönetmelik hazırlamak	8.7.1.1.1	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
8.7.2.1	Bölge planlarının hazırlanma ve uygulanma sürecini tanımlayan yasal düzenlemeleri yapmak	8.7.2.1.1	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
8.7.3.1	Bölge planlarının hazırlanması ve onaylanması sürecinde ilgili tüm kesimleri bilgilendirmek ve planlara itiraz mekanizmalarını yasal çerçevede düzenlemek	8.7.3.1.1	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
8.7.4.1	Plan izleme ve gözden geçirme mekanizmalarını mevzuat düzenlemelerinde açık ve net bir biçimde tanımlamak	8.7.4.1.1	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
8.8.1.1	"Bölgesel kalkınma ulusal stratejisi"nin içeriği, hazırlanma süreci ve katılımcı kuruluşları belirlemek	8.8.1.1.1	Bölgesel kalkınma ulusal stratejisi
8.8.2.1	Kalkınmada öncelikli yöreler tanımının ve uygulamalarının bölgesel gelişme stratejileri çerçevesinde gözden geçirilerek uyarlanabilirliğini sağlamak	8.8.2.1.1	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
8.8.2.2	Yatırımcı kurum/kuruluşların belirlenen bölgesel öncelikler doğrultusunda bütçelerini hazırlamalarını sağlamak	8.8.2.2.1	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
8.8.2.3	Teşvik sistemini yeniden yapılandırmak	8.8.2.3.1	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
8.8.3.1	Bölge planlarının uygulamaya aktarılması sürecini tanımlayan yasal düzenlemeleri yapmak	8.8.3.1.1	Bölge planları
8.9.1.1	Kalkınma ajansları yasasını gözden geçirmek	8.9.1.1.1	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
8.9.2.1	Kalkınma Ajansları'nın bölgelerin ekonomik gelişimi, rekabet edebilirliği alanlarındaki yetki ve sorumluluklarının tanımlandığı düzenlemeleri yapmak	8.9.2.1.1	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
8.9.3.1	Mevcut yasal sistemi irdeleyerek boşluklarının giderilmesine yönelik gerekli yönetmelik ve tüzükleri hazırlamak	8.9.3.1.1	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
8.9.4.1	Bölgesel kalkınma ulusal stratejisi çerçevesinde Kalkınma Ajanslarının bölgesel ekonomik gelişmedeki rolünü belirginleştirmek	8.9.4.1.1	Bölgesel kalkınma ulusal stratejisi
8.9.5.1	Bölgesel Mekansal Planlama Birimini kurmak	8.9.5.1.1	Bölge Mekansal Planlama Biriminin kurulması
8.9.5.2	Stratejik Bölge Planların Bölgesel Kalkınma Ulusal Komitesince Onayını sağlamak	8.9.5.2.1	Stratejik Bölge Planı

IV. BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR BÖLGELER/ KENTLER KOMİSYONU ÇALIŞMASININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Komisyonumuzda yapılan çalışmalar sonucunda bölgesel kalkınma ve bölgelerin ve yerelin rekabet gücünün artırılması konusunda ana yaklaşım biçimi, temel politikalar ve bunlara yönelik olarak geliştirilen stratejiler aşağıda bölümlerde özetlenerek sunulmuştur.

İktisadi ve Sosyal Kalkınma İçin Temel Politika Önerileri ve Stratejiler

İktisadi kalkınma ile iktisadi büyüme kavramları sıklıkla birbirleri yerine kullanılan, ancak birbirlerinden tamamen farklı olan kavramlardır. İktisadi büyüme, belli bir dönemde bir ekonominin GSYİH'daki artışı ifade ederken, iktisadi kalkınma, büyüme gibi niceliksel bir değişkenin yanı sıra, bazı niteliksel değişimleri de kapsamaktadır. Bu nedenle farklı konularda bölgeleri ve onların gelişme süreçlerini yönlendirecek ve destekleyecek iktisadi kalkınma politikaların belirlenmesi gereklidir.

Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Politikaları, Stratejiler ve Eylemler

Tarımsal kalkınmayı hızlandırmak, tarımsal verimliliği arttırmak için sosyal, kurumsal ve iktisadi düzenlemelere gidilmesi, tarımsal kalkınmayı ve bununla ilintili sanayilerin bir bütün olarak değerlendirilmesi, kırsal alanda ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, kırsal alanda arazi mülkiyet dağılımının revize edilmesi, tarımsal ve kırsal kalkınma politikamızda izlenmesi gereken temel stratejiler olmalıdır. Bu bağlamda, tarımsal alana hizmet eden kurumlar arasında eşgüdüm ve koordinasyonu sağlamak, Ortak Tarım Politikası (OTP)'ni ve Türkiye şartlarını göz önüne alan istikrarlı ve kredibilitesi yüksek destekleme politikaları uygulamak, tarımsal sulama ağını geliştirmek ve su kaynaklarını yönetmek, Türkiye'nin AB kaynaklı tarımsal/kırsal kalkınma fon kapasitesini yükseltmek, çiftçileri bilinçlendirmek ve onlara eğitim vermek, çiftçiler ve tarımsal işletmeler için düşük faizli banka kredileri vermek, tarımsal kalkınmayı hızlandırmak için gerekli sosyal, kurumsal ve iktisadi düzenlemelere gidilmesinin öncelikli eylemlerini oluştururken; kırsal sanayi işletmelerine ve tarımsal işletmelere yönelik yatırımlar yapılması ise tarımsal kalkınmayı ve bununla ilintili sanayileri bir bütün olarak değerlendirme stratejimizin temel eylemi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, tarım sektöründeki üretim teknolojisini en uygun biçimde yenilemek, bu konudaki AR-GE ve eğitim faaliyetlerine ağırlık vermek, tarımsal üretimin doğal şartlara bağımlılığını azaltacak düzenlemelere yönelmek de tarımsal verimliliğin artırılması adına öncelik verilmesi gereken eylemler olarak tanımlanmıştır.

Bunun yanı sıra kırsal turizm, el sanatları/ zanaata dayanan ürünlerin geliştirilmesi ve organik tarıma ve biyolojik çeşitliliğe yönelmek kırsal alanda ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi stratejimizdeki eylem planımızın iskeletini oluştururken; yörelere göre ekonomik işletme büyüklüğünü tespit etmek, ekonomik işletme büyüklüklerin yasal düzenlemelerle daha küçük parçalara bölünmesini engellemek ve aşırı parçalanmış tarımsal arazileri birleştirecek arazi düzenleme ve arazi toplulaştırma çalışmalarını hızlandırmak kırsal alanda arazi mülkiyet dağılımının revize edilmesi stratejimizin belli başlı eylemleri olarak sunulmuştur.

Sanayi Kalkınma Politikaları, Stratejiler ve Eylemler

Ulusal ve uluslar arası sermaye akışının kolaylaştırılması ve yerel sermayenin harekete geçirilmesi ve fiziksel altyapının iyileştirilmesi bölgesel sanayi kalkınma politikalarımızın temel stratejilerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, yatırımlara yönelik bürokratik engellerin

azaltılması, şeffaf ihale ve denetleme sürecini geliştirmek, yatırım için güvenli ortam oluşturmak ve sermayeyi riske karşı güvence altına almak için uygun kredi ve vergi politikalarını belirlemek, bölgesel ve sektörel bazda devlet yardımlarını ve teşviklerini kontrollü olarak artırmak ve geliştirmek, verilen yatırım teşviklerinin izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin kontrol mekanizmaları oluşturmak, endüstriyel üretimdeki temel darboğazımız olan sermaye yetersizliğini aşmadaki belli başlı eylemler olarak sunulmaktadır.

Sanayi üretiminde bölgesel eşitsizliği yansıtan bir başka temel sorun olan fiziki altyapı yetersizliğini çözebilme için ise plan, program ve proje bütünlüğünü sağlamak, proje bazında kamu destekleri, bölgelerarası ulaşım ve iletişim sistemlerini güçlendirmek, demiryolu sistemlerini ulaşım sistemleri içerisinde önceliklendirmek önerilen belli başlı eylemler olmaktadır.

Sürdürülebilir Rekabet Politikaları, Stratejiler ve Eylemler

Türkiye'deki ulusal/bölgesel rekabet gücünde yaşanan yetersizlikleri aşmak için rekabetçilikte bölgesel yenilik sistemlerinin geliştirilmesi ve kümelenme politikalarının desteklenmesi temel stratejilerimizdir. Bu stratejiler çerçevesinde düşünülen eylemler ise yenilikçilik odaklı üniversite-sanayi işbirliği, üretim faktörü olarak kültürel birikimin üretimde kullanılması, AR-GE ve bölgesel inovasyon merkezleri kurulması projeleri, AR-GE teşviklerinin (mali ve diğer) bölgesel eşitsizliklerle orantılı olarak sağlanması, bilişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması, yeni teknolojilere uyum, yeni teknoloji yaratılması ve transferinde destek mekanizmalarının tanımlanması, mevcut kümelerin tespiti, ulusal ve uluslar arası düzeyde kümelerarası ilişkileri kuvvetlendirecek ağlar oluşturulması, öncelikli sektörlerle ilişkin kümelere teşvik sağlanması olmaktadır.

Sürdürülebilir İstihdam Politikaları, Stratejiler ve Eylemler

Bölgelerdeki potansiyel kaynakların tespiti ve istihdam alanları yaratacak şekilde değerlendirilmesi; mesleki ve teknik eğitimin desteklenerek kalifiye işgücünün talebe uygun şekilde artırılması; yerel girişimciliğin ve KOBİ'lerin esnek işgücü örgütlenmesine yönelik (sektörlerarası işgücü hareketliliği) desteklenmesi temel stratejiler olarak öne sürülmektedir. Bu stratejiler çerçevesinde önerilen eylemler ise her bölgedeki işgücü ve sektörel potansiyellerin ve kaynakların tespiti, öncelikli sektörlerle yönelik istihdam artırıcı teşvik sistemlerinin tanımlanması, öncelikli sektörlerle ilişkin farkındalığın artırılmasına yönelik yerel çalışmalar, öncelikli sektörlerle yönelik eğitim programlarının geliştirilerek vasıflı ve ara eleman açığının kapatılması, işgücü piyasası bilgi sistemlerinin geliştirilmesi, girişimciliği destekleme programları, mikro kredilendirme / risk sermayesi kolaylıkları, yöreye ilişkin potansiyel yatırım alanlarının tanıtımı /bilgilendirme, işgücünün çok yönlü vasıflar kazanmasında eğitim programları, dengeli işgücü piyasası oluşturma ve sektörlerarası koordinasyon için daha aktif bir kurumsal yapı oluşturma faaliyetleridir.

Sosyal Politikalar, Stratejiler ve Eylemler

Sağlık, sosyal güvenlik ve temel altyapı hizmetlerine erişim kapasitesini geliştirmek, örgütlü bir toplum yaratabilmek iktisadi kalkınma sürecinde izlenmesi gereken temel sosyal politikalardan olmalıdır. Bu bağlamda, kırsal alandaki kadın ve çocuk işgücü sorunları başta olmak üzere sosyal güvenlik alanındaki yetersizliklerle baş edebilmek için sosyal güvenliği geliştirmeye yönelik yasal düzenlemelere gidilmesi özellikle toplumdaki en dezavantajlı

bireylerin sosyal güvenlik hizmetlerine erişim kapasitesini geliştirilmesi için yapılması gereken eylemlerden biridir.

Benzer şekilde, yeşil kart uygulamasında yaşanan sorunlara karşın, bu uygulamayı toplumun en dezavantajlı kesime koşulsuz ancak kontrollü biçimde ulaştırabilmek, gelişmiş bölge ve yörelerde sağlık alanında yatırımlar yapmak ve doktor, hemşire, ebe gibi sağlık personelinin sayısını arttırıcı kalıcı ve istikrarlı teşvik ve tedbir uygulamalarına yönelmek az gelişmiş yöre insanların sağlık hizmetlerine erişim kapasitelerini yükseltmek adına gerçekleştirilmesi gereken eylemlerdir. Ayrıca, temiz içme suyu ve kanalizasyon sisteminin geliştirilmesi, merkeze erişilebilirliğin sağlanması gibi temel altyapı hizmetlerine erişim için yeni yatırımlara yönelinmelidir.

Yanı sıra, bölgeye özgün olsun ya da olmasın çeşitli toplumsal, siyasi, ya da farklı alt kimlik sorunlarını aşabilmek adına yapılacak örgütlenme faaliyetlerinin önündeki her türlü engelin kaldırılması, kamu çalışanlarının ve çeşitli meslek gruplarının çıkarlarını korumak için örgütlenmelerinin kolaylaştırılması, tarım üreticisinin örgütlenmesinde yeni desteklerin belirlenmesi, örgütlü ve bilinçli bir toplum yaratabilmek için yapılması gereken eylemler olarak sunulmuştur. Ayrıca, yeterince örgütlü olmayan tarım üreticilerinin üretici organizasyonları, kooperatif ve birlikler, vb. altında örgütlenmeleri AB ve diğer dış kaynaklı teşvik ve fonlardan yararlanma kapasitesini yükseltecek ve böylece çiftçi kazancını ve refahını arttırabilecektir.

Bölgelerin/Yerelin Kalkınması ve Rekabet Gücü Kazanması İçin Bölgelerin Yapılarının Güçlendirilmesine Yönelik Ana Yaklaşım, Politikalar ve Stratejiler

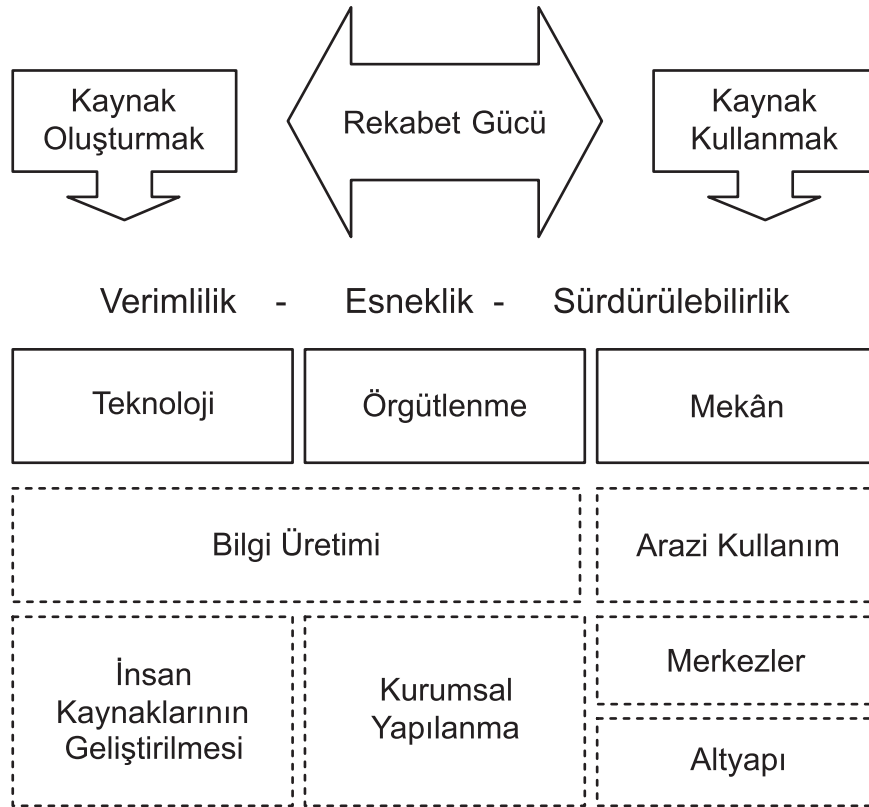
Geçmişte yapılan planlama çalışmalarında da görüldüğü gibi gelişmişlik farklılıklarının giderilmesinde az gelişmiş bölgelere kaynak aktarımı bölgelerarası gelir farkları sorununa kısa vadeli çözümler sunmaktadır. Uzun vadede zayıf olan bölgelerde büyümenin hızlandırılması ve gelirin artırılabilmesi için, fiziki ve beşeri kaynaklara yatırım yapmak ve bölgelerin tümünün rekabet gücünü arttırmak gereklidir. Bu çerçevede ulaşım, sağlık, eğitim, enerji, telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri gibi temel altyapıların iyileştirilmesi, AR-GE ve yenilikçiliğe sağlanan desteklerinin artırılması, bölge gereksinimlerine göre iş gücü piyasasının, özellikle eğitim yoluyla değişen ekonomik koşullara uyum sağlanması ve başta KOBİ'ler olmak üzere yatırım destekleri ile işletmelerin geliştirilmesi ve yeni iş imkanları için artırılması gereklidir.

Bu yaklaşımın doğası gereği, yerel kimlik, coğrafi, kültürel, ekonomik ilişki ağları gibi bölgeye özgü nitelikler önem kazanmaktadır. Bölge içinde birliğin ve huzurun sağlanabilmesi için yapabilirliği ve yerelliği ön plana çıkartıcı destek programlar ile az gelişmiş bölgelere proje geliştirmeye yönelik kaynak aktarımı olmalıdır.

Dünya ekonomisindeki hızlı değişim ve talep farklılaşmaları yerel motiflerin keşfini, değerlendirilmesini ve dolayısıyla, yerelliklerin yeniden üretilmesini beraberinde getirmektedir. Yerelin mevcut birikim ve potansiyellerin değerlendirilmesi ile dünya sisteminde yer edinilebilmesi, geri kalmış bölgelerin kalkınmasında yeni olanakları işaret etmekte ve yerel özellikler yeni bir kaynak olarak görülmektedir. Öte yandan, her bölgenin başka bölgelere ve küresel ağlara eklenmesi sürecinde standartlaşma baskısı da söz konusudur. Çünkü parçalanmış ve coğrafi olarak dağılmış üretim süreci, küresel olarak örgütlenen pazarlama ağları ve bu ağların yaşamasını sağlayan elektronik iletişim ağı, aynı kodlama sistemini kullanan küresel bir dil, küresel ölçütler, küresel üretim teknolojileri ve tüketim kalıpları gerektirmektedir.

Şekil 1'de de görüleceği üzere yeni bölgesel kalkınma politikalarında amaç, "rekabet gücü yüksek bölgeler yaratmak"tır. Bölgelerin rekabet edebilirliğinin sağlanmasındaki strateji; kaynak yaratmak, kaynakları verimli kullanarak bölgedeki yapısal değişmeyi ve kalkınmayı sağlamaktır. Tabanda üretilen projelerle gelişme öngörülmekte, bu projelerin oluşturulmasında altyapıyı güçlendirecek projeler arasında entegrasyonu sağlayacak, bütünleştirerek sinerji yaratacak bir yerel kurumsallaşmaya işaret edilmektedir. Yerel üretim sistemlerinin dönüştürülmesi ve uyarlanması, bilginin üretimi, içsel ve dışsal gelişme mekanizmalarının yaratılması bölge planlamanın yeni kapsamını oluşturmaktadır.

Şekil 1: Yeni Bölgesel Kalkınma Politikalarında Amaç ve Strateji İlişkisi (Kaynak: YTÜ 2005)

Komisyonumuz bölgelerin rekabet güçlerini artırmada iktisadi ve sosyal politikalar yanı sıra üzerinde durulması ve politikalar geliştirilmesi gerekli diğer konuları ve bunlara yönelik olarak tanımlanan stratejileri şöyle özetlemektedir.

Çevre Değerlerinin Korunması

21 yy.da çevre ve altyapı sorunları dünya gündemini belirlemeye devam etmekte ve çevre kalitesinin korunması amacıyla altyapının geliştirilmesi bölgelerin gelişmişlikleri açısından önem kazanmaktadır. Kuraklık, açlık ve yetersiz ve sağlıksız içme suyunun neden olduğu ölümler savaşlar kadar yıkıcı olabilmektedir. Bir yandan kuraklık hüküm sürerken, diğer yandan küresel ısınmanın yarattığı etkiyle bazı yerlerin sular altında kalacağı öngörülmektedir. Asit yağmurları, kimyasal gübreleme, tarım ilaçları ve ilkel sulama teknikleriyle verimsizleşen ve kirlenen topraklar tarımsal üretimi ve yaşamı zorlarken, hava kirliliği, atık sorunları, azalan su kaynakları, sağlıksız kentleşme gibi sorunlar kentsel yerleşmelerdeki yaşam kalitesini düşürmektedir.

Doğal çevre değerlerinin korunmasını göz ardı eden yatırımlar, su kaynaklarının kirlenmesi ve tüketilmesi, hava kirliliği, katı atıkların neden olduğu çevre sorunları, toprak kirliliği, orman varlığının azalmasının yarattığı sorunlar, su, toprak ve hava kirliliğine bağlı olarak kırsal ve kentsel yerleşmelerde yaşam kalitesinin olumsuz etkilenmesi yüz yüze olduğumuz ana sorunları oluşturmaktadır. Bu sorunların aşılabilmesi ülkesel ve bölgesel ölçekteki yatırımların yer seçiminde çevre değerlerinin korunması ilkesinin temel alınması çevre değerlerini koruyarak kalkınmayı hedefleyen politikalar geliştirerek mümkün olabilecektir.

Teknik Altyapının Geliştirilmesi

Teknik altyapı konusunda yaşanan sorunlar da bölgesel kalkınmanın önündeki engellerden birini oluşturmaktadır. Günümüz yaşamının olmazsa olmazı “enerji”nin üretiminde ve dağıtımındaki bölgeler arası eşitsizlikler, bölgelerin ve kentlerin talep ve potansiyellerini dikkate almayan ulaşım yatırımları, gerek çevrenin korunması, gerekse günlük hizmetlerin götürülmesi bağlamında yetersiz kalan teknik altyapı öne çıkan sorun alanlarını oluşturmaktadır. Alternatif enerji çalışmalarına bütçe ayrılması ve yerel ölçekte geliştirilecek rüzgâr, jeo-termal, bio-gaz, güneş gibi girişimlere teşvik verilmesi, mal ve hizmet akışında karayolu ulaşımına alternatif ulaşım biçimlerinin kullanımını özendirerek yasal düzenlemeler (vergi indirimi, teşvik, reklam ayrıcalıkları gibi) sorunların aşılmasında etkili olabilecek eylemler olarak görülmektedir.

Bilgi ve Teknoloji Üretimi

Gelişmekte olan ülkelerde, bilgi ve teknoloji üretiminin sanayileşmiş toplumlara bağımlı olması, ülkeler arası gelişmişlik farkının sürekli hale gelmesine neden olmaktadır. Bu eğilimin kırılabilmesi için temel araştırmalara, bilgi üretimine, uygulamaya ve teknoloji geliştirmeye dönük araştırmalara destek verilmesi, ekonomik gelişme stratejilerinin AR-GE’den bağımsız düşünülmemesi gereklidir. Ağırlıklı olarak tarım ekonomisine dayanan bölgelerde tarımsal faaliyetlerdeki veriminin artırılmasındaki güçlük, teknik altyapı eksikliğine olduğu kadar bilgi altyapısındaki eksikliklere dayanmaktadır. Bu nedenle, yenilikçiliğe yönelik çalışmalarının tarım sektörü içinde mutlaka yer alması ve organik tarımın geliştirilmesini destekleyecek finansal ve teknik araçların geliştirilmesini gerektirmektedir. Yenilikçiliğin yalnızca AR-GE boyutu ile ele alınmaması, yenilikçilik kadar katılımcılığı da esas alan yeni strateji, kavram, fikir ve örgütlenmelerin hepsini kapsayan sosyal yenilikçilik ortamının oluşturulması bütün sosyal gereksinimlerin karşılanması için anahtar olabilecektir.

Bölgedeki mevcut yatırımların piyasa koşullarına uyumunun artırılabilmesi rekabet güçlerinin geliştirilmesi için üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanması, üniversitelerin araştırma bütçelerinin ve yapılarının buna göre şekillenmesi gereklidir. Yerel girişimlerin artması, bu konuda teşvik ve bilgilendirmenin yaygınlaşması ile mümkün olabilecektir. Sermayenin üretime dönüştürülmesi için doğru yol ve yöntemlerin benimsenmesi, araştırma ve geliştirme ile uyum kapasitelerinin güçlendirilmesi için strateji oluşturulması zorunludur. Yerel kimlik ve özellikler korunurken, bunlara ilişkin coğrafi işaretleme/markalaşma koruma çabalarını destekleyecektir. Yöreye özgü marka ve coğrafi işaretleme teşvik edilmesi ile rekabetçi ve özgün markalaşmış kentler yaratmak mümkün olabilecektir.

Yaşam Kalitesinin Geliştirilmesi

Bölgesel kalkınma planı politikalarına yön veren temel ilkeler; yaşam kalitesinin iyileştirilmesi,

sosyal ve ekonomik dengeler, kültürel çeşitlilik ve fırsat eşitliğinin sağlanması, sosyal, ekonomik ve siyasal katılımcılığın sağlanması ve bu gelişmelerin sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda yapılmasıdır. Kentsel alanlar yanı sıra kırsal alanlarda da yaşam kalitesinin geliştirilmesi nüfusun dengeli dağılımı ve nüfus hareketlerinin düzenlenmesi açısından son derece önemlidir.

Yerel ve Özgün Kimliklerin Değerlendirilmesi

Çevre ve içinde yer alan yaşam biçimi bir bütün oluşturarak toplumsal olarak yeniden üretilen, sürekli değişim ve gelişim halinde olan toplumsal ilişkiler, kent kimliğinin yeniden tanımlanmasına neden olmaktadır. Toplumsal deneyimler, görüşler, inançlar, davranışlar toplumun sosyo-kültürel yapısını oluşturur. Kişinin toplumsal davranışlarını yönlendiren bu öğeler kentsel kimliğin oluşmasında da etkin rol oynar. Kenti geçmişten geleceğe bir süreklilik içinde algılamak ve kavramak gerekir. Doğal çevreden kaynaklanan kimlik elemanları kentin doğal çevre verileri ile ilgilidir. Doğal çevre verilerini topografik durum, iklim koşulları, su ögesi, bitki örtüsü, jeolojik durum, genel konum, vb. oluşturur. Bu faktörlerin farklılığı, kentleri birbirinden ayırır, tanımlar, özgün kılar ve kente kimlik verir. Kent kimliği kavramı çerçevesinde ele alınan kentin sahip olduğu doğal çevre verilerinin iyi analiz edilmiş olması, korunması, iyileştirilmesi ve vurgulanması, kentin olumlu kimliğinin korunması ve güçlendirilmesi anlamına gelir ve kentsel algılamaya daha olumlu olarak sağlanır.

Yerel ve özgün kimliklerin tanımlanması, rekabet edebilir hale getirilmesi ve özgün doğal ve kültürel varlıkların korunması temel stratejik yaklaşımdır. Bir kentte yaşayan insanların yaşadıkları kente karşı ait olma duygusu taşımaları ise o kenti korumaları, geliştirmeleri, kentin imarı ve yönetimine katılmalarıyla mümkün olabilmektedir. İnsanlar kendilerinin içinde oldukları olguları daha kolay sahiplenmektedirler. Kentlilerin kentine sahip çıkabilmeleri için kenti algılamalarının doğru olması gerekmektedir. Katılımcılık, kentle ilgili karar süreçlerine halkın katılımının sağlanması bu açıdan son derece önemlidir.

Yerele Özgün Mimari Özelliklerin Korunması

Kentsel ve kırsal alanda yaşayan insanların hayatı anlayış ve algılayış biçimlerinin en somut göstergeleri olan yöresel mimari özelliklerin ortaya çıkartılması ve yöresel kimliğin yerel halk katılımlı farklı plan ve uygulama araçları ile geliştirilmesi gerekli görülmektedir. Korunması gerekli kültürel ve doğal varlıkların korunarak geliştirilmesi yönünde mevcut politikaların işlerlik kazanması ve geliştirilmesi tarihi ve kültürel değerler envanterinin çıkarılarak sürekli güncellenmesinin sağlanması ve yerel yönetimler ve ilgili bakanlıklarca dinamik bir işbirliği sağlanması gereklidir. Toplumların geleneksel yaşam biçimlerini ve sahip oldukları kültürel özellikleri yansıtan kırsal alanların korunması ve gelecek nesillere aktarılması, ulusal mirasın sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Kırsal alanların korunma süreci incelendiğinde, bu alanların ekonomik olarak ek sektörlerle desteklendiği, bu sektörlerin başında da turizm sektörünün geldiği görülmektedir. Alternatif turizm türlerinden olan kırsal turizm, kırsal yapının devamlılığı ve geleneksel yaşam biçimlerinin sürdürülebilirliğinde etkin bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bölgesel/yerel gelişme konusunda geliştirilen politikaların sağlıklı olabilmesi, hedef ve araçlarının net bir şekilde tanımlanabilmesi ve uygulamaya aktarılması için iki ana konu öne çıkmaktadır: Bilgi altyapısının geliştirilmesi ve bölge düzeyinde yeni bir kurumsallaşmanın tanımlanması.

Bilgi Altyapısının Geliştirilmesi

Kentleşme-kalkınma ilişkisinin kurulması kapsamında karşılaşılan temel sorunlardan biri, kalkınma stratejilerinin belirlenmesi için gerekli bilgi altyapısının oluşturulmamasıdır. Bu ana sorun çerçevesinde bilgi altyapısının oluşturulması için gerekli temel bilgiler ile amaca yönelik olarak düzenlenmiş ve yorumlanmış bilginin olmaması, belgeleme çalışmaları ve arşivlerin yetersiz olması, bilgi bankalarının zamanında güncellenmemesi nedeniyle eski bilgi ile çalışma zorunluluğu, bilginin aktarılması için gerekli kurumsal altyapının bulunmaması önemli eksikliklerdir. Bu durum mekânsal birimlerin tanımlarının ve sınırlarının belirlenmesinde sorunlar yaratmaktadır. Kurumlararası bilgi aktarımının gerçekleşmesi ve ortak kullanılabilirliği için bilgilerin derleme biçim ve ölçütlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bilgi kirliliğinin önlenmesi için ortak ölçütler geliştirilmeli ve bilgi toplama süreci ilgili uzman kişiler tarafından yönetilmeli ve değerlendirilmelidir. Bilgi, ilgili kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından üretilerek kendi bünyesinde (mümkünse veri tabanında) tutulmalı, ancak, bilgi bankasının yönetiminden sorumlu tek resmi bilgi kaynağına en doğru ve en etkin biçimde aktarılması sağlanmalıdır.

Bilgi alt yapısı mevcut bilgilerin işlenmesi, depolanması, bir yerden bir yere iletilmesi ve bu bilgilere gerektiğinde erişilmesi için bilgi teknoloji altyapısının geliştirilmesi gereklidir. Her bilginin coğrafi mekanla ilişkilendirilmesi, bölgesel bilgiye erişimi kolaylaştıracak sistemlerin kurulması ve bu sistemlerin (Coğrafi Bilgi Sistemi gibi) kullanımının geliştirilmesi ile mümkündür. Teknoloji altyapısının kurulmasının yanında CBS konusunda personel eğitimlerinin gerçekleştirilmesi ve sürekli eğitimlerinin sağlanması da gereklidir.

Bölge Düzeyindeki Kurumsal Yapının ve Karar Süreçlerinin Düzenlenmesi

Bu rapor çerçevesinde tanımlanan pek çok soruna yönelik olarak bugüne kadar harcanan çabaların yeterince başarılı olamaması ve bölgesel eşitsizlikler giderek artan bir şekilde sürerken, bölgelerin mevcut birikim ve kapasitelerini hayata geçirememesinin ardında bölgesel düzlemde bir kurumsal yapının oluşturulamaması yatmaktadır. Bölge; bir karar, planlama ve uygulama düzlemi olarak mevcut yönetim yapısı içine kısıtlı ölçüde eklemlemeye çalışırken, yönetim yapısının kurgusunda iller ana birim olarak belirlendiği için yapılan girişimler fazlaca başarılı olamamıştır.

Mevcut yönetim yapısı içinde bölgelerin tanımları bile belli olmayıp, NUTS II olarak tanımlanan bölgelerin ulusal karar verme sürecinde henüz bir kademeyi tanımlamadığı da açıktır. Bölge planlarının da hazırlama ve uygulama çerçevesi merkezi yönetimin öncülüğünde yapılan çalışmalarla sınırlı kalmakta ve bölge düzeyinde bir kurumlaşma ile destek bulamamaktadır.

Bölge'nin bir karar, planlama ve uygulama düzlemi olması için 1960'lardan günümüze kadar çok fazla çaba harcanmış ve girişimler söz konusu olmuştur. Ancak mevcut yönetim yapısı içinde bölgenin kurumsallaşması ve bir yönetim kademesi olması konusunda fazlaca bir adım atılamamıştır. Bölgesel düzlemde bazı kararların alınması ve planların yapılması bir gereklilik olarak ortaya çıktığı için mevcut yönetim yapısına ve planlama sistemine eklemeler yapılmış, bu eklemeler mevcut yapıda giderek artan bir karmaşa yaratmışlardır.

Türkiye'nin mevcut bölgesel dengesizliklerini düzeltmeden, bölgelerin ve kentlerin mevcut kaynaklarını değerlendirmesi için gerekli destek ve karar mekanizmalarını oluşturmadan

sağlıklı bir iktisadi büyüme sürecinin gerçekleştirilmesi, gelişmiş dünya ekonomileri ve Avrupa Birliği ile bütünleşmesi mümkün değildir. Şu anda Avrupa Birliğine uyum sürecinde öne çıkan konulardan biri ve en önemlisi bölgesel dengesizliklerdir.

Komisyon çalışmalarımızda önerilen politikalar ve stratejilerin de gösterdiği gibi bölgesel gelişimin başlatılması ve hızlandırılması için kamu politikalarına, kamunun yapacağı kaynak transferleri ve desteklere gerek duyulmaktadır. Bu nedenle, kamunun bölge düzeyinde kararlı politikalar izlemesi gereklidir. Bu politikaların günümüz koşullarında tümünün merkezde oluşturulması ve uygulamanın da merkezin güdümünde yapılması yerine, bölge düzeyinde gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu çerçevede merkez-bölge yönetim ilişkisinin kurulmasına ve yönetim yapısının bir kademesi olarak içselleştirilmesine gerek vardır (Eraydın, 2008).

Öte yandan özellikle bölgelerin kendi varlıklarını ve kaynaklarını koruyabilmeleri ve bunları etkin kullanabilmeleri için tüm paydaşların yer alacağı bölgedeki ortak karar ve danışma mekanizmalarının geliştirilmesi ve katılımcı yönetim modellerinin uygulamaya aktarılması gerekmektedir.

Özetle, *Bölgesel Eşitsizlik, Yerel Kalkınma ve Rekabet Edebilir Kentler* başlığı çerçevesinde çalışan komisyonumuzda yapılan çalışmalar; açıklanan sorun alanlarının sadece teknik bir olgu olmadığını, geçmiş dönemlerde sürekli ertelenmiş bir konu olması ve siyasi irade gerektirmesi nedeniyle öncelikle ele alınması gerektiğini vurgulamakta ve bu konunun **çok aktörlü çok düzlemli yönetim yaklaşımı** çerçevesinde çözümlenmesi gerektiğini göstermektedir.

Bölgesel dengesizliklerin azaltılması, kentlerin ve bölgelerin mevcut kaynaklarını daha etkin olarak koruyup, kullanabilmeleri için aşağıdaki konular özellikle öncelik kazanmaktadır.

- ***Bölgeyi bir karar ve planlama düzlemi olarak ele alan bir yönetim yapısının tanımlanması***
Bu düzlemdeki karar mekanizmasının, sorumlu aktörlerin yeni ve sorumluluklarını içerecek şekilde yeniden düzenlenmesi
- ***Siyasi otoritenin bölgesel kalkınma konusunda temel yaklaşımını netleştirecek bir karar düzleminin oluşturulması*** ve bölgesel kalkınma vizyonu ve temel ilkelerini kapsayacak bir temel dokümanın oluşturulması
- ***Bölge düzeyindeki planlamanın yönetim sistemi ile bütünleşecek şekilde kurumlaştırılması***
  - Ulusal planlamanın da mekan boyutuyla ele alınarak, kamu yatırımlarının bölgeler arasındaki dağılımının belirlenen ana yaklaşım doğrultusunda yapılabilmesinin sağlanması
  - Bu düzlemdeki planlama yetki karmaşasının ortadan kaldırılması
- ***Plan uygulamalarında eşgüdüm ve uygulamadan sorumlu olacak birim/birimlerin tanımlanması***
  - Planlama-uygulama ilişkisinin netleştirilmesi
  - Ekonomik ve mekansal planlama arasındaki ilişkinin net olarak ortaya konulması
  - Mekansal düzenlemelerde uygulama sorumluluk alanlarının ve eşgüdümü sağlayacak kurum ve kuruluşlarının rollerinin tanımlanması (Mevcuttaki yasal ve

kurumsal düzenlemelerin fazla gecikilmeden revizyonun yapılması ile verimli bir mekanizmanın oluşturulması)
-Bölgelerin dinamiklerinin belirlenerek farklı bölgelere yönelik değişik düzenlemelerin gündeme alınması

Yukarıda belirtilen ilkeleri uygulamaya taşıyabilecek farklı modeller söz konusu olabilecektir. Bu modellerin oluşturulmasında mevcut yapıyı fazlaca değiştirmeden bazı öneriler geliştirmek veya tüm yönetim yapısının yeniden şekillendirilebileceği varsayımı ile öneriler geliştirmek mümkündür. Diğer yönden kamu ağırlıklı bir karar ve planlama yapısı önerilebileceği gibi, kamu ile toplumun farklı kesimlerini karar süreçlerine katmayı benimseyen, merkezi kamu kurumlarının yetkilerini bölgesel diğer aktörlerle paylaşmasını öngören bir yapının önerilmesi de söz konusu olabilir.

Komisyonumuz bu çerçevede, bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasında ve yarışabilir kentler ve bölgelerin geliştirilmesinde “çok düzlemli çok aktörlü bir yönetim sisteminin kurulması” gerektiği görüşündedir. Bunun başarılabilmesi için özellikle bölgesel yönetim yapısının kurulması ve bunun Türk yönetim yapısının bir parçası haline getirilmesinin gerekli olduğu düşüncesindedir.

Böyle bir düzenlemenin çok kapsamlı ve ayrıntılı bir çalışma gerektirdiği açıktır, bu nedenle bu konuda ayrıntılı bir öneri geliştirmek Komisyonumuzun görev tanımını aşmaktadır.

Bu nedenle Komisyonumuz, mevcut yapıdaki aksaklıkları ve eksiklerin üstesinden gelinebilecek bazı düzenlemeler önermiş ve özellikle Bölge düzeyinde karar süreçleri ve planlama konusunda görüşler geliştirmiştir.

Öncelikle, ulusal düzeyde sadece bölgesel politikaların belirlenmesini değil, belirlenen ilke ve politikaların tüm uygulamacı birimler için bağlayıcı bir nitelik kazandıracak bir düzenlemenin gerekli olduğu görülmektedir.

Bu amaçla ulusal düzlemde,

- “**Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisi**”nin hazırlanması önerilmektedir. Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisi, Türkiye’deki bölgelere yönelik ana stratejilerin, önceliklerin ve ana yaklaşımın belirlendiği ve tüm yapılan planları yönlendirecek bölgesel gelişme konusundaki ana ilkeleri ve yatırım kararlarını tanımlayan bir belge olarak tanımlanmaktadır.
- Tüm kuruluşları bağlayıcı bu belgenin “**Bölgesel Kalkınma Ulusal Komitesi**” tarafından hazırlanıp onaylanması Yatırımcı Bakanlıkları bağlayıcı bir nitelik kazanması için uygun görülmüştür. Yatırımcı Bakanlıklar ve DPT’den oluşan ve Sekreteryasını DPT’de oluşturulacak bir birimden oluşan yeni bir komite olarak önerilmektedir.
- Bu Komite “**Ulusal Bölgesel Kalkınma Stratejisi Belgesi**”nin hazırlanması, bölgesel mekansal stratejik planların onaylanması ve bölgeler arası eşgüdümün sağlanmasından sorumludur. Bu belgenin doğal olarak hazırlanan Kalkınma Planlarına esas olması ve kamu projelerine kaynak sağlanması sırasında bağlayıcı bir belge olarak kullanılmasının mümkün olabileceği öngörülmektedir.

Bölgesel düzlemde ise;

Kalkınma Ajanslarından özellikle ekonomik planlama ve uygulama araçlarının belirlenmesi sürecinde yararlanılabileceği öngörülmüştür. Ancak Kalkınma Ajanslarının üstlenecekleri görevler konusunda mevcut yönetim yapısı içinde üstleneceği işleve bağımlı olarak farklı görüşler öne sürülebilmektedir.

Bu konudaki seçeneklerin ilki ekonomik planların hazırlanmasında Kalkınma Ajanslarının düzenleyici işlev üstlenerek, bölgedeki kamu kuruluşları, özel sektör temsilcileri ve sivil toplum kuruluşlarının katkısı ile **Bölgesel Kalkınma Stratejisi**'ni hazırlamasıdır. Ancak mekansal kararları oluşturma sürecinde, Kalkınma Ajansının bünyesinde veya bölge düzeyinde mekansal planlarla ilgili farklı kurumların temsilcilerinden oluşan yeni bir Mekansal Planlama Birimi kurularak ekonomik bölgesel kalkınma stratejisinin yanı sıra bölgesel mekansal stratejilerin geliştirilebileceği öngörülmektedir.

Böyle bir yaklaşımda **Kalkınma Ajansı**, ulusal bölgesel kalkınma stratejisi belgesi çerçevesinde bölgesel sosyo-ekonomik kalkınma konularında bölgesel ekonomik kalkınma stratejilerini geliştirmek, sosyo-ekonomik gelişme konusunda ulusal ve bölgesel birimler arasında, bölgesel birimlerin kendi aralarında, bölgesel birimler ile yerel birimler arasında koordinasyonu sağlamak, bölgesel ekonomik kalkınma stratejileri çerçevesinde bölgesel mekansal stratejik planlama sürecinde yer almakla sorumlu olacaktır.

Kalkınma Ajanslarının diğer Bakanlıklar, kamu kurumları ve bölgedeki aktörlerle ilgili yetki paylaşımının net olmaması, özellikle mekansal konularda mevcut kuruluş yapı ve kadrolarının yetersizlikleri ile yetki ve sorumluluklarının belirsiz olması, planlama yetkilerinin Kalkınma Ajanslarına aktarılması konusunda kuşku uyandırmaktadır.

Ancak, Kalkınma Ajanslarının ülke yönetim yapısı içindeki yerinin, diğer Bakanlıklarla yetki ve görev paylaşımının netleştirilmesinden sonra hem ekonomik konularda stratejilerin hem de bunların mekansallaştırılmasına yönelik strateji ve kararların verilmesi görevinin devredilmesi, plan bütünlüğünün sağlanması açısından uygun olacaktır¹.

İkinci seçenek düzenlemede Bölgesel Kalkınma Stratejisi Kalkınma Ajansları tarafından, bölgedeki diğer paydaşlarla hazırlanacak ve DPT tarafından onaylanacaktır. Bölgesel Kalkınma Stratejisiyle bağlantılı olarak ekonomik ve sosyal gelişme hedeflerini mekansal boyutu ile ele alan **Stratejik Bölge Planları** ise **Bölge Mekansal Planlama Birimi** tarafından hazırlanacaktır. Kurumlaşmadan sorumlu alt komisyonumuz bu planın “Bölgesel Kalkınma Ulusal Komitesi” ne bağlı bir sekreteryaya tarafından incelenerek bu Komite tarafından onaylanmasının kararların uygulamaya aktarılması açısından etkili olacağı görüşündedir. **Stratejik Bölge Planları** bölgedeki mekansal kararları içeren ve alt ölçeklerde hazırlanan planlara temel olan ana karar planları olarak tanımlanmaktadır.

Bölge Mekansal Planlama Birimi; Kalkınma Ajansları, İl Özel İdareleri ve Belediyelerden oluşan ve yatırımcı kuruluşların, fiziksel planlarla ilgili kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin katılımının sağlandığı bir örgütlenme olarak tanımlanmakta olup, mekansal planlama konusunda ulusal ve bölgesel birimler arasında, bölgesel birimlerin kendi aralarında, bölgesel birimler ile yerel birimler arasında koordinasyonu sağlamak ulusal bölgesel kalkınma stratejisi belgesi çerçevesinde bölgesel mekansal strateji planlarını yapmak veya yaptırmak, planların uygulanmasını izlemek, değerlendirmek, bölgesel kalkınma stratejilerine mekansal içerik sağlamakla yükümlü olacaklardır.

¹ Bazı Komisyon üyelerimiz bu seçeneğin hemen devreye girmesini önermişlerdir.

Her bölgede oluşturulacak bu birimlerin ya Kalkınma Ajansının içinde veya Kalkınma Ajansının yer aldığı Valiliğin örgütlenme çatısı altında işlev görmesi mümkün olabilir. Farklı kurumların elemanlarını bu planlama biriminde görevlendirmesi geçmişte Türkiye örneğinde başarı ile uygulanmıştır².

Önerilen diğer bir seçenek düzenlemede ise, **Bölgesel Kalkınma Stratejisi** Kalkınma Ajansları tarafından, bölgedeki diğer paydaşlarla hazırlanması ve DPT tarafından onaylanacağı benimsenirken, mekansal düzenlemelerin il düzeyinde kurumsallaşması şeklindedir. Bu kapsamda, Bölgesel Kalkınma Stratejisiyle uyumlu olarak **İl Mekansal Stratejik Planının İl Mekansal Planlama Birimi** tarafından hazırlanabileceği düşünülmektedir. Bu çerçevede İl Mekansal Planlama Birimi; İl Özel İdareleri ve Belediyelerden oluşan ve yatırımcı kuruluşların, fiziksel planlarla ilgili kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin katılımının sağlandığı bir örgütlenme olup, mekansal planlama konusunda ulusal ve ildeki birimler arasında, ildeki birimlerin kendi aralarında, ulusal bölgesel kalkınma stratejisi belgesi çerçevesinde bölgesel kalkınma stratejileriyle uyumlu İl Mekansal Stratejik Planlarını yapmak veya yaptırmak, planların uygulanmasını izlemek, değerlendirmek, bölgesel kalkınma stratejilerine mekansal içerik sağlamakla yükümlü olacaklardır.

Her ilde oluşturulacak ve İllerde Valiliklerin örgütlenme çatısı altında işlev göreceği bu birimler tarafından hazırlanan İl Mekansal Stratejik Planı, Bölgesel Kalkınma Ulusal Komitesi tarafından onaylanacaktır. **İl Mekansal Stratejik Planı**; ildeki mekansal kararları içeren ve alt ölçeklerde hazırlanan planlara temel olan ana karar planları olarak tanımlanmaktadır.

Daha önceki bölümlerde değinildiği gibi özellikle Stratejik Bölge Planlarının uygulamada etkin olabilmesi için üst ölçek planlama kademeleri arasında yetki çatışmalarının önlenmesi gerekmektedir. Üst ölçek planlamada yapılan tekil düzenlemeler bir plan enflasyonuna ve karmaşaya neden olmuştur.

Yukarıda belirlenen önerilerin tümü bölge düzeyinde yeni bir kurumsal yapı önerisini tanımlamaktadır. Önceki bölümlerde belirlenen strateji ve eylemlerden açıkça izlenebileceği gibi ana amaç "**çok aktörlü çok düzlemli yönetim**" çerçevesinde geliştirilen yeni bir kurumsal yapının kısa sürede kurgulanması ve uygulamaya aktarılmasıdır. Ancak, bu önerilerin yine de mevcut yapıyı veri alarak yapıldığı, ülkedeki yönetim yapısının yeni koşullara uygun ve mevcut aksaklıkları giderecek şekilde düzenlemesinin bir gereklilik olduğu unutulmamalıdır.

2

Örneğin FAO tarafından desteklenen Antalya Projesinde DPT ve İmar İskan Bakanlığı elemanları birlikte çalışmışlardır.

SONUÇ

Bölgesel eşitsizlikler konusu Türkiye Cumhuriyetinin başlangıcından bu yana gündemde olan bir konu olup, geçmişten devredilen bu konu önemini günümüzde de önemini sürdürmektedir. 1960 sonrası planlı dönemde olduğu gibi çeşitli dönemlerde bölge planlamasının gündeme geldiği çeşitli planların hazırlandığı izlenirken, özellikle 1980 sonrasında piyasa koşullarında tanımlanan çeşitli iktisadi ve mali araçlarla bölgesel eşitsizliklerin azaltılması için çaba harcanmıştır. Günümüze gelindiğinde piyasanın eşitsizlik sorunlarına çözüm getiremeyeceği, yeni bir planlama anlayışını da beraberinde getiren yeni bir yönetim/yönetişim yaklaşımının gerekli olduğu konusunda giderek artan bir uzlaşma ortamından söz etmek mümkündür.

Bu rapor kapsamında da belirtildiği gibi merkezi yönetimin güdümünde gelişen politikalar, düzenlemeler ve yatırımlar ile birlikte, yerel kaynakları harekete geçirecek düzenlemelerin farklı düzlemdeki karar vericiler tarafından yapılması gerekmektedir. Bu raporda belirtilen önerilerin katılımcılığın gerçekleştiği, bölgedeki farklı kesimlerin bir araya gelerek karar sürecine katıldığı ve bu karar süreçlerinin bölge üstündeki ve altındaki düzlemlerle etkileşim içinde olduğu bir yeni yapının gerçekleştirilmesine ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması için ipuçları sağlayacağını umuyoruz.

RAPOR ÖZETİ

8. Komisyon, Türkiye’de süregelen bölgesel eşitsizlik konusunun üstesinden gelebilmek, yerel kalkınmayı hızlandırabilmek ve rekabet edebilir kentler ve bölgeler yarabilmek için öneriler geliştirmeyi amaçlamıştır. Bölgesel eşitsizlikler Türkiye Cumhuriyetinin başlangıcından bu yana gündemde olan bir sorun alanı olup, geçmişten devredilen bu konu önemini günümüzde de sürdürmektedir. 1960 sonrası planlı dönemde olduğu gibi çeşitli dönemlerde bölge planlamasının gündeme geldiği ve çeşitli planların hazırlandığı izlenirken, özellikle 1980 sonrasında piyasa koşullarında tanımlanan çeşitli iktisadi ve mali araçlarla bölgesel eşitsizliklerin azaltılması için çaba harcanmıştır. Günümüze gelindiğinde piyasanın eşitsizlik sorunlarına çözüm getiremeyeceği, yeni bir bölgesel politika ve planlama anlayışını da beraberinde getiren bir yönetim/yönetişim yaklaşımının gerekli olduğu konusunda komizyonumuzda ortak bir görüş oluşmuştur.

Komisyonumuz merkezi yönetimin güdümünde gelişen politikalar, düzenlemeler ve yatırımlar ile birlikte, yerel kaynakları harekete geçirecek düzenlemelerin farklı düzlemdeki karar vericiler tarafından yapılması gerektiği ve katılımcılığın gerçekleştiği, bölgedeki farklı kesimlerin bir araya gelerek karar sürecine katıldığı ve bu karar süreçlerinin bölge üstündeki ve altındaki düzlemlerle etkileşim içinde olduğu bir yeni yapının gerçekleştirilmesinin zorunlu olduğu görüşündedir.

Özetle, komisyonumuzda yapılan çalışmalar mevcut sorun alanlarının sadece teknik bir olgu olmadığını, bölgesel gelişmenin geçmiş dönemlerde sürekli ertelenmiş bir konu olması ve siyasi irade gerektirmesi nedeniyle öncelikle ele alınması gerektiğini vurgulamakta ve bu konunun çok aktörlü ve çok düzlemli yönetim yaklaşımı çerçevesinde çözümlenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi ve az gelişmiş bölgelerin hızla kalkınmalarının gerçekleştirilebilmesi için;

- Az gelişmiş bölgelerin mevcut potansiyel ve kapasitelerini destekleyecek politikaların oluşturulmasının,
- Tüm bölgelerin çekiciliklerini artıracak özelliklerinin belirlenmesi ve bu konularda politikaların saptanmasının,
- Bölgelerin kapasitelerinin geliştirilmesinde darboğaz oluşturan konuların üstesinden gelinmesine yönelik önlemlerin tanımlanmasının,
- Bölgesel gelişmeye yönelik kurumsal yapının, karar verme süreçlerinin ve bu düzlemdeki planlama çalışmalarının konumlanması ve içeriğinin geliştirilmesinin

gerekli olduğunu düşünülmektedir. Bu amaçla mevcut durumu değiştirmek için stratejiler geliştirmiş ve uygulanması gereken eylemler belirtilmiştir. Bu konuda geliştirilen görüşler özet olarak üç ana başlıkta toparlanabilmektedir.

Kalkınmanın Hızlandırılması İçin Farklı Konularda Bölgeleri ve Onların Gelişme Süreçlerini Yönlendirecek ve Destekleyecek Ulusal Düzlemde Politikaların Geliştirilmesi

Bu çerçevede bölgelerdeki potansiyel kaynakların tespiti ve istihdam alanları yaratacak şekilde değerlendirilmesi, mesleki ve teknik eğitimin desteklenerek kalifiye işgücünün talebe uygun şekilde artırılması, yerel girişimciliğin ve KOBİ’lerin desteklenmesi yanısıra bölgelerin potansiyellerini destekleyecek ulusal politikaların belirlenmesi ve bu amaçla kaynak dağıtımını yönlendirecek bir kurumlaşmanın oluşturulması temel yaklaşım olmaktadır.

Bu yaklaşımı desteklemek üzere tarımdaki verimliliği arttırmak için sosyal, kurumsal ve iktisadi düzenlemelere gidilmesi, tarımsal kalkınmayı ve bununla ilintili sanayilerin bir bütün olarak değerlendirilmesi, yerel sermayenin harekete geçirilmesi ve uluslararası kaynaklardan sermaye akışının artırılması, rekabet gücünde yaşanan yetersizlikleri aşmak için bölgesel yenilik sistemlerinin geliştirilmesi, kümelenme politikalarının desteklenmesi, üniversite–sanayi işbirliğinin sağlanması

ve ekonomik faaliyetler için gerekli olan gerekli teknik altyapının tüm bölgelerde geliştirilmesini sağlayacak düzenlemeler önerilmektedir. Ancak, ekonomik kalkınmanın hızlandırılması sürecinde çevre değerlerinin korunması ilkesinin temel alınması ve çevre değerlerini koruyarak kalkınmayı hedefleyen politikalar geliştirilmesinin gerekliliği komisyon çalışmalarımızda özellikle vurgulanmıştır.

Sağlık, sosyal güvenlik ve temel altyapı hizmetlerine erişim kapasitesini geliştirmek, örgütlü bir toplum yaratabilmek için bölgeye özgün olsun ya da olmasın çeşitli toplumsal, siyasi, ya da farklı alt kimlik sorunlarını aşabilmek adına yapılacak örgütlenme faaliyetlerinin önündeki her türlü engelin kaldırılması bölgesel gelişme yaklaşımının önemli öğelerinden bir diğerini oluşturmaktadır.

Bölgelerin Özgün Niteliklerini Öne Çıkaracak Bir Yaklaşım Biçimi

Yukarıdaki politikaların bölgelere yansımaları yanısıra bölgelerin özgün niteliklerini öne çıkaracak bir yaklaşım biçiminin benimsenmesi gereği vardır. Bu çerçevede yaşam kalitesinin geliştirilmesi, yerel ve özgün kimliklerin değerlendirilmesi ve yerele özgün mimari özelliklerin korunmasının yerelin rekabet gücü açısından çok önemli olduğu ve bu konudaki düznlme ve uygulamaların bölgelere önemli fırsatlar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bölgesel/yerel gelişme konusunda yukarıda ana başlıklarına değinilen politikaların sağlıklı olabilmesi, hedef ve araçlarının net bir şekilde tanımlanabilmesi ve uygulamaya aktarılması için bilgi altyapısının geliştirilmesi ve bölge düzeyinde yeni bir kurumsallaşmanın tanımlanması gereklidir.

Bilgi Altyapısının Geliştirilmesi, Bölge Düzeyindeki Kurumsal Yapının ve Karar Süreçlerinin Düzenlenmesi

Komisyon çalışmalarımızda bölgesel gelişmenin başlatılması ve hızlandırılması için kamu politikaları, kamunun yapacağı kaynak transferleri ve destekler yanısıra bölge düzeyinde kurumlaşma önemli olduğu görüşü paylaşılmaktadır. Bölgesel gelişmeye yönelik ana yaklaşımın merkezde oluşturulması, ancak bölgelere yönelik politika ve uygulamanın merkezin güdümünde yapılması yerine, bölge düzeyindeki karar süreçleri çerçevesinde gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu bağlamda komisyonumuzda merkez-bölge yönetim ilişkisinin kurulmasına ve yönetim yapısının bir kademesi olarak içselleştirilmesine yönelik kurumlaşma önerileri geliştirilmiştir. Bu öneriler, bölgelerin kendi varlıklarını ve kaynaklarını koruyabilmeleri ve bunları etkin kullanabilmeleri için tüm paydaşların yer alacağı bölgedeki ortak karar ve danışma mekanizmalarının geliştirilmesi ve katılımcı yönetim modellerinin uygulamaya aktarılması ilkesi çerçevesinde şekillendirilmiştir.

SORUN STRATEJİ EYLEM TABLOSU

BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR BÖLGELER/KENTLER KOMİSYONU RAPORU

ANA SORUN ALANLARI		EYLEMLER						GÖSTERGELER	
NO	SORUN	STRATEJİLER	NO	EYLEM	SAHİBİ	ORTAKLARI	SÜRE	BÜTÇE	GÖSTERGE
8.1	YEREL VE BÖLGESEL KALKINIMDA YAŞANAN TEMEL EKONOMİK SORUNLAR	8.1.1. Bölgeledeki potansiyel kaynakların tespiti ve istihdam alanları yaratacak şekilde değerlendirilmesi	8.1.1.1	Her bölgedeki işgücü potansiyelini belirlemek	ÇALIŞMA,SG BAKANLIĞI, DPT	ÜNİVERSİTE, TUBİTAK, KALKINMA AJANSLARI, İLGİLİ STK'LAR	K	Yatırım Bütçesi, Dış Kredi	İşgücü istatistikleri, sektörel istatistikler
			8.1.1.2	Öncelikli sektörlerin belirtenerek farkındalığın artırılması için yerel çalışmalar yapmak	YEREL YÖNETİMLER	ÜNİVERSİTELER,MESLEK ODALARI, İLGİLİ STK'LAR, KALKINMA AJANSI	0	Yatırım Bütçesi	Verilen seminerler, kurslar, yayınlar
			8.1.1.3	Öncelikli sektörlerle yönelik istihdam artırıcı teşvik sistemleri tanımlamak	HAZINE	İLGİLİ BAKANLIKLAR	0	Yatırım Bütçesi	Bütçede yer alması, verilen teşvik miktarı
			8.1.2.1	Öncelikli sektörlerle yönelik eğitim programları geliştirilerek vasıflı ve ara eleman açılımı kapatmak	MEB	ÜNİVERSİTE-MESLEK ODALARI	U	Yatırım Bütçesi	Açılan mesleki program, meslek kursları sayısı, mezun edilen öğrenci sayısı
			8.1.2.2	İşgücü piyasası bilgi sistemlerini geliştirmek	ÇALIŞMA,SG BAKANLIĞI	SGK	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	İşgücü istatistikleri bilgi akışı ölçümleri
		8.1.3. Yerel girişimcilik ve KOBİ'lerin esnek işgücü örgütlenmesine yönelik (sektörlerarası işgücü hareketliliği, konjonktürel eğilimler) desteklenmesi	8.1.3.1	Girişimcilik destekleme programlarını bölgelerin özelliklerine göre tanımlamak	KOSGEB	YEREL YÖNETİMLER, MESLEK ODALARI, KALKINMA AJANSLARI	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Açılan program sayısı, başyuru sayısı
			8.1.3.2	Mikro kredilendirme / risk sermayesi kolaylıkları sağlamak	HAZINE	BANKALAR	0	Yatırım Bütçesi	Bütçede yer alması, verilen kredi miktarı
			8.1.3.3	Yöreyle ilişkin potansiyel yatırım alanlarının tanıtımı /bilgilendirmesini yaygınlaştırmak	YEREL YÖNETİMLER	KALKINMA AJANSI, MESLEK ODALARI	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Verilen seminerler, kurslar, yayınlar
			8.1.3.4	İşgücüne beceri kazandırmaya yönelik çok yönlü programlar başlatmak	MEB	YEREL YÖNETİMLER, MESLEK ODALARI, ÜNİVERSİTELER	U	AB Fonu	Verilen seminerler, kurslar, yayınlar
			8.1.3.5	Dengeli işgücü piyasası oluşturmak ve sektörlerarası koordinasyon için daha aktif bir kurumsal yapı oluşturmak	ÇALIŞMA,SG BAKANLIĞI	SGK	0	Yatırım Bütçesi	Ücret göstergeleri, işgücü göstergeleri

BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR BÖLGELER/KENTLER KOMİSYONU RAPORU

ANA SORUN ALANLARI		EYLEMLER						GÖSTERGELER	
NO	SORUN	STRATEJİLER	NO	EYLEM	SAHİBİ	ORTAKLARI	SÜRE	BÜTÇE	GÖSTERGE
8,1	YEREL VE BÖLGESEL KALKINMADA YAŞANAN TEMEL EKONOMİK SORUNLAR	8.1.4. Yatırım ortamının iyileştirilmesi, sermaye akışının kolaylaştırılması	8.1.4.1	Yatırımlara yönelik bürokratik engelleri azaltmak, şeffaf ihale ve denetleme sürecini geliştirmek	HAZİNE	SANAYİ TİC BAKANLIĞI	0	Yatırım Bütçesi	Resmi Gazetede yer alması
			8.1.4.2	Yatırım için güvenli ortam oluş. ve sermayeyi riske karşı güv. alt. alm. için uygun kredi ve vergi.pol. belirlemek	HAZİNE, MALİYE BAKANLIĞI	BANKALAR	0	Yatırım Bütçesi	Resmi Gazetede yer alması
			8.1.4.3	Bölgesel ve sektörel bazda devlet yardımlarını ve teşviklerini kontrollü olarak artırmak ve geliştirmek	HAZİNE	DPT, SANAYİ TİC BAKANLIĞI	0	Yatırım Bütçesi	Bütçede yer alması, verilen yardım ve teşvik miktarı
			8.1.4.4	Verilen yatırım teşviklerinin izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin kontrol mekanizmalarını oluşturmak	HAZİNE	BAKANLIK	0	Yatırım Bütçesi	Denetim raporları
			8.1.5.1	Yenilikçilik odaklı üniversite-sanayi işbirliğini sağlamak	SANAYİ TİC BAKANLIĞI	ÜNİVERSİTE-MESLEK ODALARI	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Ortak proje sayısı
			8.1.5.2	Üretim faktörü olarak kültürel birikimin üretimde kullanılmasını sağlamak	YEREL YÖNETİMLER	MESLEK ODALARI, STK	0	AB Fonu	Düzenlenen kurslar, bilgilendirme toplantıları
			8.1.5.3	AR-GE ve bölgesel yenilikçilik merkezleri kurulması projelerini desteklemek ve hızlandırmak	SANAYİ TİC BAKANLIĞI	ÜNİVERSİTE+MESLEK ODALARI+TUBİTAK	K	Yatırım Bütçesi	Açılan merkez sayıları, merkezlerde yer alan firma sayıları
			8.1.5.4	AR-GE teşvikleri artırmak ve yaygınlaştırmak	DPT	SANAYİ TİC BAKANLIĞI	0	Yatırım Bütçesi	Bütçede yer alması, verilen kredi miktarı
			8.1.5.5	Yeni teknolojilere uyum, yeni teknoloji yaratılması ve transferinde destek mekanizmaları tanımlamak	TÜBİTAK	PATENT ENSTİTÜSÜ + ÜNİVERSİTE	K	Yatırım Bütçesi	Patent/proje sayısı, bütçede yer alması
			8.1.5.6	Yenilikçiliğin geliştirilmesinde ulusal ve bölgesel ağlar oluşturmak	TÜBİTAK	ÜNİVERSİTE	K	Yatırım Bütçesi	Yerel/bölgesel koordinasyon birimleri, intranet sistem kurulumu
			8.1.6.1	Mevcut kümeleri tespit ederek geliştirmek	SANAYİ TİC BAKANLIĞI	ÜNİVERSİTE-MESLEK ODALARI	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Sektörel istatistikler
			8.1.6.2	Ulusal ve ulusal arası düzeyde kümelerarası ilişkileri kuvvetlendirecek ağlar oluşturmak	DPT	SANAYİ TİC BAKANLIĞI	K	AB Fonu, Dış Kredi	Yerel/bölgesel koordinasyon birimleri, intranet sistem kurulumu
			8.1.6.3	Öncelikli sektörlerle ilişkin kümelere teşvik sağlamak	DPT	SANAYİ TİC BAKANLIĞI	K	Yatırım Bütçesi	Bütçede yer alması, verilen teşvik miktarı

BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR BÖLGELER/KENTLER KOMİSYONU RAPORU

ANA SORUN ALANLARI	STRATEJİLER		EYLEMLER						GÖSTERGELER	
	NO	STRATEJİLER	NO	EYLEM	SAHİBİ	ORTAKLARI	SÜRE	BÜTÇE	GÖSTERGE	
8,1 YEREL VE BÖLGESEL KALKINIMDA YAŞANAN TEMEL EKONOMİK SORUNLAR	8.1.7 Kırsal kalkınmayı hızlandırmak için kurumsal ve iktisadi düzenlemeler yapılması		8.1.7.1	Tarım alanına hizmet eden kurumlar arasında eşgüdüm sağlamak	TARIM KÖYİŞL. BAK	VALİLİK	K	Yatırım Bütçesi	Yerel/bölgesel koordinasyon birimleri	
			8.1.7.2	AB Ortak Tarım Pol. ve Türkiye şartlarını göz önüne alan istikrarlı ve güv. yüksek destekleme pol.kon. mevzuat düzenlemeleri oluşturmak	DPT	TARIM KÖYİŞL. BAK	K	Yatırım Bütçesi	Resmi Gazetede yer alması	
			8.1.7.3	Türkiye'nin AB kaynaklı tarımsal/kırsal kalkınma fon kullanım kapasitesini yükseltmek	DPT	TARIM KÖYİŞL. BAK	0	AB Fonu	Kap. artışı, üretilen proje sayısı, tahsisat miktarı, ödemelerin tahsisata oranı	
			8.1.7.4	Ürgütsüz tarım üreticisinin çıkarlarının korunması amacıyla örgütlenmelerini güçlendirmek/arttırmak	VALİLİK	SIVİL TOPLUM KURULUŞLARI	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Dernek sayısı, toplantılar	
			8.1.7.5	Kırsal alanların kendine özgü karakterinin, sahip olduğu değerleri tespit etmek, bu mülklerdeki kırsal kalkınma projelerini hayata geçirmek ve bu projelere halkın katılımını sağlamak	BİB, TARIM K BAK	ÜNİVERSİTE, STK, MESLEK ODALARI	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Envanter çalışmaları, proje sayısı, katılımcı sayısı	
			8.1.7.6	Kırsal sanayi işletmelerine ve tarımsal işlet. yönelik yatırımları desteklemek	TARIM K BAK	KOSGEB	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Bütçede yer alması, yatırım artışı miktarı	
			8.1.7.7	Çiftçiler ve tarımsal işletmeler için düşük faizli banka kredileri vermek	İLGİLİ BANKALAR	TARIM KÖYİŞL. BAK	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Bütçede yer alması, yatırım artışı miktarı	
			8.1.7.8	Çiftçilere eğitim vermek	TARIM K BAK	MESLEK ODALARI, STK	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Fin. miktar, eğitim pr. ve prog.katılan çiftçi sayısı	
	8.1.8 Kırsal alanda ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi			8.1.8.1	Çiftçilere eğitim vermek	TURİZM BAKANLIĞI	KAMU+ÖZEL SEKTÖR	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Proje sayısı, turist sayısındaki artış, eğitim sayıları ve katılımcı göstergeci, yaratılan istihdam olanakları, gelir göstergeleri
				8.1.8.2	El sanatlarını ve zanaate dayanan ürünleri geliştirmek	MESLEK ODAL., KÜLTÜR TURİZM B., SANAYİ VE TİCARET B. TARIM VE KÖY İŞLERİ B.	ESNAF SANATKARLAR ODASI, YEREL YÖNETİMLER	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Düzenlenen kurslar, bilgilendirme toplantıları, yaratılan katma değer, ürünlerin geliştirilmesi için yapılan yatırım miktarı
				8.1.8.3	Ekolojik/organik tarım ve biyolojik çeşitliliğe yönelmek ve bu alanda AR-GE çalışmalarını desteklemek	TARIM K BAK	TARIM KOOP., YEREL YÖNETİMLER, ÜNİV., ÖZEL SEKTÖR, MESLEKODA.	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Bilgilendirme toplantıları, verilen tesvik miktarı, yetiştirilen ürün çeşidi, alınan patent sayısı, organik tarım ve biyolojik çeşitliliğe yönelik pilot uygulamalar ve yatırımlar
				8.1.8.4	Yerli tohum bankasını kurmak	TARIM K BAK	TARIM KOOPERATİFLERİ	K	Yatırım Bütçesi	Geliş. tohum çeşidi miktarı ve sayısı, kurulan birim sayısı, banka kapasitesi

BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR BÖLGELER/KENTLER KOMİSYONU RAPORU

ANA SORUN ALANLARI		STRATEJİLER				EYLEMLER				GÖSTERGELER	
NO	SORUN	NO	STRATEJİLER	NO	EYLEM	SAHİBİ	ORTAKLARI	SÜRE	BÜTÇE	GÖSTERGE	
8,1	YEREL VE BÖLGESEL KALKINIMDA YAŞANAN TEMEL EKONOMİK SORUNLAR	8.1.9	Kırsal alanda korunması gerekli tarihi, kültürel ve doğal varlıkların korunarak geliştirilmesi yönünde mevcut politikaların işlerlik kazandırılması ve geliştirilmesi	8.1.9.1	Geleneksel mimarinin belirlenerek yöresel mimari özelliklerini korunmasında toplumsal katılım ve desteğinin sağlanmasına yönelik köy içi çalışmalar yapmak	KÜLTÜR TURİZM BAKANLIĞI, BİB	YEREL YÖNETİMLER, ÜNİVERSİTE, İlgili STKLAR	0	Yatırım Bütçesi	Bilgiendirme toplantıları, envanter çalışması, proje sayısı	
				8.1.9.2	Tarihi, kültürel ve doğal değerler envanterinin çıkarılarak sürekli güncellenmesini sağlamak	KÜLTÜR TURİZM BAKANLIĞI	YEREL YÖNETİMLER, ÜNİVERSİTE, ODALAR	K	Yatırım Bütçesi	Envanter çalışmaları, veri tabanı oluşturma	
				8.1.9.3	Kırsal kültürel mirasın korunarak turizm amaçlı sürdürülebilir kullanımında teşvikler sağlamak	KÜLTÜR TURİZM BAKANLIĞI, YEREL YÖNETİMLER	YEREL YÖNETİMLER, ÜNİVERSİTE, ODALAR	0	Yatırım Bütçesi	Bilgiendirme toplantıları, verilen teşvik miktarı, teşvik sayısı, teşvikten yararlanan başvuru sayısı	
		8.1.10.1	Yörelere göre optimum ekonomik işletme büyüklüğünü tespit etmek	SANAYİ TİC BAKANLIĞI	YEREL YÖNETİMLER, ÜNİVERSİTE	K	AB Fonu	Envanter çalışması			
		8.1.10.2	Tarım elverişli kamu arazilerini tarımsal üretime kazandırmak	MALİYE BAKANLIĞI	TARIM KÖYİŞL. BAK, YEREL YÖNETİMLER, KALKINMA AJANSLARI	0	Yatırım Bütçesi	Açılan arazi büyüklüğü			
		8.1.10.3	Aşırı parçalanmış tarımsal arazileri birleştirerek arazi düzenleme ve arazi toplulaştırma çalışmalarını hızlandırmak	TBMM, TAPU KADASTRO	TARIM KÖYİŞL. BAK, VALİLİK, YEREL YÖNETİMLER	0	Yatırım Bütçesi	Envanter çalışması, yeniden parselleme araştırmaları, rapor ve planları			

BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR BÖLGELER/KENTLER KOMİSYONU RAPORU

ANA SORUN ALANLARI		STRATEJİLER				EYLEMLER				GÖSTERGELER	
NO	SORUN	NO	STRATEJİLER	NO	EYLEM	SAHİBİ	ORTAKLARI	SÜRE	BÜTÇE	GÖSTERGE	
8.2	YEREL VE BÖLGESEL KALKINMADA YAŞANAN TEMEL SOSYAL SORUNLAR	8.2.1	Az gelişmiş bölgelerde sosyal sermayenin güçlendirilmesi	8.2.1.1	Sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaştırılmasını desteklemek, etkinliklerinin artırılmasını sağlamak	VALİLİK	YEREL YÖNETİMLER, STK	0	Yatırım Bütçesi	Bilgilendirme, kurulan demekler, STK sayısı, STKlar tarafından düzen. organizasyon sayısı	
				8.2.1.2	Yerel ve bölgesel aidyet duygusunu geliştirecek projeler geliştirmek	STK'LAR, YEREL YÖNETİMLER	VALİLİK	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Organizasyon sayısı, proje sayısı	
				8.2.1.3	Farklı sosyal gruplar arasındaki ilişkileri güçlendirecek ve güven ortamı yaratacak araçları geliştirmek	YEREL YÖNETİMLER, STK	VALİLİK	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Toplantılar, seminerler, STK aktiviteleri sayısı	
		8.2.2	Az gelişmiş bölgelerde sosyal sermayenin güçlendirilmesi	8.2.2.1	Bölgedeki genel eğitim düzeyini yükseltecek eğitim programlarını düzenlemek	MEB	ÜNİVERSİTELER, KALKINMA AJANSLARI	0	Yatırım Bütçesi	Okuyazar oranı, açılan prog. sayısı, örgün ve yaygın eğit. mezun sayısı, bilgi. okur yazarlığında artış oranı	
				8.2.2.2	Örgün ve yaygın eğitim programlarıyla toplumun eğitim düzeyini yükseltmek	MEB	VALİLİK, YEREL YÖNETİMLER, MESLEK ODALARI, KA, ÜNİVERSİTELER,	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Meslek kursları sayısı, mezun edilen öğrenci	
				8.2.2.3	Yüksek eğitim ve mesleki eğitim yardımıyla nitelikli işgücü kapasitesini arttırmak	MEB, ÜNİVERSİTELER	ÖZEL SEKTÖR	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Açılan meslek lisesi sayısı, meslek kursları sayısı, mezun edilen öğrenci	
		8.2.3	Bölgedeki insan atyapısının ve örgütlenme kapasitesinin geliştirilmesi	8.2.3.1	İş gücü istihdam ve eğ. prog. arasında bağlantılı kurul. ilişkin yerel analiz çalış. yapmak ve buna ilişkin veri sistemi oluş. kontrolünü sağlamak	SANAYİ TİC BAK., AJANSLAR, ODALAR, İŞ VE İŞÇİ KURUMU	TÜM YEREL PAYDAŞLAR	0	Yatırım Bütçesi	İstihdamdaki artış. veri alttabanı, girilen bilgi sayısı, analiz çalışmaları	
				8.2.4.1	Sosyal güvenliğe yönelik yasal düzenlemeleri getirmek	ÇALIŞMA,SG BAKANLIĞI	SGK	0	Yatırım Bütçesi	Resmi Gazetede yer alması	
		8.2.4	Sosyal güvenlik ve çalışma alanındaki yetersizliklerin giderilmesi	8.2.4.2	Kamu çalışanlarının ve çeşitli meslek gruplarının çıkarlarını korumak için örgütlenmelerini kolaylaştırmak	TBMM, İÇİŞLERİ BAKANLIĞI, VALİLİK	MESLEK ODALARI, SENDİKALAR	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Kurulan yeni örgütler, STKlar, meslek odaları üye sayısı	
				8.2.4.3	Sektörel üretim örgütlenmesinde yeni destekler belirtmek	TBMM	TARIM KÖYİŞL. BAK	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Resmi Gazetede yer alması	

BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR BÖLGELER/KENTLER KOMİSYONU RAPORU

ANA SORUN ALANLARI		EYLEMLER						GÖSTERGELER	
NO	SORUN	STRATEJİLER	NO	EYLEM	SAHİBİ	ORTAKLARI	SÜRE	BÜTÇE	GÖSTERGE
8.2	YEREL VE BÖLGESEL KALKINIMDA YAŞANAN TEMEL SOSYAL SORUNLAR	Konut, sosyal ve teknik altyapı kapasitesini geliştirilmesi	8.2.5.1	Farklı sosyal ve gelir gruplarına yönelik konut yatırımlarını çeşitlendirmek	TOKİ	ÖZEL SEKTÖR, VALİLİKLER	0	Yatırım Bütçesi	Üretilen konut sayısı ve çeşidi
			8.2.5.2	Toplu taşıma alternatiflerini çeşitlendirmek	YEREL YÖNETİMLER, ULAŞTIRMA BAKANLIĞI	İLLER BANKASI, ÖZEL SEKTÖR	0	Yatırım Bütçesi	Kapasite artışı, üretilen proje
			8.2.5.3	Kanalizasyon sistemleri gelişimini ve içilebilir nitelikte su temini sağlamak	YEREL YÖNETİMLER	İLLER BANKASI, ÖZEL SEKTÖR	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Kapasite artışı, üretilen proje
			8.2.5.4	İletişim altyapısını geliştirmek: kapasite artışı, üretilen proje	TELEKOM	ÖZEL SEKTÖR	K	Yatırım Bütçesi	Kapasite artışı, üretilen proje
			8.2.5.5	Temel ihtiyaçlara (eğitim, sağlık, barınma, sosyal güvenlik, kültür ve diğer sosyal donatılara) ilişkin kapasiteyi ve erişimi arttırmak	İLGİLİ BAKANLIKLAR	YEREL YÖNETİMLER	0	Yatırım Bütçesi	Kapasite artışı, kişi başına düşen servis değeri
			8.2.5.6	Merkeze erişilebilirliği geliştirmek	YEREL YÖNETİMLER	VALİLİK	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Üretilen proje sayısı
			8.2.6.1	Toplumun en dezavantajlı kesimlerine ulaşılarak, bu kesimlere yönelik özel programlar belirlemek	SGK	VALİLİK	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Programlar ve kat. sayısı, yeşil kart ya da alternatif uyg. yaratan kişi sayısı ve harcamaların miktarı
			8.2.6.2	Az gelişmiş bölge ve yörelerde sağlık alanında yatırımlar yapmak	SAĞLIK BAKANLIĞI	VALİLİK, YEREL YÖNETİMLER	0	Yatırım Bütçesi	Yatırım miktarı, hastane, sağlık ocağı sayısı, nüfus başına düşen sağlık personel sayısı, doktor/ hemşire başına düşen hasta sayısı,
			8.2.7.1	Toplumun dezavantajlı kesimleri lehine uygulanan kamu transfer politikaları ile gelirin yeniden dağılımını sağlamak	TBMM, DPT	MALİYE	0	Yatırım Bütçesi	Gini katsayısı
			8.2.7.2	Az gelişmiş bölgelerde ve kırsal kesimde gelir artırıcı politikaların tanımlanması	MALİYE BAKANLIĞI	MALİYE	0	Yatırım Bütçesi	Resmi Gazetede yer alması
8.2.8	Aile planlamasının yaygınlaştırılması		SAĞLIK BAKANLIĞI	YEREL YÖNETİMLER	K	AB Fonu	Bilgilendirme, toplantılar, seminerler, nüfus artış hızı		

BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR BÖLGELER/KENTLER KOMİSYONU RAPORU

ANA SORUN ALANLARI		STRATEJİLER					EYLEMLER					GÖSTERGELER	
NO	SORUN	NO	STRATEJİLER	NO	EYLEM	SAHİBİ	ORTAKLARI	SÜRE	BÜTÇE	GÖSTERGE			
8.3	BÖLGESEL KALKINMA STRATEJİLERİNİN BELİRLENMESİ İÇİN GEREKEN BİLGİ ALTYAPISI EKSİKLİĞİ	8.3.1	Ulusal ve bölgesel veri tabanı yönetiminin oluşturulması ve sürekliliğinin sağlanması	8.3.1.1	Merkez ile bağlantılı bölgesel ve yerel ölçekte bilgi bankaları oluşturmak, arşivleri güncellemek	DPT, TÜİK, RIP KAPSAMINDAKİ SORUMLU KURULUŞLAR	ÜNİVERSİTELER, KAL. AJANSLARI, YEREL YÖNETİMLER, BAKAN., İLLER BANKASI	K	Yatırım Bütçesi	Veri tabanı oluşturma, güncellenen arşiv sayısı, veri bankası kapasitesi			
				8.3.1.2	Bölgelerin bilgilerini sürekli aktarabileceği sistemi oluşturmak ve derlenen bilgilere erişimi kolaylaştırmak	DPT, TÜİK, RIP KAPSAMINDAKİ SORUMLU KURULUŞLAR	ÜNİVERSİTELER, KAL. AJANSLARI, YEREL YÖNETİMLER, BAKAN., İLLER BANKASI	K	Yatırım Bütçesi	Yerel koordinasyon birimleri, oluşturulan bilgisayar programlarına erişim, kullanıcı sayısı			
				8.3.1.3	Her sektör için bölge bazında tematik envanterlerin (toprak, su, kültür, orman, turizm, afet, ekonomi, vb) oluşturulmasını ve güncellenmesini sağlamak	DPT, TÜİK, RIP KAPSAMINDAKİ SORUMLU KURULUŞLAR	ÜNİVERSİTELER, KAL. AJANSLARI, YEREL YÖNETİMLER, BAKAN., İLLER BANKASI	K	Yatırım Bütçesi	Oluşturulan envanterler, kullanıcı sayısı			
				8.3.1.4	Veri depolamada araştırma ve geliştirme projelerini desteklemek	DPT, TÜİK, RIP KAPSAMINDAKİ SORUMLU KURULUŞLAR	ÜNİVERSİTELER, KAL. AJANSLARI, YEREL YÖNETİMLER, BAKAN., İLLER BANKASI	K	Yatırım Bütçesi	Proje sayısı			
				8.3.1.5	Veri depolamada uzman kişilerin yetiştirilmesini sağlamak	DPT, TÜİK, RIP KAPSAMINDAKİ SORUMLU KURULUŞLAR	ÜNİVERSİTELER, KAL. AJANSLARI, YEREL YÖNETİMLER, BAKAN., İLLER BANKASI	0	Yatırım Bütçesi	Kurslar, seminerler, yaratılan kişi sayısı			
		8.3.2	Kurumlar arası bilginin dağıtımında bilgi teknoloji altyapısının geliştirilmesi, derlenen bilgilerin coğrafi mekâna ilişkilendirilmesi	8.3.2.1	Teknolojinin kullanımına ilişkin temel ve ileri düzeyde eğitimlerin yaygın biçimde verilmesini sağlamak	HARİTA KAD., İLLER BANK., TARIM VE KOY İŞLERİ B.	ÖZEL SEKTÖR, MESLEKİ ÖRGÜTLER	K	Yatırım Bütçesi	Programlar ve katılımcı sayısı			
				8.3.2.2	Kurumlarda CBS ve benzeri sistemlerin kullanımını geliştirmek ve uzman personelin istihdamını sağlamak	HARİTA KAD., İLLER BANK., TARIM VE KOY İŞLERİ B.	ÖZEL SEKTÖR, MESLEKİ ÖRGÜTLER	K	Yatırım Bütçesi	Kurulan sistem, uzman kişi sayısı			
				8.3.2.3	CBS konusunda personel eğitimlerinin gerçekleştirilmesi ve sürekli eğitimlerinin sağlanması	HARİTA KAD., İLLER BANK., TARIM VE KOY İŞLERİ B.	ÖZEL SEKTÖR, MESLEKİ ÖRGÜTLER	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Düzenlenen kurslar, verilen eğitim ve yaratılan kişi sayısı			
				8.3.3.1	Resmi istatistiklere erişimi sağlayan bir portal oluşturmak	TÜİK, RIP KAPSAMINDAKİ SORUMLU KURULUŞLAR	TÜM MERKEZİ VE YEREL KURUMLAR	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Portal üzerinden veriye erişen kullanıcı sayısı, kullanıcı sayısındaki artış			
				8.3.3.2	Kullanıcının resmi istatistik bilincini artırmak	TÜİK, RIP KAPSAMINDAKİ SORUMLU KURULUŞLAR	TÜM MERKEZİ VE YEREL KURUMLAR	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Düzenlenen etkinliklere katılan kişi sayısı			

BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR BÖLGELER/KENTLER KOMİSYONU RAPORU

ANA SORUN ALANLARI		EYLEMLER					GÖSTERGELER			
NO	SORUN	NO	STRATEJİLER	NO	EYLEM	SAHİBİ	ORTAKLARI	SÜRE	BÜTÇE	GÖSTERGE
8.4	ÇEVRE VE TEKNİK ALTYAPI SORUNLARI	8.4.1	Ülkesel ve bölgesel ölçekteki yatırımların yer seçiminde afet ve risk yönetimi bağlamında, çevre değerlerinin korunması ilkesinin temel alınması	8.4.1.1	Yerel ölçekte çevre değerleri (toprak, tarım toprakları, orman,su havzaları, jeolojik, ekolojik riskli alanlar, endemik türler flora ve fauna...) envanteri hazırlanarak ve /veya güncellenerek bu bilgileri fiziki mekanla ilişkilendiren haritaları hazırlanmak	TARIM, ÇEVRE ORMAN, KÜLTÜR TURİZM, BIB BAKANLIKLARI, İLLER BANKASI, TÜİK, DSI	ÜNİVERSİTELER, YEREL YÖNETİMLER	K	Yatırım Bütçesi	Oluşturulan haritalar
				8.4.1.2	Bölgesel ölçekte çevre değerlerinin korunarak geliştirilmesine yönelik projeler ve atyapı yatırımlarını gerçekleştirmek	ÇEVRE ORMAN BAKANLIĞI, KALKINMA AJANSLARI	ÖZEL SEKTÖR, BELEDİYELER BİRLİĞİ	0	Yatırım Bütçesi	Üretilen proje, yatırım miktarı
				8.4.1.3	Kentsel ve kırsal alanda, Avrupa Birliğinin ilgili Şartnamelerinin kabulüne yönelik özendirici düzenlemelerin hayata geçirilmesi için belediyelere proje hazırlamada teknik, işgücü eğitim ve parasal destek vermek	İLLER BANKASI, YEREL YÖNETİMLER	ÖZEL SEKTÖR, BELEDİYELER BİRLİĞİ	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Hazırlanan proje, verilen kurslar, yararlanılan kişi sayısı,Avrupa Kentsel Şartını kabul eden belediye sayıları
8.4.1.4	Ekolojik açıdan hassas bölgeleri saptayarak bu bölgelerin korunması için bu bölgede yer alan yerleşmelerde katı atık, arıtma, çevre dostu enerji proj. öncelikler bazında teknik atyapısını geliştirmek	BAŞBAKANLIK	ÇEVRE ORMAN BAKANLIĞI, KALKINMA AJANSLARI	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Altyapı çalışması yapılan alan, ekolojik kırılğan bölge büyüklüğü, haritaları				
8.4.1.5	Ulusal su politikasına yön verecek sorumlu kurum oluşturulmak ve yasal düzenlemeyi gerçekleştirmek	BAŞBAKANLIK	YEREL YÖN. , DSI, ÇOB	K	Yatırım Bütçesi	Resmi Gazetede yer alması, oluşturulan kurum				
8.4.2.1	Çevresel atıkların toplanması, yeniden değerlendirilmesi ve elden çıkarılmasıyla ilgili yasal ve yönetsel mevzuatın tek bir çatı altında toplanmasını sağlamak	ÇEVRE ORMAN BAKANLIĞI	YEREL YÖNETİMLER VE ÖZEL SEKTÖR	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Resmi Gazetede yer alması				
8.4.2.2	Kentsel ve bölgesel ölçümlere ilişkin çevre kirliliği ölçüm laboratuvarlarını kurmak	ÇEVRE ORMAN BAKANLIĞI	YEREL YÖNETİMLER VE ÖZEL SEKTÖR	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Kurulan laboratuvar sayısı				
8.4.2.3	Ekolojik açıdan hassas bölgelerde yer alan yerleşmelerde katı atık, arıtma, afet, riskler, çevre dostu enerji politikalarına öncelikler sağlayacak yasal düzenlemeler çıkarmak	ÇEVRE ORMAN BAKANLIĞI, ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR	YEREL YÖNETİMLER VE ÖZEL SEKTÖR	K	Yatırım Bütçesi	Resmi Gazetede yer alması				

BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR BÖLGELER/KENTLER KOMİSYONU RAPORU

ANA SORUN ALANLARI		STRATEJİLER		EYLEMLER					GÖSTERGELER	
NO	SORUN	NO	STRATEJİLER	NO	EYLEM	SAHİBİ	ORTAKLARI	SÜRE	BÜTÇE	GÖSTERGE
8.4	ÇEVRE VE TEKNİK ALTYAPI SORUNLARI	8.4.3	Enerji kaynaklarının yönetimi ve sürdürülebilir kullanımında konvansiyonel enerji kaynaklarının alternatif enerji kaynaklarıyla birlikte ele alındığı bölgesel enerji politikasının oluşturulması	8.4.3.1	Alternatif enerji çalışmalarına bütçe ayrılması ve yerel ölçekte geliştirilecek rüzgar, jeo-termal, biyogaz, güneş enerjisi gibi girişimlere teşvik vermek	ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI	YEREL YÖNETİMLER VE ÖZEL SEKTÖR	0	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Bütçede yer alması, verilen yardım ve teşvik miktarı
				8.4.3.2	Ekonomik sektörlerin enerji ihtiyacı için kısa ve uzun dönemli kestirimleri yapmak	ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI 0000	ÖZEL SEKTÖR	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	5-20 yıllık sektör bazında yenilenebilir enerji miktarı kompozisyonu
		8.4.3.3	Bölgesel potansiyelleri gözeticiler ve kırsal alanlarda peyzajın korunarak yenilenebilir enerji kaynaklarının yaratılmasını sağlamak	ÇEVRE BAKANLIĞI, ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI	ÖZEL SEKTÖR	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Yapılan yatırım miktarı		
		8.4.4.1	Mal ve hizmet akışında karayolu ulaşımına alternatif ulaşım türlerinin kullanımını özendirilecek yasal düzenlemeleri (vergi indirimi, teşvik, reklam ayrıcalıkları gibi) sağlamak	ULAŞTIRMA BAK.		0	Yatırım Bütçesi	Bütçede yer alması, verilen yardım ve teşvik miktarı		
8.4.4.2	Özellikle az gelişmiş bölgelerde ulaşım olanaklarının çeşitlendirilerek artırılması için hazırlanacak projelere mali kaynak ayrılmasını sağlamak					ULAŞTIRMA B, KARAYOLLARI	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Bütçede yer alması, proje sayısı	

BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR BÖLGELER/KENTLER KOMİSYONU RAPORU

ANA SORUN ALANLARI		STRATEJİLER					EYLEMLER					GÖSTERGELER	
NO	SORUN	NO	STRATEJİLER	NO	EYLEM	SAHİBİ	ORTAKLARI	SÜRE	BÜTÇE	GÖSTERGE			
8.5	BÖLGE TANIMININ BELİRSİZLİĞİ	8.5.1	Bölge tanımlarının gözden geçirilerek, karar alma süreçlerine ve bölge planlarına temel oluşturacak bölgelerin yeniden tanımlanması	8.5.1.1	İl ve ilçe bazında standart, karşılaştırılabilir, güvenilir veri üretiminin sağlanması için gerekli bilimsel çalışmaları başlatmak	DPT	ÜNİVERSİTELER	K	Yatırım Bütçesi, AB Fonu	Veri üretimi			
				8.5.1.2	Verilerin ortak bir formatta sunumu ve kurumlararası paylaşımını sağlamak	TÜİK, YEREL YÖNETİMLER, TÜM BAKANLIKLAR	ÜNİVERSİTELER	0	Yatırım Bütçesi	Erişimin kurallarının belirlendiği ortak bilgi sistemi			
				8.5.1.3	İl ve ilçe bazında ekonomik ve sosyal göstergelerin düzenli olarak yayınlanmasını sağlamak	TÜİK		0	Yatırım Bütçesi	Yatırım Bütçesi istatistiklerin yayınlanması			
8.6	BÖLGE ÖLÇEĞİNDE PLANLAMA KONUSUNDA YETKİ KARMAŞASI	8.6.1	Bölge ölçeğinin bir planlama kademesi olarak geliştirilmesi	8.6.1.1	Yeni bölge tanımlaması yapılırken ilerde yer alan farklı aktörlerin (valilik, yerel yönetim, sivil toplum, vb.) görüşlerinin alınarak diğer ilerde olan fiziksel, ekonomik, sosyal ilişkilerin yoğunluğunu belirlemek	DPT	ÜNİVERSİTELER, VALİLİK, KALKINMA AJANSLARI, SANAYİ VE TİCARET ODALARI, YEREL YÖNETİMLER	K	Yatırım Bütçesi	Yatırım Bütçesi Değerlendirme raporları			
				8.6.2.1	Yerleşmeler arası ekonomik ilişki ve bağları araştırmak (TÜİK istatistik verileri ile eko, sosyal, mekansal ilişkilerin ortaya konduğu araştırma sonuçlarının bir arada değerlendirilmesi NUTS'ların tanımlanması)	DPT	ÜNİVERSİTELER, VALİLİK, KALKINMA AJANSLARI, SANAYİ VE TİCARET ODALARI, YEREL YÖNETİMLER	K	Yatırım Bütçesi	Yatırım Bütçesi Yeni NUTS II (planlama) bölgeleri			
				8.6.2.1	Yeniden tanımlanan (NUTS II) bölgeleri için bölge planları yapmak	ULUSAL BÖLGESEL KALKINMA KOM. (ÖNERİ), KAL. AJANSI,		0	Yatırım Bütçesi	Yatırım Bütçesi Bölge planları			
8.6.3	Çeşitli kurumlara verilen plan yetkilerinin gözden geçirilmesi	8.6.3.1	Mevzuat düzenlemeleri ile yetki kargaşasını önlemek	8.6.3.1	Bir komisyon oluşturularak yetki çıkışma alanlarını ve çeşitliliğini belirlemek, farklı mekansal ölçeklerde yer alacak plan üretiminin, içeriklerinin ve sorumlu kuruluşların ilgili taraflarca belirlenerek planlama sistemini sadeleştirmek	DPT İLGİLİ BAKANLIKLAR VE YETKİLİ KURULUŞLAR	ÜNİVERSİTELER	K	Yatırım Bütçesi	Yatırım Bütçesi Bölgesel Kalkınma Ulusal Komitesi			
				8.6.3.1	Mevzuat düzenlemeleri ile yetki kargaşasını önlemek	BAŞBAKANLIK		0	Yatırım Bütçesi	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi			

BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR BÖLGELER/KENTLER KOMİSYONU RAPORU

ANA SORUN ALANLARI		STRATEJİLER			EYLEMLER				GÖSTERGELER	
NO	SORUN	NO	STRATEJİLER	NO	EYLEM	SAHİBİ	ORTAKLARI	SÜRE	BÜTÇE	GÖSTERGE
8.7	BÖLGE PLANI İÇERİĞİ İLE HAZIRLAMA VE UYGULAMA SÜRECİNDEKİ BELİRSİZLİKLER	8.7.1	Bölge planlarının içeriğinin mekansal, sosyal, ekonomik riskler ile afet risklerini yansıtan stratejik bir bakış açısı ile tanımlanması	8.7.1.1	Bölge planlarının içeriğini tanımlayan bir yönetmelik hazırlamak	BAŞBAKANLIK, DPT	KALKINMA AJANSLARI	K	Yatırım Bütçesi	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
		8.7.2	Bölge planlarının hazırlanma sürecinin ve sorumlu kuruluşların açık bir biçimde tanımlanması	8.7.2.1	Bölge planlarının hazırlanma ve uygulama sürecini tanımlayan yasal düzenlemeleri yapmak	BAŞBAKANLIK, DPT	KALKINMA AJANSLARI	K	Yatırım Bütçesi	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
		8.7.3	Bölge planlarının hazırlanması ve onaylanması sürecinde ilgili tüm kesimlerin içerilmesi	8.7.3.1	Bölge planlarının hazırlanması ve onaylanması sürecinde ilgili tüm kesimleri bilgilendirmek ve planlara itiraz mekanizmalarını yasal çerçevede düzenlemek	BAŞBAKANLIK, DPT	KALKINMA AJANSLARI	K	Yatırım Bütçesi	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
		8.7.4	Plan izleme ve gözden geçirme mekanizmalarının geliştirilmesi	8.7.4.1	Plan izleme ve gözden geçirme mekanizmalarını mevzuat düzenlemelerinde açık ve net bir biçimde tanımlamak	BAŞBAKANLIK, DPT	KALKINMA AJANSLARI	K	Yatırım Bütçesi	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
8.8	MERKEZİ DÜZEYDE KURUMSALLAŞMA SORUNLARI -KAYNAKLARIN YENİDEN DAĞITIMI	8.8.1	" Bölgesel kalkınma ulusal stratejisinin" hazırlanması	8.8.1.1	"Bölgesel kalkınma ulusal stratejisi"nin içeriği, hazırlanma süreci ve katılımcı kuruluşları belirlemek	ULUSAL BÖLGESEL KALKINMA KOMİTESİ (ÖNERİ)		K	Yatırım Bütçesi	Bölgesel kalkınma ulusal stratejisi
		8.8.2.1		8.8.2.1	Kalkınmada öncelikli yöreler tanımının ve uygulamalarının bölgesel gelişme stratejileri çerçevesinde gözden geçirilerek uygulanabilirliğini sağlamak	DPT, İLGİLİ BAKANLIKLAR		0	Yatırım Bütçesi	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
		8.8.2.2	Sektörel ve il düzeyinde yeniden dağıtım yerine bölgesel düzeyde yeniden dağıtım mekanizmasının geliştirilmesi	8.8.2.2	Yatırımcı kurum/kuruluşların belirlenen bölgesel öncelikler doğrultusunda bütçelerini hazırlamalarını sağlamak	DPT, İLGİLİ BAKANLIKLAR		0	Yatırım Bütçesi	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
		8.8.2.3		8.8.2.3	Teşvik sistemini yeniden yapılandırmak	DPT, HAZINE	SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI, MALİYE BAKANLIĞI	0	Yatırım Bütçesi	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi
		8.8.3	Bölge planlarının uygulanmasına yönelik programların, projelerin ve plan bütçesinin tanımlanması	8.8.3.1	Bölge planlarının uygulamaya aktarılması sürecini tanımlayan yasal düzenlemeleri yapmak	BAŞBAKANLIK		0	Yatırım Bütçesi	Bölge planları

BÖLGESEL EŞİTSİZLİK, YEREL KALKINMA VE REKABET EDEBİLİR BÖLGELER/KENTLER KOMİSYONU RAPORU

ANA SORUN ALANLARI		STRATEJİLER		EYLEMLER						GÖSTERGELER	
NO	SORUN	NO	STRATEJİLER	NO	EYLEM	SAHİBİ	ORTAKLARI	SÜRE	BÜTÇE	GÖSTERGE	
8.9	BÖLGESEL DÜZEYDE KURUMSALLAŞMA SORUNLARI -KALKINMA AJANSI	8.9.1	Kalkınma Ajanslarının bölgesel ölçekte bir kurum olarak kamu yönetimi sistemi içerisindeki yerinin belirlenmesi	8.9.1.1	Kalkınma ajansları yasasını gözden geçirmek	BAŞBAKANLIK		0	Yatırım Bütçesi	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi	
		8.9.2	Kalkınma Ajanslarının bölge planlama konusundaki yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi	8.9.2.1	Kalkınma Ajansları'nın bölgelerin ekonomik gelişimi, rekabet edebilirliği alanlarındaki yetki ve sorumluluklarının tanımlanması düzenlemeleri yapmak	BAŞBAKANLIK, DPT	İLGİLİ BAKANLIKLAR	K	Yatırım Bütçesi	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi	
		8.9.3	Kalkınma ajanslarının performanslarının denetlenmesi ve ajansın bölgesel temsil sorunlarının giderilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması	8.9.3.1	Mevcut yasal sistemi irdeleyerek boşlukların giderilmesine yönelik gerekli yönetmelik ve tüzükleri hazırlamak	BAŞBAKANLIK, DPT		K	Yatırım Bütçesi	İlgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi	
		8.9.4	Siyasi otoritenin bölgesel politika üretmesi	8.9.4.1	Bölgesel kalkınma ulusal stratejisi çerçevesinde Kalkınma Ajanslarının bölgesel ekonomik gelişmedeki rolünü belirginleştirmek	DPT, BAŞBAKANLIK YÜKSEK PLANLAMA KURULU		K	Yatırım Bütçesi	Bölgesel kalkınma ulusal stratejisi	
		8.9.5	Ulusal ve bölgesel planlamaya mekan boyutunun kazandırılması	8.9.5.1	Bölgesel Mekansal Planlama Birimini kurmak	BAŞBAKANLIK, DPT	İLGİLİ BAKANLIKLAR	0	Yatırım Bütçesi	Bölge Mekansal Planlama Biriminin kurulması	
		8.9.5.2	Stratejik Bölge Planların Bölgesel Kalkınma Ulusal Komitesince Onayını sağlamak			BAŞBAKANLIK		0	Yatırım Bütçesi	Stratejik Bölge Planı	

KAYNAKLAR

- Açık L.** (2008) "Hassas Konular Çevre Sorunları ve İnsan Hakları", KÖKSAV E-Bülteni, Ankara
- Avrupa Konseyi,** (1973) "Köy ve Kent Arasındaki Dengede Kırsal Canlandırma Politikalarına İlişkin İlke Kararı"
- Avrupa Konseyi,** (1989) "Kırsal Mimari Mirasın Korunması ve Değerinin Arttırılması Hakkında Tavsiye No: R(89) 6"
- Bakanlıklararası Harita İşlerini Koordinasyon ve Planlama Kurulu - Yönetmelikler Komisyonu (BHKİP),** (2003) "Ulusal Coğrafi Bilgi Sisteminin Kurulması Amacıyla Yasal Dayanak ve Yönetmelik Hazırlanması: Türkiye Ulusal Coğrafi Bilgi Altyapısı Üst Kurulu Kanunu Stratejileri Taslağı"
- Demirayak, F.** (2002) "Biyolojik Çeşitlilik-Doğa Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma", TÜBİTAK VIZYON 2023 Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli
- Devlet Planlama Teşkilatı,** (2001) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Nitelikli İnsangücü Meslek Standartları Düzeni Ve Sosyal Sermaye Birikimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı,** (2006, b) Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, DPT Yayınları, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı,** (2000) 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı,** (2006,a) 9. Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme
- Devlet Planlama Teşkilatı,** (2007) Dokuzuncu Kalkınma Planı Bilgi Ve İletişim Teknolojileri Özel İhtisas Komisyonu, DPT Yayınları, Ankara
- Dinler, Z.** (2005) Bölgesel İktisat, Yedinci Basım , 2005, Ekin yayınları :Bursa
- DPT** (2001), VIII. BYKP Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- DPT** (2003), İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Bölgesel Gelişme veYapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Eraydın, A.,** (2008) "Politikalardan Süreç Tasarımına: Yeni Bölgesel Politikalar ve Yönetişim Modelleri" 2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu İzmir, TEPAV Yayınları No:37, Ankara.
- II. Tarım Şurası Çalışma Belgesi,** (2004), Tarım ve Köylüleri Bakanlığı Yayınları
- Kelleci, M.A.** (2003) "Bilgi Ekonomisi İşgücü Piyasasının Temel Aktörleri Ve Eşitsizlik: Eğilimler, Roller, Fırsatlar Ve Riskler" , DPT Yayınları, Ankara
- Kule, H. ve M. Es** (2007), "*Türkiye'de Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği*",   , Sosyal Siyaset Konferansları Kitap 50, syf: 259-301, Kocaeli İİBF yayınları
- Mutlu, S.** (2002) Bölgesel farklılaşmanın nedenleri ve Türkiye Bağlamında Bölgesel gelişme stratejileri, Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi, Editör: Haluk Erhat Türkiye Ekonomi Kurumu yayınları, İmaj Yayınevi: 115-131.
- SGP** (2008) GEF Küçük Destek Programı Bülteni Yıl 6: Sayı 8, Ankara
- SGP** (2007) GEF Küçük Destek Programı Bülteni Yıl 5: Sayı: 7, Ankara
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı,** (2003) 2. Tarım Şurası Kırsal Kalkınma Politika Raporu
- Tekeli, İ.,** (2008a). "Bölge Planlama için Adanmışlık Modeli: Durağan Bölgelerin Kilitlenmişliği Nasıl Çözülür", Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları içinde, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ.,** (2008b). "Bölgesel Kalkınma Ajanslarını Yararlı bir Türkiye Projesi Haline Getirebilir miyiz?", Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları içinde, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tiryakioğlu, M.** (2008) "Gelişmekte olan Ülkelerin Çıkmazı: Beşeri Sermaye Yoksulluğu" , Ege Akademik Bakış, 8 (1) 2008: 319 – 337
- TÜİK, (2008)** 2006 Belediye Katı Atık İstatistikleri Haber Bülteni, TÜİK Yayınları,

Varol Ç., Ecerel Ö. T., (2008). “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Çalışmalarının Uygulanma/ Uygulanamama Süreçleri”, 3. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu* “Planlamadan Uygulamaya”, TEPAV, 27-28 Kasım 2008 Mersin.

Yıldız Teknik Üniversitesi (YTÜ), (2005) Erzurum – Erzincan – Bayburt Bölgesel Gelişme Planı Sentez Ve Öneriler Kitap – III, İstanbul

URL

URL 1

<http://www.tuik.gov.tr/cevredagitimapp/katiatik.zul>

URL 2

<http://www.cevreorman.gov.tr/belgeler6/UBSEP.pdf>

URL 3

http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/54ce9de9df77c57_ek.pdf?dergi=139

URL 4

<http://www.tuba.gov.tr/index.php?id=394>

URL 5

<http://www.kentli.org/makale/ktv.htm>

URL 6

http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2008_programi.pdf

URL 7

http://www.ttb.org.tr/halk_sagligi/Sunum_ve_Secilen_Belgeler/TMMOB-CMO-uc_bakanin_basin_toplantisi_ile_ilgili_gorusu.pdf

KENTLEŞME ŞURASI 2009

*YaŐanabilir Kentler İçin
Türkiye'nin
Ortak Aklı*

Vekaletler Câd. No: 1 Bakanlıklar / ANKARA
Tel : (0312) 410 14 40 - 410 11 41 - 410 11 42 - Faks : (0312) 410 11 40
web : www.bayindirlik.gov.tr - e-posta : sura@bayindirlik.gov.tr